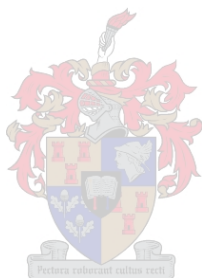

„DIE FAMILIE-LEWE VAN DIE KLEURLING.“

Deur,
D. J. MCDONALD.

„DIE FAMILIE-LEWE VAN DIE KLEURLING:
MET 'N NOUKEURIGE ONDERSOEK VAN DIE
STELLENBOSCHE KLEURLING FAMILIE.“

---

deur

D. J. McDONALD.

Tesis ingehandig aan die Universiteit van
Stellenbosch, as 'n gedeeltelike voldoening ter
verkryging van die M.A.-graad.

Augustus 1933.

INHOUDSOPGAWE.

Bladsye.

HOOFSTUK I.

Rasse-vermenging in Suid-Afrika. 1- 32.

HOOFSTUK II.

Die Klasse-stelsel by die Bruinmense. 33- 50.

HOOFSTUK III.

Die Ekonomiese posisie van die Kleurling Familie. 51- 73.

HOOFSTUK IV.

Die Huislike lewe van die Kleurling. 74- 92.

HOOFSTUK V.

Die Sedelike toestande van die Kleurling Familie. 93-114.

HOOFSTUK VI.

Die Gesondheidstoestande van die Kleurlinge. 115-132.

HOOFSTUK VII.

Redmiddels. 133-161.

BIBLIOGRAFIE.

162.

HOOFSTUK I.

RASSE-VERMENGING IN SUID-AFRIKA.

Stel 'n persoon homself ten doel om een of ander aspek van die Kleurlingbevolking van Suid-Afrika te behandel, dan verrys die vraag al dadelik: wat moet in werklikheid onder die benaming „Kleurling" of „Kaapse Kleurling" verstaan word. Om 'n regte perspektief te kry oor 'n bepaalde aspek van die Kleurling-gemeenskap is dit nodig om eers vas te stel wat ons onder genoemde terme moet verstaan, en hiertoe is 'n oorsig van die vormingsgeskiedenis van daardie geslag noodsaaklik. Met hierdie historiese oorsig van die ontstaan van die Kleurlingbevolking in Suid-Afrika as agtergrond sal ons daartoe kan oorgaan om die Kleurlingfamilie - die miniatuur van die gemeenskap - van nader te besien.

In 1652 land Jan van Riebeeck en sy kleine geselskappie aan die Cabo de Bona Esperance om hier 'n halfwegstasie te stig. Voor hierdie tyd het drie inboorling rasse verstrooid gewoon oor die sub-kontinent van Afrika; met die koms van van Riebeeck maak die blanke Europeër sy permanente verskyning alhier as vierde ras.

Die eerste inboorling ras met wie die Hollandse Koloniste kennis gemaak het, was die Hottentot-ras, wat 'n vae besitsreg gehad het oor die uitgestrekte land wat hulle bewoon het; met hierdie inboorling ras woon die blanke Europeaan vir die volgende paar eeue in noue kontak. Hierdie wilde inboorling-ras het in-

der-tyd uiteengeval in verskillende nomadiese herderstamme of groepe, elk met 'n eie naam en eie opperhoof op kaptein.

Neem ons 'n voëlvlug-perspektief van die afsonderlike stamme van die Hottentot-ras soos hulle verstrooid gewoon het in 1652 dan vind ons dat hulle die westelike en suidelike kusstreke van die subkontinent bewoon het. Die eerste verteenwoordigers van hierdie ras met wie die Europeër in aanraking gekom het was die GoringhaiKonas of „strandlopers“, „die zeer morssig in 't eeten en in hun gehelen handel waren en zich met stinkende vet zodanig smeerden dat men ze naauwliks ruiken of zien mogt.“ Die Goringhaiquas of „Kaapmans“ weer het 'n beter lewenswyse gevoer as eersgenoemde stam; hulle bevolkingsyfer was hoër en ook was hulle die rykste van die Hot. stamme. Jan van Riebeeck beskou hulle dan ook as die regmatige besitters van die land. Tesame met die Gorachonquas of „Tabakdiewe“ het hierdie twee stamme 'n formele eenheid uitgemaak en het bekend gestaan as die Gunjemans. Hierdie Hot.-stamme het in die onmiddellike omgewing van die fort gewoon, en so die flank van die Hot.-ras gevorm wat met die Europeaan voortdurend in noue aanraking geleef het. Ten noorde van die Gunjemans tot aan Saldanha-baai het twee Hot.-stamme gewoon en gesamentlik die Kochokwa-stam uitgemaak. In die omstreke van St. 'Helena tot aan die Olifantsrivier woon die Klein-Grigrikwas met die Groot-Grigrikwas onmiddellik noord van die Olifantsrivier. Verder noord langs die westelike kusstreek tref ons nog die Namakwas aan wat by die ander Hot. stamme deurgaen

„voor kloekmoedige, krijgsmachtig en machtige mensen" (Kolbe).

Volg ons nou die suidelike kus na die ooste dan vind ons onmiddellik oos van die Gunjemans en die Kochoquas, die Gainonquas. Tussen die later bekende Breë-rivier en Gouritsrivier het die Hessekwas hulle beweeg: 'n stam „die niet trachten het krijghandwerk te leren nog lust hebben om oorlog te voeren.... deurdathat zij weten dat het maar op een doodslaan aankomt" (Kolbe). Langs die suidkus ooswaarts vind ons agtereenvolgens die volgende Hot. stamme: die Gouriekwa, Attakwa. Outeniekwa, Inkwa, Goenakwa en Damakwa. Dis laasgenoemde twee stamme n.l. Goenakwa en Damakwa wat gewoon het, tussen die Vis- en Kei-rivier en die uiterste suid-oostelike flank van die Hot.-ras^{vorm}, wat in noue aanraking leef met die Amakosa volkstam wat die uiterste vleuel vorm van die nog meer uitgebreide Bantu-ras.

(Bygaande kaart toon ons die distribusie van die verskillende Hot. stamme in Suid-Afrika omstreeks 1652).

Die sterk ooreenkoms ten opsigte van somatiese eienaardighede, taal en kultuur van hierdie verskillende Hot-stamme het hulle almal verenig in een uitgebreide Hot.-ras. Hierdie inboorlingras wat omstreeks helfte van die 17de eeu volgens Theal sy toppunt bereik het en tussen 45000 en 50000 getel het, was aan die uiterste suid-westelike punt van die sub-kontinent in aanraking met die blanke Europeaan en aan die uiterste suidoostelike punt met die swart Bantu.

Die tweede inboorlingras met wie die Europeaan in aanraking

gekom het was die Boesman. Ontdekkingsreisigers uit die vroegste jare van die Kaapse neersetting, het verstrooid oor die land stamme van hierdie ras aangetref. Geen hegte volksbande het hulle saamgebind in 'n volk of nasie nie, maar het as 'n ras, 'n disintegrerende groep gevorm bestaande uit verskillende onafhanklike stammetjies, elk met sy eie hoof of kaptein; hulle woonplekke was grotte en skeure in byna onbereikbare plekke op hoë berge: en hulle was 'n mensegeslag wat uitsluitlik leef op jag en plunder. In die oë van die Europeaan was daar nêrens op die aarde 'n ras wat op so 'n lae beskawingspeil gestaan het as die Boesman nie. Eers teen die einde van die 17de eeu het die koloniste vermoed dat hulle hier te doen het met 'n afsonderlike ras, terwyl hulle van mening was dat hulle Hottentot rowers is wat alle beperkinge van wet verwerp het. Ontdekkingsreisigers het egter meer en meer gegewens verskaf omtrent hierdie „wilde, ontembare, wrede ras" voorheen bekend as Sonqwas, Obliquas ens., en van omstreeks 1685 word hulle onderskei van die Hottentotte deur die benaming „Boesmans". (Theal). Somatiese eienaardighede en taalstruktuur het wetenskaplikes soos o.a. Dr. Bleek in staat gestel om oortuigende bewys te lewer dat die Boesmans 'n ras is wat verwyder is van enige verwantskap met ander rasse in Suid-Afrika. Vir die Europeaan van die 17de eeu was dit egter onmoontlik om daardie verskille te kon bespeur. Die Hottentotte het op 'n hoër kultuur- en beskawingstrap gestaan as die Boesman.

Die Hottentot en die Boesman was geswore vyande van mekaar

en het mekaar probeer uitmoor sover moontlik. Die Hottentotte van hulle kant het geen enkele gespaar behalwe jong meisies wat hulle weggevoer het na hulle krale (Cory, Vol. I, bls. 10 en 36). Aangesien die Hottentotte meesal oorwinnaars was, het hulle meer en meer Boesman meisies weggevoer, en sodoende het daar 'n sterke bloedvermenging plaasgevind tussen hierdie twee rasse. Hierdie proses van bloedvermenging moes van intensiewe aard gewees het as Theal opmerk dat „het bloed van de stammen (Hot.) die 't meest vooruit waren meer Boesman dan Hottentot geweest zijn" („Geschiedenis van S.Afrika" bls. 9). Die gemengde geslagte was egter Hottentot in taal, gewoontes en lewenswyse.

Van Delagoa-baai tot aan die Kaap was die hand van Kaffer en Hottentot teen die Boesman gerig, en in 1652 land die Europeaan in Suid-Afrika as 'n derde ras om ook die hand teen hom te verhef: orals was hulle beskou as diewe en moordenaars, sodat „honest and law abiding people" dit hulle plig beskou het om die distrikte te suiwer van hulle teenwoordigheid!

Die „Kaffers," onder etnoloë bekend as die Bantu, was die derde inboorlingras met wie die Europeaan in aanraking sou kom. Hierdie ras bewoon die bergagtige suid-oostelike streke van die subkontinent en strek hulle uit van af die suid-oostelike uithoek van Afrika tot die oewers van Victoria Nyansa meer: hierdie uitgebreide menseras tel vandag meer dan 100,000,000, en is verdeel in 23 verskillende nasionale eenhede en stamme, elk met 'n erkende stelsel van wette en gestrenge regeringstelsel. Hierdie uitge-

strekke en talryke swart ras het vir die Kaapse volksplanting, en is later vir die Afrikaanse volk, van meer gewig en belang dan die geel-bruin Hottentot ras en Boesmanras. Die Bantu is die bron wat in die loop van tyd talryke gewigtige probleme al vir die westeling opgestoot het.

Hierdie drie inboorling rasse n.l. die Hottentot, Boesman en Bantu verskil grotendeels van mekaar ten opsigte van liggaamsbou, kleur, spraak, beroep, stamgewoontes en Godsdiens. In liggaamsbou was die Boesman bietjie meer as 'n dwerg, selde hoër as $4\frac{1}{2}$ voet hoog; die Hottentot met 'n gemiddelde hoogte van 5 voet 5 duim; terwyl die Bantu warieer tussen 5 voet 8 duim en 6 voet; kragtig gebou en „waarschijnlijk het vruchtbaarste volk in de wereld" (Theal). Die Hottentot en Boesman was geelbruin van kleur, terwyl die Bantu in kleur warieer tussen Chokola-bruin en pikswart. Die Boesman en Hottentot tale word gekenmerk deur hulle klapklanke, terwyl die Bantu dit nie besit behalwe geleende klanke nie. Op die leer van kultuur en beskawing het die Boesman die laagste gestaan - hy was 'n swerwende jagter; die Hottentot het vee besit en lei 'n nomadiese herderslewe; die Bantu is naas 'n herderstam ook landbouers. Die Boesman was tevrede met 'n grot as tuiste; die Hottentot het in 'n hut geleef; opgerig deur lang pale waaroor matte en velle gespan is; die Bantu in teendeel het 'n meer permanente woning vervaardig uit takke en klei, met 'n gras of rietdak, „strooihuise" of „struise" genoem. Die Boesman het een kuns beoefen n.l. die skilderkuns. Die menig-

te Boesmanskinderye op die vele bergkranse deur die hele land is soveel getuies van die toegewydheid en vaardigheid wat hulle in hierdie opsig besit en beoefen het; die Hottentotte was in staat om klei en metaal werke te vervaardig, terwyl die Bantu 'n hoë graad van vaardigheid in albei hierdie kunste openbaar het. / Die godsdiens van die Hottentot en Boesman aan die een kant onderskei hom van die godsdiens van die Bantu daarin, dat eersgenoemde in hoofsaak natuurdien is terwyl die wese van die religie van die Bantu geesteaanbidding of voorouerlike aanbidding is. Vergeleke met die Boesman en Hottentot staan die Bantu hoog op die kultuur- en beskawingsleer; vergeleke met die Europeaan staan hulle inderdaad laag.

Aan die oostelike streke van die sub-kontinent het die suidwaartsbewegende Bantu ras in aanraking gekom met die Hottentot-ras. Hierdie botsing van rasse het ten gevolge gehad 'n gedeeltelike samesmelting met mekaar. Hierdie vermenging het vinnig toegeneem en was nie slegs beperk tot die middel en laer klasse van beide rasse nie, maar het hom selfs uitgebrei tot die hoër stande. So vind ons teen die helfte van die 18de eeu dat 'n Xosa opperhoof soos Gconde 'n Hottin as vrou het: „How she come to be a wife holding high rank in the household of Gconde is not known to Xosa Antiquaries of the present day" (Theal 78). Hierdie Hottin was 'n lid van die Damaqua Hottentot-stam, en dit is waarskynlik toe te skrywe aan hierdie egskap dat in die loop van tyd, „the Damaqua tribe of the Hottentots has been so thoroughly

incorporated with Amaxosa that since 1775 there is no trace of its separate existence" (Theal 78). Hierdie vermengingsproses het hom egter verder uitgestrek as die Damaqua stam. Die Gonaqua stam - die enigste Hottentot stam wat as stam oorgebly het na die pokke-epidemie - het teen die einde van die 18de eeu vinnig vermeng met die Kaffers. Sparman deel ons mee van hierdie bloedvermenging tussen die Damaqua stam en die Bantu, „hunne taal (bastards) is met de taalen deezer beide vermaagschapt; ten aanzien hunner kleur die zijn van natuur zwartachtiger"; die liggaamsbou van hierdie vermengde geslag kom ooreen met die van die Kaffer, van wie hy 'n aantal onder hulle aangetref het. (424 Sparman). Die sterke rasse-vermenging wat daar plaasgevind het tussen die Hottentotte met die Boesman en Bantu moet dan ook beskou word as een van die oorsake van die verdwyning van die Hottentot van die rasse-toneel in Suid-Afrika.

Met die koms van die Europeaan na Suid-Afrika tref ons drie inboorling rasse aan in die sub-kontinent n.l. die Hottentot-ras wat die soom van die wes en suid kus bewoon; die Banturass wat die bergagtige suid-oostelike dele besit; en derdens die Boesman-ras wat in geïsoleerde groepies of stammetjies verstrooid woon en rondswerf oor die lengte en breedte van die land. Eintenspyte van sterke somatiese ras-verskille en vooroordeel tussen hierdie drie inboorling rasse nogtans vind ons dat daar 'n sterke proses van bloedvermenging tussen hulle plaasgevind het; hierdie samesmelting het veral plaasgevind tussen die Hottentot aan die

een kant en die Boesman en Bantu aan die ander kant.

Die voorafgaande oorsig van die eerste stadium van rassevermenging in Suid-Afrika, n.l. tussen die genoemde drie inboorling rasse, toon ons dat tenspyte van die sterke rasse-onderskeidinge en rasse vooroordeel daar tog 'n sterke proses van rassevermenging plaasgevind het; die rasse-verskille en volksbewussyn was nie in staat om 'n doeltreffende skeidsmuur te vorm om rassevermenging te verhoed en rasse-suiwerheid te waarborg nie; die geslagsdrang was sterker dan rasse-vooroordeel en volksbewussyn. 'n Oorsig van die volgende stadium van rassevermenging in Suid-Afrika bevestig verder die stelling dat die geslagsdrang by die mens sterker is dan rasse-vooroordeel en volksbewussyn. Die proses van rassevermenging in die sub-kontinent het in geen opsig afgeneem met die koms van die Europeaan teen die helfte van die 17de eeu, maar is in teendeel voortgesit op uitgebreider skaal en vertoon 'n ryker verskeidenheid van rasse-elemente.

Met die stigting van die Kaapse neersetting deur die Hollandse Oos Indiese Kompanjie in 1652 as halfwegstasie tussen Nederland en die Ooste betree die blanke Europeaan die sub-kontinent van Afrika as 4de ras. Die oorspronklike plan van Here XVII was geensins om hier 'n uitgebreide volksplanting aan te moedig nie; maar geleidelik het die neersetting hom uitgebrei buite die grense van 'n blote halfwegstasie. Die bestemming van Suid-Afrika was nie slegs om diens te doen as halfwegstasie nie, in teendeel was sy bestem om 'n talryke blanke bevolking te herberg.

-10-

'n Gedurige stroom van Europese emmigrante van verskillende nasionaliteite het geleidelik in die sub-kontinent gevloei; gedurende die Nederlandse regime het behalwe die Nederlandse Koloniste ook die Franse vlugtelinge hulle intrek hier gemaak; ook uit ander nasionaliteite het koloniste hier permanent gevestig waarvan die Duitsers die grootste getal uitgemaak het. Van af die einde van die 18de eeu sou dit veral Engelse emmigrante, enkele Dene, Swede ens. wees wat die Kaapse bevolking sal aanvul. Op die sub-kontinent sou die Europese ras vanaf 1652 in noue kontak leef met die inboorling rasse.

Hierdie vier rasse wat hulle met die stigting van die Kaapse-neersetting op die Suidhoek van Afrika bevind het, word egter na enige jare verder aangevul deur twee ander uitheemse rasse, wat hulle verskyning in hierdie land maak as slawe van die Europeaan.

In 1644 neem die slawe-handel in aanvang tussen Mozambique en Brazil, en die beskaafde wêreld, deur individuele avonturiers. Die 20ste eeu sien met reg op sulke ondernemings neer met die grootste afkeuring, maar gedurende die 17de en 18de eeu is dit blykbaar nie as wreed en onbarmhartig beskou om duisende Negers en Asiate te vervoer uit hulle staat van barbarisme tot 'n staat van onderworpenheid en slawerny aan Kristen meesters nie; geen sedelike vergryp is daarin gesien om sulke persone te gebruik as 'n blote middel tot 'n doel nie.

Die Kompanje en vryboere sou graag enige honderde van die Hottentotte en Boesmans in hulle diens wou neem, as hulle net be-

weeg kon word tot gereëld en betroubare arbeid. Die Hottentotte het egter hulle wilde, vrye en lui lewe te lief gehad om dit te verruil vir 'n lewe van gebondenheid en dwang. As gevolg van die onwilligheid en luiheid van die Boesmans en Hottentotte om te werk is die behoefte en gebrek aan deeglike werkvolk en bediendes deur die „Illustre Compagnie" en die koloniste almeer gevoel. In April 1657 het die Europese populasie aan die Kaap 134 getel; hiernaas was daar slegs drie slawe en 8 slavinne uit Batavia en Madagascar. (Theal 74). Hierdie was die aanvang van die uitgebreide slawebevolking wat in die loop van jare in die neersetting sou ontstaan.

In 1657 het die eerste vryburgers hulle plase ontvang, en gelyktydig met hierdie instelling van vryburgers is weer planne bespreek om in die behoefte van arbeidskragte te voorsien. Die uitkoms van hierdie beraadslagings was dat aan die einde van 1658, plus minus 240 slawe en slavinne ingevoer is in die neersetting, waarvan die meerderheid Neger-slawe was. Nie alleen is Neger-slawe die land ingevoer nie, maar ook het die H.O.I.K. Asiatiese slawe importeer; hoofsaaklik het hulle gekom van Malaka, Java en die Speserye Eilande. Hierdie toestroming van Asiate na die Kaap is nog meer versterk deurdat die Kaap in 1681 'n strafkolonie verklaar is vir Indiese politieke gevangenes van hoë rang, wat deur Indiese outoriteite tot ballingskap veroordeel is. Op hierdie wyse het naas die ingevoerde asiatiese slawe enige Macassar prinse met hulle gevolge, hulle verskyning alhier gemaak. Dikwels

het sommige van hulle diensbodes gehêg geraak aan die land, en wanneer die tyd van terugkeer van die meester na Java aangebreek het, by voorkeur hier gebly het. (Theal 77). Op hierdie wyse is die Kaap as strafkolonie vir asiatische edelliede gebruik solang die Kaap in besit van die H.O.I.K. was, d.w.s. tot aan einde van die 18de eeu. Een van die uitstaande Oosterse bannelinge van hoë rang was 'n Javaanse edelman, Sjeik Josef 1694; hyself sowel as sy volgelinge was Mohammedane. Hierdie Oosterse edelman was geëer as 'n heilige wat wonderre kon verrig; later sterf hy naby die teenwoordige Somerset Wes; en op sy graf het die Mohammedane 'n Moskee opgerig waarheen hulle vandag nog bedevaartstogte maak. Die invoering van Asiatiese slawe en die gebruik van die Kaap as strafkolonie vir veroordeelde misdadigers en politiese, het meegebring dat aan die Kaap 'n gemeenskap van suiwerbloed asiatische hoewel nie baie talryk ontstaan het.

Hierdie stroom van Neger en Asiatiese slawe het voortdurend die land binne gestroom; hulle getalle het in die loop van jare vinnig toegeneem, nie alleen deur invoering maar ook deur voortplanting:

In 1679	tel	slawe	289
" 1687	"	"	612
" 1791	"	"	17000
" 1834	"	"	39000.

Gaan ons die slawe gemeenskap na dan vind ons dat hulle nie 'n homogene groep vorm nie maar uiteenval in verskillende rasse.

In die eerste plek onderskei ons die Asiate wat verteenwoordigers is van die oosterse of mongoolse ras. Hulle onderskei hulle van die ander slawe deur hulle geel-bruin velkleur en stywe swart haar. Verstandelike en kultureel staan hulle veel hoër dan die Negers, volgens Theal. Volgens Moodie is hierdie Asiate afkomstig van 'n ras, „among whom civilization has made great advances and are an industrious, sober, persevering and energetic race (197); and in their general conduct are much superior to the bulk of the European labourers in the settlement.” (260). Hulle is uitsluitlik Mohammedane en soos die Jode vorm hulle 'n hegte godsdienstige eenheid. Die tweede groep van slawe was die Negers wat uiteengeval het in Oos- en Weskus Negers. Die Weskus slawe was die betere klas en het op 'n hoër beskawingspeil gestaan dan die Ooskus Neger. Die slawe uit die ooste veral Mozambique was uiters swak arbeiders en nie so bekwaam en vernuftig soos die Weskus Neger nie; om 'n persoon sy onkunde en domheid goed te laat beseef het die Hollandse Koloniste iemand graag op gevoelige wyse toegesnou: „als domme als een Mozambiquer” (201 Moodie).

Vanaf die laaste helfte van 17de eeu tref ons aan die Kaap 'n bonte verskeidenheid van rasse en nasionaliteite aan. Drie van hierdie rasse was inboorling rasse nl. Hottentot, Boesman en Bantu; die orige drie rasse het van uit die vreemde hulle intrek hier gemaak n.l. die blanke Europeaan, die geel Asiaat en die swart Neger. Hierdie ses rasse en veelmeer nasionaliteite sal van af die helfte van die 17de eeu in noue kontak met mekaar lewe.

-14-

Gedurende die eerste 50 jaar van die neersetting was dit veral vyf van hierdie rasse wat in noue aanraking met mekaar geleef het n.l. die Europeaan, Asiaat, Neger en Hottentot en Boesman; die Bantu sou eers later teen die helfte van die 18de eeu in permanente kontak met die Europeaan op die oosgrens van die Kolonie lewe. Ses verskillende rasse van die wêreld het in botsing met mekaar gekom op die sub-kontinent van Afrika en hierdie botsing van rasse het sy spore sigbaar nagelaat vir die nageslagte.

Gedurende ^{die periode} 1657 en 1700 d.w.s. ongeveer die eerste 50 jaar van die bestaan van die Kaapse neersetting het die blanke populasie gewardeer slegs tussen 134^{en} plus minus 1000 siele. Die rol wat geringe getalle soos hierdie speel in die geskiedenis van 'n volk is baie dikwels geblyk van groter betekenis te wees dan die optrede van dieselfde bevolking met tientalle te vermeerder later in sy geskiedenis en onder ander omstandighede. Dit was waar van die invloed wat hierdie geringe blanke bevolking van die 17de eeu in meer dan een opsig ^{geoeven} uit-7 het op die vormingsgeskiedenis van die bevolking in Suid-Afrika; hierdie geringe getal van blanke families was langsaam dog seker besig om die grondslae te lê van 'n uitgebreide volksplanting vir die toekoms.

Die beskouinge en opvattinge wat die Nederlandse Koloniste aan die Kaap gedurende die eerste eeu van die neersetting gehuldig het in verband met rasse verhoudinge, het groteliks verskil van die wat bestaan het vanaf die 18de eeu en was bereken om rasse-vermenging sterk in die hand te werk. Die swartes is tot

'n staat van slawerny gedwing op die pleitgrond dat hulle heidene was en as sulks is hulle nie soseer behandel as persone maar meer as diere; hulle was ontnem van alle vryheid en ontstoke van alle persoonlike regte en voorregte, en gebruik bloot as 'n middel tot 'n doel. Die slaaf kan egter weer sy vryheid herwin sodra hy sy heidendom verruil het vir die Kristendom; 'n heiden kon in slawerny gehou word maar 'n Kristen nie. Die belydenis van die Kristelike geloof en toediening van die heilige doop het die Heidense slaaf nie alleen sy persoonlike vryheid herstel nie, maar ook is hy sosiaal gelykgestel met die beskaafde blanke kolonis. Openbare belydenis en doop was die enigste grondvoorwaarde wat moes nagekom word om die heiden en barbaar nie alleen sy vryheid te skenk nie maar om hom ook op sosiaal gebied volkome gelyk te stel met sy vorige blanke meester; 'n ongedoopte slaaf het geen sosiale of kerklike status bekleed nie; 'n gedoopte slaaf of inboorling het albei besit.

Die volwasse slaaf wat gedoop is na belydenis van die Kristelike geloof is behandel en aangespreek as 'n beskaafde, as 'n Hollander. Die eerste geboekstaafde geval is die van Catharina, die dogter van 'n Bengaalse slaaf, Anthonie; na onderrig deur Wylant en toediening van die heilige doop het sy haar vryheid volkome herwin en is aangespreek as „de eerbare jonge vrouw” - die Kommandeur se niggie is op soortgelyke wyse aangespreek! Wat gegeld het vir die slawe was van toepassing op die inboorlinge.

Sodra 'n lid van enige ras of nasionaliteit, sonder inagneming

van kleur of beskawingspeil, aan hierdie eis van openbare belydenis en toediening van die doop voldoen het dan het alle sosiale skeidsmuur tussen slawe en inboorlinge aan die een kant en beskaafde blankes aan die ander kant weggeval, en sodoende het dit gekleurdes selfs vrygestaan om huwelike aan te gaan met die blanke persone; 'n gedoopte gekleurde het gelyke voorregte geniet as die blanke insluitende die huweliksreg.

By die koloniste van die 17de eeu het daar geen rasse of nasionale skeidsmuur bestaan nie; in daardie tyd is geen onderskeid gemaak op grond van kleur tussen die verskillende rasse nie; daar was slegs 'n godsdienstige skeidsmuur wat sterk gevoel was, maar sodra dit uitgewis was deur openbare belydenis en doop dan staan almal - blank sowel as gekleurd- sosiaal en kerklik op gelyke trap. Eers in die loop van die 18de eeu sou hierdie denkwysen en politiek van die Hollander gewysig word. Gedurende die grootste gedeelte van die laaste helfte van die 17de eeu het die Hollandse Kolonis nog geen politiek van segregasie, of die toepassing van 'n strenge kleurslagboom gevolg nie, in teendeel was 'n belyd van gelyke regte van alle Kristene mense in toepassing gebring. Die geskiedenis leer ons dat hierdie politiek van gelyke regte vir alle Kristene mense 'n sterke proses van rassevermenging in die hand gewerk het in die neersetting. Die uitkoms van hierdie proses van bloedvermenging was die geboorte van 'n nuwe geslag; die vorming van 'n bastaard geslag in Suid-Afrika.

Die bloedvermenging wat plaasgevind het tussen blank aan die

een kant, en slawe en inboorlinge aan die ander kant het op twee-
 erlei wyse plaasgevind n.l. op wettige en onwettige wyse. In die
 Dagverhaal van Jan van Riebeeck vind ons die naam van Jan Woutersz,
 'n Hollander, wie se huwelik met voorgenoemde Catharina 'n vryge-
 sette Bengaalse slavin kerklik bevestig is en deur die staat
 wettig verklaar is. Die toenmalige sieketrooster meld hierdie
 gebeurtenis as volg aan: „Den 21 May is Jan Woutersz, assistent
 voer den Raet dezer fortresse getrou met een swarte jonge
 dochter genaamd Catharijna Anthonis van Celagou in Bengale.
 Godt gelieve deselvige te segenen."

Gemengde huwelike soos hierdie is nie slegs aangegaan met
 gekerstende slavinne nie, maar ook is huwelike kerklik voltrek
 en wettig verklaar tussen gedoopte Hottentottinne en Koloniste.
 As voorbeeld hiervan noem ons die geval van die Hot.tin Eva wat
 in die huwelik tree met Pieter van Meerhoff. Nadat Eva onderrig
 is in, en belydenis afgelê het van die Kristelike geloof is sy in
 1662 gedoop: twee jaar daarna word haar huwelik met die stoere
 ontdekkingsreisiger Pieter van Meerhoff - wie se erkende vrou sy
 al enige jare was - kerklik bevestig en wettig verklaar (Moodie
 280). Theal deel ons mee dat, „marriages such as these were en-
 couraged in those days. Van Riebeeck has left on record his
 opinion of the advantages derived by the Portuguese from the
 large mixed population of their possessions in the east, without
 whose assistance their fortresses could not have been held so
 long, and he thought it advisable that the Nederlanders should

have a similar link between themselves and the coloured inhabitants of their dominions" (Theal 66). Die goedkeuring en aanmoediging wat die Kommandeur gegee het aan rasse-vermenging het navolging gevind, veral waar die omstandighede aan die Kaap uiters gunstig was vir so 'n rassevermenging. Gemengde huwelike soos hierdie wat deur die kerk voltrek word en deur die staat bekragtig is, kom dikwels voor in die annale van die Kaapse neersetting.

Soos sy voorganger het Wagenaar en Rade hierdie interhuwelike nie alleen goedgekeur maar ook aangemoedig, daar hulle dieselfde sienswyse toegedaan was soos J. van Riebeeck n.l. dat dit sou dien tot bevordering van die goeie verstandhouding tussen blank en inboorling. Die Kommandeur en Rade besluit dan ook om die Meerhoff-Eva huwelik op tasbare wyse goed te keur deur Eva 'n staatsbruilof en £10 as trougeskenk aan te bied! en die bruidegom word gepromofeer tot volle rang van Surergein met 'n salaris van £3 per maand; die volgende jaar is hy verder verhoog tot superintendent van Robben-eiland! Op wettige wyse vind rassevermenging gedurende die 17de eeu sterk plaas in die Kaapse neersetting; hoewel wetgewing later in toepassing gebring is hierteen nogtans vind ons dat blankes, gekleurdes „vat" as vrouens. (Sparrman 76).

Die rasse-vermenging in die Kaapse neersetting het nie slegs op wettige wyse plaasgevind nie maar in teendeel nog meer op onwettige wyse; ons kan gevalle van gemengde huwelike beskou as uitsonderinge in vergelyking met onwettige geslagsgemeenskap tussen

blank en gekleurd.

'n Klein gemeenskappie ver verwyderd van die sedelike be-
teueling en kontrole van 'n Kristelike beskawing loop gevaar om
moreel agteruit te gaan en dit was die geval met die Kaapse be-
volking nie lank na die stigting van die neersetting. Hierdie
sedelike laagwaterwerk wat sterk op die voorgrond tree ongeveer
25 jaar na die stigting van die neersetting het hom in verskil-
lende vorme voorgedoen. Van den Broeck deel ons mee van die
drankmisbruik in die klein neersetting; Barrow en Moodie deel
ons mee van die sedelike slapheid en ledigheid wat te bespeur
is onder die Koloniste sodat hulle deur „indolent manners, ex-
cess of food and fondness of indulging in sleep they become no
less gross in their persons than vulgar in their manners.... a
stranger in perusing the Cape newspapers could not help re-
marking the number of separations between man and wife which
were announced in them (II 159). Hierdie morele verslapping
en korruptheid wat ingetree het, het hom ook sterk openbaar ten
opsigte van die sedelike verhoudings waarin die blanke Kolonis
gestaan het tot sy slavinne; in hierdie verband sê Moodie:
„The inhabitants of the Cape and more particularly the Dutch are
by no means conspicuous for the strictness of their morals”
(II 29). En selfs later in 1671 toe Isbrand Goske dit nood-
saaklik geag het om teen hierdie demoraliserende toestande wet-
gewing toe te pas, het dit volgens Theal nie veel gebaat nie:
„Notwithstanding the laws against European men forming connection

with slave and native women, immorality of that kind could not be entirely checked and many children of mixed blood were born in the settlement. (Theal 274).

Die sedelike laagwaterwerk van die Koloniste in hierdie tyd moet gedeeltelik toegeskrywe word aan die verwaarlosing van kinderopvoeding en gebrek aan Kristelike onderrig aan die Kaap. In die reël was slavinne en Hottentottinne die opvoedsters van kinders: „In plaats dat zij van hare kinderen nog teer en jong veel werk maken" merk Kolbe op (II 317), „en de uiterlike eerlikheid met de moedermelk inprenten zouden, opdat daarna het gebouw van ware godsaligheid daarop beqwaam zoude geset worden, zoo laten zij deze gantsche zorg van den beginne af aan de slavinnen of Hottentottinnen over en zyn wel in haar schik als de kinderen maar geen ongeluk krygen." In meer as een geval was so 'n kleine miskien nie liggaamlik verongeluk nie maar geestelik en sedelik wel. Watter goed kon in die reël geplant en gekweek word deur so 'n kindermeld of „aja", „die een heidens leven leid, aan wellusten en aan alle zondige driften overgegeven is en onkuische, onnutte en dwaze taal met haars gelyke in't byzyn van't kind uit-slaat" (Kolbe II 317). Die sedelike atmosfeer waarin die kind opgegroeï het, was klaarblyklik stikkend vir die geestelike en sedelike groei van die kind, en nadelig vir die opbou van 'n edele en kerngesonde karakter. Sodat Moodie nie skroom om te verklaar dat, „The Dutch at the Cape of Good Hope afford an instance of a people partially relapsed into barbarism from want of educa-

tion and from their intercourse with a race of savages whom they have subjected and demoralized; retaining most of the vices of Europeans with the cruelty of the slave-holders and savages. (166).

Die verwaarloosde toestande waarin die slawe hulle, aan die ander kant, bevind het aan die Kaap, het 'n vrugbare akker gebied vir die onbeteuelde hartstogte van die blanke Koloniste. Kolbe tref o.a. 600 slawe aan in die ou slawe-huis, wat bestaan uit twee vertrekke, „die zoo veel hoog niet is, nog minder zoo veel gemak heeft as wel een schuur" (395, I). In hierdie twee vertrekke moes getroude en ongetroude slawe en slavinne tesame woon. Hierdie slawe het hier 'n treurige lewensbestaan gevoer: nie alleen was hulle 'n prooi van sterk drank nie maar daar is ook „de gene die aan de hoerery overgegeven zijn". Omtrent die slavinne deel Kolbe verder mee dat hulle „na het kramen wachten zy nauwliks 14 dagen waarna zy al wederom gelegenheid zoeken om by den eenen of anderen te slapen; en dewyl sy altyd 6 weken voor en 6 weken na het kramen vry van werken zyn zoo veroorsaak haar verdurwe natuur nevens de goede en gemaklike dagen welke zy gedurende 't kramen genieten, dat zij nergens dan om wellust en goddeloosheid denken" (390, I).

Die onsedelikheid en onbeteuelde hartstog het dus gewerk van beide die kant van die Koloniste sowel as ^{van} die kant van die slavinne. Die private sedelike peil van die Koloniste en van die slavinne aan die ander kant was op 'n laagwatermerk en op daardie peil het die verskillende rasse in die neersetting ineengesmelt.

Hierdie onwettige geslagsgemeenskap was nie slegs beperk tot blankes met slavinne nie, maar het hom ook uitgebrei tot blank met Hottentottinne en Boesmans. Moodie verseker ons dat, „it may seem somewhat extraordinary to Europeans but it is nevertheless true that the colonists both Dutch and English are very partial to the female Hottentots. This of course is carefully concealed by the Dutchmen from their wives: they are often preferred to the clumsy, torpid and insensible Dutchwoman with their stony eyes and jealous dominerer manners." (221). Nog verder gaan Barrows voort om hierdie onheilspellende en demoraliserende toestande te skets: „While the Dutch reproached our countrymen - who made no secret of their partiality to the Hot. women and occasionally sat up for half the night drinking and giving way to those wild freaks which their extravagant animal spirits suggested - they themselves were to a still greater extent and with less excuse for their conduct, guilty of the same improprieties, but from the higher grade they held in society as to external circumstances they felt the necessity and had the power of concealing them more effectually" (II, 165). Die ontstaan van die Grikwas, of ook „Basters" genoem, word deur geskiedskrywers toegeskrywe aan bloedvermenging tussen blank aan die een kant, en Boesmans en Hottentotte aan die ander kant. So verklaar Kolbe, „they (Grikwas) were in fact a race of mixed blood, many of them being halfcasts, the offspring of Hot. en Bushwomen by the colonists."

Genoeg om te laat sien dat blanke Koloniste van alle nasionaliteite agter die skerms op onwettige wyse geslagsgemeenskap be-

oefen het met die gekleurde vrouens van die verskillende rasse in Suid-Afrika. Die uitkoms van hierdie toestande was dat geleidelik 'n gemengde en bastaard geslag in die lewe geroep is. Insteede dat die blanke gebruik gemaak het van sy invloed en mag om die moraal van die gekleurdes hoër op te stoot, was hulle in teendeel verder weggesleur in die see van onsedelikheid.

Een van die aanleidende oorsake wat daartoe bygedra het dat die blanke mans „zich met een stinkend, smerige Hottentottinne vermengen," was die groot gebrek aan blanke vrouens aan die Kaap. Toe Simon van der Stel in 1679 hier land was hy bekommerd oor die bestaande toestand dat slegs $\frac{1}{3}$ van die mans getroud is. In 1685 is gepoog om te voorsien aan hierdie gebrek deur „zuiwere, deugd en eerbare vrouwspersonen uit die Hollandse weeshuise te stuur na die Kaap; hierdeur was egter nog nie volkome voorsien aan die sterk gevoelde behoefte aan vroue nie. Die volgende getalle gee ons 'n kykie in hierdie toestande:

1672: 117 manlike Koloniste (behalwe soldate) 39 vroue.

1687: 293 " " " " 88 " .

1691: 490 " " " " 202 " .

Hierdie statistieke toon ons dat daar gedurende die 1ste 50 jaar van die neersetting 2 en 3 keer soveel mans as vrouens was (uitsluitende soldate). Hierdie toestande het sterk daartoe bygedra om rasse-vermenging in die hand te werk.

Die aandoen van vele skepe aan Tafelbaai het as 'n kragtige faktor meegewerk om rasse-vermenging aan te wakker en voort te sit.

Die volgende getalle toon ons die groot aantal skepe wat jaarliks Tafelbaai aangedoen het.

1652-61:	250 (Holl.se)	6 (Franse)	17 (Engelse).
1662-71:	370 (")	26 (")	9 (") 2 (Deense).
1672-81:	344 (")	3 (")	11 (") 10 (")
1682-91:	339 (")	23 (")	46 (") 13 (")
			3 (Port.se).

Tussen 1652-1691 het nie minder dan 1472 skepe Tafelbaai besoek nie. Theal verklaar, „one with another there were on board each of these ships $\pm$ 200 men, so that every 12 month there were 5000 visitors remaining usually 10 to 12 days."

Die bevolkingsyfer van die neersetting vir hierdie selfde periode is die volgende:

1672:	600 (mans en vrouens).
1679:	480 (behalwe soldate).
1687:	922 (" ").
1691:	$\pm$ 1000 (" ").

As ons hierdie geringe populasie van die neersetting vergelyk met die groot getalle van matrose wat jaarliks die Kaap besoek, dan kom ons tot die besluit dat die volksplanting aan die Kaap sterk beïnvloed moes word, deur hierdie matrose. Te meer so, aangesien die sedelikheid van matrose nie spreekwoordelik is nie, en daar alreeds 'n gebrek bestaan het aan vroue vir die Koloniste; soos die Koloniste het die matrose hulle gewend tot slavinne en Hottentottinne as middels tot bevrediging van hulle wel-

luste. Reisigers soos Kolbe deel ons dan ook mee van die treurige verskynsel wat hy hier aantref, dat gekleurde vroue nie die vader van haar onegte kind kan aantoon nie, maar slegs die naam van die skip kan onthou waarmee hy vertrek het!

Alreeds van die eerste jare van die Kaapse neersetting het rasse-vermenging in aanvang geneem, beide wettig en onwettig. Hierdie proses van bloedvermenging tussen blank en gekleurd het op so 'n uitgebreide skaal voortgegaan dat Isbrand Goske reeds in 1671 die angswekkende verskynsel in die neersetting aangetref het dat $\frac{3}{4}$ van die slawekinders halfbloed en oneg was. En Moodie deelmee dat teen die helfte van die 18de eeu, „most of the Hot. within the boundries of the colony are more or less of a mixed race rising chiefly from the connection of white men with Hot. women" (220).

Die rasse-vermenging wat aan die Kaap van die vroegste jare plaasgevind het was nie slegs beperk tot die vermenging van Euro-peaan met inboorlinge en slawe nie, maar het hom ook uitgestrek tot die vermenging van slawe (Asiaat en Neger) en inboorlinge (Hottentot en Boesman) onderling. Hierdie vermenging was uit die aard van die saak 'n meer natuurlike. Hierdie proses was ook verder bevorder deurdat die aantal manlike slawe wat ingevoer is, die slavinne altyd ver oortref het, en gevolglik inboorlinge moes neem as vrouens. Die volgende getalle toon ons hoe ongeballenseerd die verhouding was tussen slawe en slavinne:

1679: 133 slawe teenoor 38 slavinne.

1687: 230 slawe teenoor 44 slavinne.

1691: 285 " " 75 " .

Die boere kon die betrekkinge tussen sy slawe en Hottentottinne nie verbreek of verhoed nie, want sodra hulle enige poging in hierdie rigting aanwend dan loop die slawe weg. Theal deel dan ook mee dat, „a large class of half-breeds sprang from such unions and these were generally indisposed to gain a living by honest industry." (Theal: Hist. before 1795, II, bls. 104). Op hierdie wyse vind daar 'n sterke bloedvermenging plaas tussen slawe en inboorlinge.

Die geskiedenis leer ons dat teen die helfte van die 17de eeu 5 verskillende rasse n.l. Blanke Europeaan, Asiaat, Neger, Boesman en Hot. - en teen die helfte van die 18de eeu nog 'n 6de ras n.l. die Bantu - in aanraking met mekaar gekom het op die sub-kontinent van Afrika; hierdie rasse het egter nie geïsoleerd van mekaar hulleself onderskeidelik suiwer voorgeplant nie; in teendeel smelt hierdie bonte verskeidenheid van rasse gedeeltelik saam om 'n vermengde geslag in die lewe te roep en aan die nageslagte oor te lewer as 'n erfpag. Hierdie vermengingsproses was nie slegs beperk tot sekere rasse nie maar het hom uitgestrek tot almal, die sterke somatiese rasse-verskille, volksbewussyn en beskawingspeil wat hierdie verskillende rasse en volke gekenmerk het, was egter geen waarborg vir die behoud van rasse-suiwerheid nie. Uit die geskiedenis blyk dat waar rasse-vooroordeel en volksbewussyn te staan kom teenoor die geslagsdrang van die mens, dat laasgenoemde die sterkste was.

Reeds gedurende die 1ste 50 jaar van die Kaapse neersetting is die grondslae gelê vir die vorming van hierdie vermengde geslag; op wettige en onwettige wyse is hierdie geslag van Bastaards sodanig in die lewe geroep dat hulle alreeds aan die einde van die 17de eeu as afsonderlike groep onderskei is van die gemeenskappe van suiwerbloed blankes, slawe en inboorlinge. So ook maak die reisbeskrywings van na 1700 melding van hierdie sonderlinge gemeenskap van basters wat hulleself beskou het „as a class inferior to the Europeans but priding themselves upon being better than either pure Hots. or slaves" (Theal 274). Hier het ons te doen met die oorspronklike kern waaruit in die loop van tyd 'n talryke vermengde geslag sou ontwikkel. Deur die voortsetting van hierdie proses van rasse-vermenging gedurende die 18de eeu, het hierdie vermengde geslag so uitgebrei dat dit o.a. wat taal aanbetref deur die Engelse regime vanaf die einde van die 18de eeu nie beïnvloed geword is nie. Hierdie vermengingsproses neem nog groter omvang aan van af 1834 met die vrystelling van die 39000 slawe; en wanneer die Europeaan in blywende aanraking kom met die Bantu. Hierdie vermengde geslag het geleidelik uitgebrei totdat elke dorp en stad van die Unie vandag voorsien is van sy kwota van basters, „which constitute our lower orders and furnishes the ordinary labourers, artisans, coolies, or porters, and domestic servants, embraces individuals of all hues and sizes, from the dark, clean-limbed Kafir to the towny-skinned wiry descendant of the Hot.. The mixed offspring of white and coloured parentage

of Europeans, Mozambique Negroes and Hottentots. forms the majority of the dusky inhabitants of Cape Town." (Fremantle "The New Nation").

Die vermengde bevolking soos dit vandag daar uitsien in die agterbuurtes en lokasies van dorpe en stede van die Unie toon aan ons talryke skakeringe van bloedvermenging. ^{ons} As/die suiwerbloed blankes, Asiate en inboorlinge, wat hulle intrek geneem het in hierdie vermengde geslag, buite rekening laat, dan kon ons volgens die historiese oorsig wat ons gegee het, die volgende skakeringe van rasse-vermenging onderskei in hierdie groep van bastards; nl. vermenging van:

- (1) Slawe onderling d.w.s. Asiate met Negroes.
- (2) Slawe (d.w.s. Asiate en Negroes) met Blanke.
- (3) Slawe (d.w.s. Asiate en Negroes) met Inboorlinge (Boes. en Hot.)
- (4) Blanke met Inboorlinge (Boesmans en Hot.).
- (5) Later vermeng Bantu met Blank, gekleurde ens..

In kort kan ons ons sê dat 'n kleurling, 'n inwoner van Suid-Afrika is en die afstammeling is uit, of die produk is van, die vermenging van enige twee van die rasse hierbo genoem. In ongeveer dieselfde terme definieer, die kleurlingregte wetsontwerp van 1929, 'n kleurling: „n kleurling is iemand wat in die Unie woonagtig is en nie 'n blanke of 'n naturel, of 'n Asiat, of 'n lid van 'n inboorling stam of ras van 'n land buite Afrika is nie, maar omvat:

- (1) Iemand wat behoort tot die ras of klas algemeen bekend as Slamaiers, St'Helenas, of Maurisians. (2) Wie se vader of moeder 'n naturel is of was, en wie se ander ouer 'n blanke of gekleurde was

of is.

Hierdie geslag van basters of kleurlinge vorm vandag 'n aansienlike bevolking naas die blankes, naturelle en Asiate. Volgens die census-opgawes van 1921 (die laaste volledige census-opgawe) is die verhouding tussen die verskillende rasse as volg:

<u>Naturelle.</u>	<u>Europeane.</u>	<u>Kleurling.</u>	<u>Asiate.</u>
4,699,433	1,519,488	545,548	163,896.
d.w.s. 28 :	9 :	3 :	1.

Volgens die Unie Jaarboek 1932 word hierdie bevolkingsyfers as volg vir 1932 aangegee:

<u>Naturelle.</u>	<u>Europeane.</u>	<u>Kleurling.</u>	<u>Asiaat.</u>
5,519,500	1,829,300	592,400	191,400.

Die census van 1921 toon ons verder dat meer as die helfte van die kleurlinge van die Unie gevestig is in die Kaap Provinsie:

<u>Naturelle.</u>	<u>Europeane.</u>	<u>Kleurling.</u>
1,640,162	650,609	484,252.

Hoewel die kleurling bevolking naas die Bantu, Blank en Asiaat onderskei word as 'n aparte groep nogtans kan ons hierdie gemengde geslag nie bestempel as 'n volk of ras nie. 'n Ras kan ons hulle nie noem omdat hulle geen gemeenskaplike somatiesse eienaardighede vertoon wat hulle tot een ras saamsnoer, en hulle onderskei van ander rasse nie; intendeel vertoon hulle 'n ryke mengeling van somatiesse eienaardighede van die verskillende rasse waaruit hulle spruit. En hoewel die kleurlinge Afrikaans as gemeenskaplike voertaal besig nogtans kan ons hulle nie 'n volk noem

nie; by hulle ontbreek die essensiële vereistes om 'n volk te vorm: by hulle is daar geen sprake van gemeenskaplike volksbesittings soos 'n volksverlede en traditiesies; gemeenskaplike gebruike en gewoontes ontbreek by hulle; by die kleurlinge word gemis 'n psigologiese eenheid en 'n samehorigheidsgevoel, wat essensiële vereistes is vir die vorming van 'n volk. Hierdie gemengde geslag ontbreek sosiale organisasie; dit vorm geen georganiseerde en homogene gemeenskap, maar 'n heterogene en disintegrerende groep bastaards. Ons kan dus die kleurlinge nie bestempel as 'n ras, volk of gemeenskap nie, daarom spreek ons van hulle in kollektiewe sin liefs as kleurlinge of Bruinmense in plaas van „kleurling gemeenskap" of „kleurling volk, of ras".

Die Bruinmense of kleurlinge word deur historiesie in 'n paar groepe onderverdeel. Hoewel hierdie verdelings nie kunsmatig is nie nogtans kan hulle nie streng deur gevoer word nie. In die eerste plek word onderskei die „basters" of ook Grikwes genoem. In verband met die afkoms van hierdie groep bruinmense sê Theal: „They were chiefly Hots. of of mixed Hot. and slave descent but some of them had European blood in their veins, as they were the remote offspring of degraded colonists and Hot. women". Die dominerende ras-element by die „basters" is klaarblyklik Hottentot volgens historiesie. Ook Kolbe wie se eerstephandse kennis omtrent die inboorlinge as gesaghebbend beskou kan word, deel ons mee, „that they were in fact a race of mixed blood, many of them being halfcasts, the offspring of Hot. and Bushwomen by the colonists.

Hierdie „basters" is vroeër veral aangetref langs die Oranje-rivier; ook word hulle aangetref tussen die Sondags- en Visriviere waar die Gonaqua en Damaqua Hottentot stamme saangesmelt het met die Bantu. Ook tref ons o.a. 'n klein groepie „Basters" of Grikwas aan in die Stellenbosche Afdelingsraad area naby Kuils-rivier. Hierdie „basters" toon nog sterke fisiologiese trekke van die oorspronklike Hot. b.v. liggaamsbou, geel-bruin velkleur en „peperkorrel"-haar, maar ook onderskei hulle hulleself van die ander bruinmense deur 'n sterke groepsbewussyn en 'n soort-rasse-trots. Hulle is bewus van die blankbloed wat in hulle are vloei, en laat hulle meerderwaardigheid gevoel teenoor die ander kleurlinge.

'n Volgende groep van bruinmense wat onderskei word as 'n bepaalde klas kleurling, is die „Kaapse kleurling" wat veral woonagtig is in die W.P. en wat sterk bewus is van sy blanke afkoms. Die „Kaapse kleurling" is uiters gekant teen die „basters" en sien met veragting op laasgenoemde neer, omdat hulle vir die „Kaapse kleurling" laer staan op die leer van bloedvermenging. Die oorwegende Hottentot en Boesman ras-eienaardighede wat die „Baster" vertoon is vir die „Kaapse kleurling" oortuigende bewys van 'n laer graad van bloedvermenging. Dit is dus duidelik waarom die skeld-name: „Jou Hotnot, of Boesman, of Baster" so gehaat is by die kleurling.

Die „Kaapse Kleurling" net soos die „Baster" kannie as aparte groep streng afgebaken en omskrywe word nie; nogtans kan ons sê,

dat hoewel hulle die produk is van die vermenging van blank, Hot., Boesman en slaaf dat die oorwegende rasse-element die slawe (Neger en Asiaat) is. Waar die Hot. en Boesman ras-elemente dus by die „Basters" oorwegend is; daar is die slawe (Neger en Asiaat) die dominerende ras-elemente by die „Kaapse Kleurling." Omtrent die aard en afkoms van hierdie twee groepe nou verklaar Stow dan ook dat, „the characteristics of the Hot. predominates in the Grikwas, of the Dutch in the coloured".

Die bruinmense as geheel het tot standgekom deur die vermenging van 6 verskillende rasse in alle moontlike variasies en skakeringe van bloedvermenging; dit is dus onmoontlik om absolute skeidslyne te trek tussen verskillende groepe van kleurlinge op grond van bloedvermenging. Waar ons dus praat van „Basters" en „Kaapse Kleurlinge" as aparte groepe van bruinmense daar is dit slegs tentatief, aangesien hierdie twee groepe mekaar ook gedeeltelik oorvleuel. Ons tref egter vandag nog die sonderlinge verskynsel van dat die „Kaapse Kleurling", en „Baster" of Grikwa op mekaar met veragting neersien op grond daarvan dat die een meen dat hyself meer blank bloed besit as die ander. In die loop van tyd het daar dan ook 'n sterke klasse-sisteem, op hierdie basis van bloedvermenging, ontwikkel onder die bruinmense. In die volgende hoofstuk gaan ons daartoe oor om hierdie klasse-stelsel te behandel en sy invloede op die huwelik en familie na te gaan.

HOOFSTUK II.DIE KLASSE-STELSEL BY DIE BRUINMENSE.

Die beskrywing wat Theal van die vroegste kleurlinge gegee het „as a class inferior to the Europeans but priding themselves upon being better than either pure Hottentots or slaves", is ook nog van toepassing op die teenswoordige kleurlinge. 'n Vurige verlange en onvermoeide strewe lê die kleurling aan die dag om die blankman beide in voorkoms en lewenswyse gelykvormig te word; en aan die ander kant is hy vervul met afsku en minagting teenoor die suiwerbloed inboorling rasse.

Een van die eerste verskynsels waarmee die ondersoeker in aanraking kom, is die hunkering wat die kleurling oor die algemeen kenmerk om n.l. die Europeaan in alle opsigte gelykvormig te word: „Daar vloei blankbloed in ons are" verklaar die hoofonderwyser van die Rhyense Sendingskool, „en die kleurling wil weer terug na die blankman toe". Die eerste waarna gekyk word by die geboorte van 'n kind, is of hy enige blanke kentekens dra. Met angstige opgewondenheid word die tyd afgewag om die pasgebore kind te besigtig of hy oortuigende blanke kenmerke vertoon al dan nie. Hoe meer blanke kentekens die pasgebore kind dra hoe meer gewild hy is, en met hoe meer genoeë en vreugde^{hy}/ontvang word in die familie. Met klaarblyklieke vreugde en trots vertel 'n kleurling moeder dat haar pasgebore kindjie „mooi pink" of „rooi" is, en dat hy 'n kaalkop en blou oë het; soms sal die gelukkige moeder

van so 'n kind met hom spog by ander moeders. Klaarblyklik is sy teleurgestel wanneer daar nie sulke oortuigende blanke kenmerke by haar suigeling te bespeur is nie. Hierdie genoemde gelaatstrekke is vir die kleurling oortuigende aanduidings dat die kind „goeie bloed“ besit, en gevolglik dra so 'n kind dan ook die goedkeuring van die kleurling oor die algemeen weg. Die kind is vir die kleurling mooi in die mate dat hy blanke këntekens vertoon.

By die kleurling kind word alreeds op jonge leeftyd die bewussyn van sy blanke afkoms sterk ingeskerp. Een van die eerste sake waartoe die „klein goed“ of „klankies“ ingelyf word is hulle blanke afkoms. Die skande van hulle afkoms is van minder belang maar die eervolle daarvan is geleë in die feit dat hy 'n spruit is van die Europeaan, en hierdie feit regverdig en vergoed die skandeten volle wat daaraan kleef. Op vroeë leeftyd reeds is die bewussyn van die blanke afkoms van die kleurling sterk by die kind ingeskerp en hoe ouer die kind word hoe sterker word hierdie bewussyn van sy afkoms.

Die blanke-voorouers van 'n kleurling familie word in die hoogste eer gehou en van hulle word met die hoogste agting en respek gespreek; met sorg word die portrette van hulle blanke voorouers in die familie bewaar en oorgelewer van geslag tot geslag. Aan besoekers, veral aan die blanke, word hierdie portrette met groot genoeë vertoon; met opgewondenheid en gretigheid gee hulle ook die besoeker ongevraagd 'n noukeurige verslag van sy afkoms uit die een of ander blanke stamouer; ook word telkens meegedeel in

watter „gelid" daar weer 'n blankman in die geslag voorkom; nog groter vreugde verskaf dit die kleurling as hy kan meedeel dat sy eie vader 'n blankman is - al is hyself 'n onegte kind. In die reël word geswyg van die gekleurde moeder; indien moontlik sal hulle geen melding maak van hulle nie-blanke voorouers nie; maar waar hy hierdie netelige saak nie kan vermy daar word hy of sy liefs 'n slaaf(in) genoem maar nie 'n inboorling nie.

Die hoofstrewe en begeerte van die kleurling in die lewe is om voort te ontwikkel beide ten opsigte van bloed en beskawing, tot die peil van die blankman wat hy as sy voorouer erken. Eienaardig is dit om te merk hoeveel waarde en betekenis in hierdie strewe geheg word aan die uiterlike gelaatstrekke van die Euro-peaan. Sendelinge sowel as kleurlinge verklaar dat as die kleurling sy donker vel kan verander in die blankvel van die Euro-peaan, hy dit nie sal nalaat nie. So word ons dan ook meegedeel van die algemene verskynsel dat kleurling meisies hulle veel moeite getroos om deurmiddel van 'n oormaat poeier en lipverf, hulle donker velle te probeer verberg; ook word handskoene soms gedra met die doel om die velkleur van die hande te verberg. Die mans, aan die ander kant, met kroeserige haar, skeer dit liefs af, of op so 'n wyse dat iemand nie kan uitmaak of hy reguit of kroes haar het nie. Ook afnemers deel mee hoe gesteld die kleurling daarop is dat sy gesig op die portret „wit" moet wees; 'n portret waarop sy gesig donker vertoon, was vir hom geen sukses nie. Die afnemer wat nie „wit gesigte kan maak" is geen bekwame

afnemer in die oog van die kleurling nie. Met teleurstelling word portrette soms teruggebring en word die afnemer verwytdat die gesigte nie lig genoeg is nie, en dat hulle nie „Kaffers" is nie! Die kleurling sal homself veel moeite getroos om, veral ten opsigte van sy gelaatstrekke, te poseer as 'n blanke, al is dit slegs op 'n portret. Graag verander hulle dan ook hulle van na 'n Engelse om sodoende hulle afkoms verder te spesifiseer b.v. Willemse word Williams, Gabriëls word Gaybriels, Pieter word Peter, Balie word Bailey.

Die diepgewortelde verlange van die kleurling om die blankman gelykvormig te wees, is nie slegs gerig op die uiterlike gelaatstrekke nie, maar is ook die oorsaak vir die wydverbreide strewe onder die kleurlinge om die blankman sover as moontlik na te boots ten opsigte van sy lewenswyse. Sendelinge sowel as kleurlinge deel ons mee dat die kleurling 'n na-aper van die blankman by uitnemendheid is. Langeveld (hoofonderwyser Rhyense sending skool) verklaar in hierdie verband spottend: „die kleurling is die enigste oortuigende geval waar Darwin gelyk het dat die mens van die aap afstam." Die kleurling kinders word van jongs af op die blankman gewys as voorbeeld en model wat hy op alle gebiede van die lewe moet navolg. Een van die mees algemene gesegdes op die sportsvelde is: „speel jou sports soos die blankman"; en dieselfde beginsel is van toepassing op alle tereine van hulle lewe. In kleredrag, maniere, gedrag, huishouding ens. word die blankman daaglik slaafs nageboots.

Die innerlike beskaafdheid is vir die kleurling nie van so veel belang as die uiterlike vertoon nie; hulle soek met onvermoeide ywer na al wat die blankman uiterlik vertoon en kenmerk n.l. sy uiterlike gelaatstrekke en lewenswyse. Die kleurling hoofonderwyser van die Rhyense skool, gaan sover om te beweer dat die groot ywer wat die kleurling openbaar tenopsigte van skoolopvoeding nie so seer gemik is op die opvoedkundige waarde van die skoolonderwys nie, maar grotendeels toe te skrywe is aan hulle onvermoeide strewe om die blankman in alle opsigte na te boots: opvoeding en geleerdheid assosieer hulle met die blankman en daarom moet hulle ook noodwendig daarna strewe. Om die blankman in alle opsigte gelykvormig te word beide in gelaatstrekke en lewenswyse is vir die kleurling die hoogste ideaal in die lewe.

In die strewe van die kleurling om die blankman gelykvormig te word, speel beskawing, geleerdheid en sedelike lewe vir die kleurling 'n sekundêre rol; die vraag wat vir hom van essensiële belang bly, is: watter gradasie van bloed word vertoon deur 'n persoon se gelaatstrekke. Dit gebeur dan dat selfs geleerde kleurlinge hulle graag wil voordoen as blankes, en waar die geleentheid hom voordoen om oor te stap in die blanke gemeenskap laat hulle dit nie verby glip nie. Beskawing en geleerdheid het vir vele kleurlinge slegs in hierdie sin waarde dat hy daardeur nader aan die blankman te staan kom.

Die oordeel wat die kleurling oor die algemeen vel op 'n persoon is uiteraars sterk gekleur deur hierdie strewe van hulle om

blank te wees. Die persoon wat blanke gelaatstrekke vertoon dwing by hulle bewondering af, terwyl hulle diegene wat somatiesse eienaardighede van die inboorling vertoon afkeur. Hoe nader 'n persoon se gelaatstrekke ooreenkom met die van die blankman hoe voortrefliker is hy, en hoe hoër staan hy aangeskrywe by die kleurling; hoe meer sy gelaatstrekke, veral velkleur en haarvorm, egter ooreenkom met die van inboorling rasse hoe swakker val so 'n persoon dan uit in hulle beoordeling: in so 'n geval sal 'n persoon dan net sê: „hy het 'n sleg vel en sleg hare" dan weet almal dat sy oordeel ongunstig is.

Die kleurling is bewus dat sy gelaatstrekke die struikelblok en oorsaak is dat hy 'n ondergeskikte posisie in die samelewing inneem. Hy redeneer dat hy in meer as een opsig die gelyke is van vele blankes maar dat dit te wyte is aan sy gelaatstrekke dat hy nie gelyke regte en voorregte met die blankman kan geniet nie. Aan die ander kant, is dit vir hom die blankvel en reguit haar wat hom op gelyke voet met die blankman kon plaas, daarom heg hy soveel waarde aan hierdie raseienaardighede. Alle gelaatstrekke wat heenwys na blanke afkoms dra die goedkeuring van die kleurling weg en juig hy toe, maar alle somatiesse eienaardighede wat heenwys na 'n gekleurde afkoms verfoei hy. Ons vind dan hierdie eienaardige verskynsel onder die kleurlinge dat die aangebore en onrerflike eienskappe soos haarvorm en velkleur die sosiale status van 'n persoon onder die kleurlinge bepaal.

Die kleurling wat volgens uiterlike tekens 'n hoë graad van

blanke bleed vertoon staan by die kleurling hoog aangeskrywe en het toegang tot die hoogste sosiale kringe onder hulle; sy „goeie vel en sy goeie hare” is die towersleutel om die deure tot alle uitgesogte kringe in hulle sosiale lewe te ontsluit. Uit die aard van die saak volg dit dan ook dat waar hulle enige intimiteit kan bevorder met ’n blanke persoon, hetsy in die vorm van vriendskap, of deur saam te woon hulle geen steen onaangeroerd sal laat nie; sukses in sulke gevalle beteken ’n stappie nader aan hulle ideaal. Die kleurling neem dan ook met die grootste bereidwilligheid en gretigheid ’n blanke kind aan. Gewoonlik is dit onegte blanke kinders wat hulle weg tot kleurling families vind, hierdie verskynsel het so toegeneem dat wetgewing hierteen toegepas is. Die kleurling koester oor die algemeen ’n byna afgodiese bewondering vir die blankman, en sal enig iets in sy vermoë doen om te poseer as ’n blanke.

Teenoor hierdie onvermoeide strewe en vurige verlange van die kleurling na „blankheid”, tref ons aan die ander kant, ’n diepe afkeuring en minagting by hom aan vir die gekleurde rasse, en hy name vir die inboorling rasse; alles wat enigsins heenwys na die inboorling vermy en verag hulle. Hier ook soos teenoor die blankman speel uiterlike kentekens die grootste rol. Waar lang hare en ’n ligte vel vir die kleurling onteenseglike kentekens is vir ’n blanke afkoms, daar is „peperkorrel” haarvorm en donker velkleur die bewys van die afkoms van gekleurde rasse, wat vir die kleurling tenspyte van enige ander hoedanighede en kwalifikasies

die hoogste staan op die skaal van rasse.

By geboorte alreeds word 'n kindjie wat 'n „blou“-vel en harige kop vertoon - wat vir hulle kentekens is van „gekleurde bloed“ - in hoër kringe met 'n mate van ongemak ontvang; sommige vaders gaan selfs so ver as om te ontken dat dit sy kind is en sal die vrou beskuldig van ontug. 'n Kleurling moeder neem dit dan ook aan as 'n growwe belediging as iemand spottend sal aanmerk dat haar kind soos 'n „Kaffertjie“ lyk. Die benaming „Boesman“, „Hotnot“ en „Kaffer“ is by die kleurling dan ook gewraakte skeld-name. Hy is hoogs in sy skik en tevrede as iemand sy eggenote, sy „vrou“ noem, en sy kinders, „seuns“ en „dogters“; maar is dadelik beledig en wyer soms verdere onderhoud sodra hulle aangespreek word as „booi“, „meid“, „aja“, „outa“ ens., veral is dit die geval onder die hoër klasse.

Van jongs af word die kleurling kinders met afsku vervul en vrees ingeboesem teenoor die inboorling: „ek sal jou vir die Kaffer gee“, of „hier kom die Kaffer“, is by hulle bangmaak formules vir die kind. Selfs kinders onderling, verstoot en minag die een wat „slegte hare“ of 'n donkervel het. Dikwels is so 'n kind die voorwerp van spot, of word as die minste behandel. Die ligte-vel kinders met langhare sien met vernedering op die wat nie sulke oortuigende blanke kenmerke dra nie. So wyer b.v. die styl-haar hoofonderwyser van Battswood opleidings-skool om na 'n
-le
naturel/geleerde te gaan luister. Op 'n vraag waarom hy nie gegaan het nie was sy antwoord: „Mnr. ek het nog altyd opgekyk in

my lewe en as ek na hom gaan luister dan kyk ek nie meer op nie." Ander langhaar kleurlinge verklaar dat hulle met 'n „kortkop" 'n paar woorde sal wissel waar hulle bymekaar sal kom maar geen intimiteit met hom sal bevorder nie. Gevalle soos hierdie kan ons vermenigvuldig om aan te toon hoe onversoenbaar die kleurling staan teenoor die inboorling.

As 'n vermengde geslag staan die bruinmense tussen die blanke Europeaan aan die een kant, en die suiwerbloed gekleurde rasse aan die ander kant. Die bruinmense tel onder hulle geledere persone wat alle moontlike gradasies en skakeringe van bloedvermenging vertoon tussen die verskillende rasse in Suid-Afrika. Vir die kleurling vorm hierdie verskillende gradasies en skakeringe van bloedvermenging 'n opklimmende reeks tussen die suiwerbloed gekleurde rasse aan die een kant, en die suiwerbloed Europeaan, as die hoogste sport op die rasseskool, aan die ander kant. Vir die kleurling val die bruinmense uiteen in verskillende reekse of skakeringe van bloedvermenging, van af die suiwerbloed gekleurde rasse as laagste reeks, tot die suiwerbloed Europeaan as hoogste trap. Hierdie suksessiewe trappe of grade van bloedvermenging word vir die kleurling aangedui veral deur twee somatiese kenmerke n.l. haarvorm en velkleur; hoe meer ooreenkoms 'n persoon se velkleur en haarvorm vertoon met die van die blanke hoe hoër persentasie blankbloed hy besit; en hoe groter verskil dit vertoon met die van die blanke hoe laer die graad van bloedvermenging is. Parallel met hierdie opklimmende reeks van gradasies van bloed-

vermenging, loop daar korresponderend 'n opklimmende reeks van klasse in hulle sosiale lewe; elke bestaande sosiale klas onder die bruinmense korrespondeer met 'n bepaalde skakering van bloedvermenging.

Die strenge klasse-stelsel wat in swang is onder die kleurlinge is dus gebaseer op 'n basis van bloedvermenging. Die oorerflike eienskappe n.l. haarvorm en velkleur is vir die kleurling 'n betroubare maatstaf waarvolgens die gradasies van bloedvermenging kan bepaal word, en volgens hierdie maatstaf gaan die kleurling te werk om die bruinmense in verskillende groepe te verdeel; korresponderende met hierdie suksessiewe gradasies van bloedvermenging bestaan daar ook 'n opklimmende reeks van sosiale klasse tussen die gekleurde rasse aan die een kant en die blanke Europeaan aan die ander kant as hoogste klas.

Hoe meer ooreenkoms 'n persoon tenopsigte van haarvorm en velkleur vertoon met die blankman hoe hoër is sy sosiale status onder die kleurlinge; persone met reguit haar (lig of donker) en ligte vel vorm die hoogste sosiale klas onder die kleurlinge. Hierdie kentekens vorm die towersleutel om vir hom orals, al is dit in 'n onbekende omgewing, vir hom toegang te verleen tot die hoogste sosiale kringe. Die sosiale status van die kleurling word bepaal deur sy oorerflike eienskappe veral haarvorm en velkleur.

Dit is opmerklik dat die kleurling in die toepassing van hierdie eienaardige klasse-stelsel meer waarde heg aan haarvorm dan aan velkleur. Hierop gee hulle die versekering dat haarvorm

'n juister en meer oortuigende kenteken is van die graad van bloedvermenging dan velkleur; hier wys hulle b.v. op die ligte vel van die Boesman en Hottentot, teenoor die Naturel, en wat tog nie 'n hoër graad van bloedvermenging aantoon nie. Ons vind dan ook dat in hulle klasse-verdeling, hare as maatstaf 'n essensiële rol speel terwyl velkleur slegs 'n ondergeskikte plek inneem; persone met ligte sowel as donker velkleur, maar beide met reguit haar, maak dan ook die hoogste sosiale klas uit en geniet dieselfde sosiale voorregte. Kleur alleen sal nooit die deurslaggewende faktor vorm in die klassifisering van 'n persoon nie, maar haarvorm wel; 'n ligte vel het hierdie voordeel dat dit hom hoër stoot in sy eie klas, maar sal hom nooit van een klas in 'n hoër klas verplaas nie; styl hare en donker vel staan altyd hoër as 'n ligte vel en kroeserige of „peperkorrel" haar. Die groep van kleurlinge met „goeie kleur en goeie haar" d.w.s. ligte vel en reguit of styl haar, staan vir hulle ten opsigte van bloedvermenging die naaste aan die blanke en vorm daarom die hoogste sosiale klas of „First Class" onder die bruinmense.

Die hoogste sosiale klas met sy kenmerkende „goeie haar en goeie vel" word opgevolg deur 'n tweede met „trappies"-haar as onderskeidingsteken. Hierdie „trappies"-haar of ook „sleg haar" genoem, is 'n kroeserige haar en dui 'n laer graad van bloedvermenging aan en gevolglik 'n laer sosiale klas. Onder hierdie klas val ook die „basters" of Grikwas met 'n ligte kroeserige haar. Die velkleur van hierdie klas kan heeltemal lig wees, maar die

haarvorm is vir die kleurling 'n onteenseglike teken van 'n laer gradasie van bloedvermenging as die van die „First Class“, daarom staan hierdie klas noodwendig laer op sosiaal gebied.

Die derde en laagste sosiale klas onder die kleurlinge word vir hulle aangedui deur die „peperkorrel“ haar. Hierdie haarvorm is vir hulle 'n onteenseglike teken van 'n lae graad van bloedvermenging of van 'n suiwerbloed inboorling; onder hierdie klas word dan ook die inboorlinge getel en soms genoem „soutvoete“, of „danebolkoppe“ of „kort-koppe“. Hierdie derde klas staan op die laagste sport van hulle sosiale lewe en word verag op alle gebiede en ontnem aan hulle alle sosiale voorregte.

Volgens die klasse-stelsel, in swang onder die kleurlinge val die bruinmense uiteen in drie sosiale klasse wat korrespondeer met drie erkende grade van verbastering. Die eerste klas word veral gekenmerk deur hulle lang reguit haar; die tweede klas deur sy kroeserige trappies haar, en die derde klas deur hulle „peperkorrel“ haarvorm. 'n Persoon se sosiale status word verder in sy bepaalde klas verhoog deur geleerdheid, besitting of goeie sedelike gedrag; 'n langhaar kleurling met geleerdheid, of besitting of goeie karakter staan hoër as sy klasmaat sonder hierdie kwalifikasies, maar hierdie kwalifikasies is egter nie in staat om die indelings volgens bloedvermenging uit te wis nie. 'n „Kort-kop“ b.v. kan hoog geleerd, wys, ryk of sedelik 'n goeie lewe lei en nogtans staan hy sosiaal op 'n laer trap as die langhaar tiepe sonder hierdie kwalifikasies. Die verskillende so-

siale klasse wat totstand kom ooreenkomstig die verskillende gradasies van bloedvermenging is onuitwisbaar en word deur hulle hele lewe gevoel. Hoewel ons ons nie kan praat van 'n rasse-of volksbewussyn by die kleurling nie nogtans sal ons kan praat van 'n sterk klasse-bewussyn by hulle.

Die klasse-stelsel, in swang onder die kleurlinge word streng gehandhaaf op alle gebiede van hulle sosiale lewe. Op die gebied van sports werk hierdie klasse-stelsel ook deur, so vind ons b.v. dat tennis 'n gereserveerde spel onder die kleurlinge is; slegs kleurlinge uit die eerste klas mag lede word van hulle tennis-klub; vroeër was dit ook die geval met hulle krieket. 'n Sekere voetbalspan, die „Swifts" genoem, wat slegs langhaar kleurlinge toegelaat het, was algemeen bekend onder die laer klasse as die „Stiffs"! Ook ten opsigte van hulle verenigingslewe word hierdie klasse-stelsel in toepassing gebring; geen naturel of „kort-kop" mag aansluit by hulle verenigings soos die S.O.V. (Stellenbosche Onderlinge Vereniging) of „Hervormers" nie. Selfs op kerklike terrein laat hierdie klasse-stelsel hom voel: So sal die langhaar kleurlinge b.v. bymekaar sit met die gebruik van Nagmaal en nie verstrooid onder die ander kleurlinge nie. In die Wynbergse Sending gemeente waar 'n geordende kleurling sendeling behulpzaam is, deel Eerw. v.d. Merwe ons mee dat sommige kleurlinge by hom klae dat hulle kleurling leraar „te ver agteruit staan omdat hy nie reguit haar het nie". Eerw. van der Merwe het ons in hierdie verband ook 'n interessante meedeling

gedoen omtrent die afskeiding van die N.D.G. Sending gemeente van die moedergemeente op Clanwilliam; oor die algemeen was die kleurlinge gekant teen hierdie afstigting, en een van die kleurling sprekers het die pertinente vraag gedoen: „wil julle dan hê dat ons nou weer moet terugbaster“!

Die klasse-stelsel word nog sterker gehandhaaf ten opsigte van die huwelik. Vir die kleurling is 'n voorkeur-huwelik die een waar 'n kleurling man of vrou kan trou met 'n blanke persoon. So 'n huwelik is vir hulle die mees gewilde en eervolle wat 'n kleurling kan aangaan. Geen hoër eer kan 'n kleurling familie te beurt val dan wanneer 'n kind van die familie 'n blanke kan neem as eggenoot(e). Hoewel die staat sulke gemengde huwelike nie erken nie nogtans „vat“ hulle mekaar. Waar die kleurling so 'n geleentheid kry om 'n blanke persoon te „vat“ daar gryp hulle met gretigheid daarna; hulle verklaar „om 'n blankman te vang is vir ons 'n eer“. Gewoonlik is dit blanke mans en nie vrouens wat saamleef met kleurlinge, meesal is dit ook uitlanders^{wa}, so 'n gemengde huwelik aangaan; so vind ons ook op Stellenbosch 'n aantal blanke mans van Duitse, Engelse, Sweedse ens. afkoms wat met kleurling vroue saamleef.

'n Huwelik van die tweede rang vind plaas waar twee uit die hoogste klas met mekaar trou d.w.s. twee langhaar tiepes. 'n Persoon wat 'n huwelik aangaan met iemand uit 'n klas hoër as hy (of sy) self doen 'n goeie huwelik; ons vind dat hulle dan ook strewe om sulke huwelike aan te gaan; so sal 'n „trappies“-haar,

of „stompkop" met satisfaksie vertel dat sy vrou of haar man langhare het. Vir die kleurling is dit 'n skande om met 'n „kortkop" of „peperkorrel" te trou.

Waar 'n persoon trou met iemand uit 'n laer klas as die waartoe hyself behoort dan vind daar al dadelik moeilikheid plaas. 'n Besondere geval van hierdie aard, is die waar 'n langhaar kleurling meisie getroud is met 'n „trappies"-haar kleurling onderwyser. Tenspyte van die geleerdheid en hoë posisie van die man nogtans, word nog steeds van haar gepraat in haar klas dat sy „maar op die rakke al was"! In hierdie verband noem ons ook die geval waar 'n persoon uit die „eerste klas" deur onsedelikheid gedwonge was om met die betrokke „trappies"-haar vrou te trou. Sy familie, wat egter nie gediend was met so 'n huwelik omdat die betrokke persoon nie uit „sy klas" was nie, het hom beweeg om sy huweliksplanne prys te gee deur te belowe om die hof-onkoste te dra en die kind te onderhou.

Huwelike wat aangegaan word met persone uit 'n klas laer, kan beskou word as verbode huwelike omdat hulle indruis teen die klasse-gevoel; waar sulke huwelike egter plaasvind daar vind ons dat die persoon uit die hoëre klas 'n regverdiging soek vir sy handelwyse, deur b.v. aan te voer dat „die persoon tog ryk is", of hy is „dareem geleerd of goed van karakter" ens.. Op hierdie wyse soek hulle 'n regverdiging en verontskuldiging vir die sosiale oortreding. Gevalle soos hierbo aangehaal illustreer aan ons hoe sterk die klasse-stelsel soms funksioneer onder die kleur-

linge.

Uit die huwelik as nucleus word die familie in die loop van die tyd ontwikkel; die familie maak die boom uit waarvan die huwelik die pit vorm. Noodsaaklikerwyse sal die aard van die huwelik wat aangegaan word dan ook die somatiesie eienskappe van die kinders bepaal en korresponderende daarmee die sosiale status wat hulle sal beklee deur hulle hele lewe. Waar albei ouers langhaar tiepes is daar sal die kinders in die reël ook lang hare hê en dus behoort tot die hoëre sosiale klas; waar die egpaar bestaan uit persone van verskillende klasse daar sal die kinders in die een of ander klas val al na gelang hulle velkleur en haarvorm die een of ander gradasie van bloedvermenging vertoon; die gradasie van bloedvermenging soos weerspieël deur hierdie oorerflike eienskappe bepaal die sosiale status wat die kleurling deur sy hele lewe sal beklee.

Die klasse-stelsel by die kleurling het sy voordelige sowel as sy nadelige sy; voordelig in hierdie opsig dat hulle die blankman in alle opsigte navolg en naboots, sodoende kan die beskrywende en opvoedkundige invloede wat van blanke kant uitgaan 'n heilsame invloed op die bruinmense uitoefen. Die klasse-stelsel is egter nadelig in hierdie opsig n.l. dat hulle 'n gedeelte van hulle geslag verag t.w. die laer sosiale klasse; die eenheid en samehorigheid by hierdie mense word deur hulle klasse-stelsel verbreek.

'n Interessante verskynsel wat hom voorgedoen het by die ondersoek van hulle klasse-stelsel is dat meeste wat hoë betrekkings be-

kleë soos b.v. onderwysers, klerke ens. en ambagsmanne langhaar kleurlinge is. Hierdie onmiskenbare verskynsel wys heen na 'n korrelasie tussen bekwaamheid en die graad van verbastering. In hierdie verband lees ons in „Die Burger“ van 24 Mei 1933 die volgende, uit die pen van 'n hoofonderwyser van een van die Kaapse kleurling skole.

„Dit is duidelik dat die verstand van die ou Hottentotte en slawe van wie ons huidige „Cape boys“ afstammelinge is, nie dieselfde was as die van die blanke rasse met wie hulle gemeng het nie. As 'n kind dus vandag byna geen wit bloed in hom het nie, meen ek gevolglik ook nie dat hy soveel verstand besit as die ander wat beter gebaster is nie.“

Uit die huwelik ontwikkel die familie in die loop van tyd; „in 'n familie word die kind gebore en uit 'n familie sterf hy“; die aard en karakter van die familie waarin die persoon sy hele lewe deurbring bepaal noodwendigerwyse die aard en karakter van die gemeenskap wat saamgestel is uit familieleden. Alle verskynsels wat in die familie in klein aangetref word vind ons in die gemeenskap in vergrote vorm en op uitgebreider skaal; die familie is in eintlike sin die miniatuur van die gemeenskap. Die familie vorm die orgaan wat die boumateriaal moet voortbring waaruit die gemeenskap opgebou en saamgestel word. Die voortreflikheid van hierdie materiaal hang saam met die bevoegdheid van die orgaan self. Die primêre funksie van die familie as instelling van die gemeenskap is geleë in die voortplanting van sy soort, en

in die tweede plek die opleiding en afronding van sy lede tot fiesies gesonde, en geestelike voortreflike lede van die gemeenskap. Volgens die betrekkinge waarin die familie-lede onderling tot mekaar staan n.l. aan die een kant, as man en vrou, en aan die ander kant as ouers en kinders vorm die familie 'n biologiese struktuur sowel as 'n sosiale groep; in hierdie twee kapasiteite funksioneer die familie dan om die materiaal en boustof te skep en deur herskepping beide liggaamlik en geestelik te verwerk tot voortreflike lede vir die opbouing en ontwikkeling van 'n kern-gesonde gemeenskap.

In die volgende hoofstukke gaan ons voort met 'n uiteensetting van die familie-toestande van die Stellenbosse kleurling as tiepe van die teenswoordige kleurling familie, om te sien in hoeverre die kleurling familie op suksesvolle en voortreflike wyse as instelling van die kleurling samelewing funksioneer.

HOOFSTUK III.DIE EKONOMIESE POSISIE VAN DIE KLEURLING FAMILIE.

Deeglike kennis omtrent heersende familie-toestande van die kleurling is noodsaaklik om sodoende doeltreffende maatreëls aan die hand te kan gee om die familie en daarmee die hele kleurling samelewing op te hef tot 'n hoër lewenspeil. Diegene wat die minste kennis dra van die kleurling se toestande, is dan ook meer geneig om die spreekwoordelike „hou-hulle-op-hulle-plek“-maatreël aan die hand te gee as die mees doeltreffende oplossing vir die bestaande probleme. 'n Gebrekkige kennis van bestaande toestande onder die kleurlinge is uitsluitlik die oorsaak waarom die kleurling tesame met die probleme wat hy oplewer ter sy gesit word; veelal is dit die geval dat ons eers dan bewus word van die kleurling se bestaan „when the farmer feels the scarcity of labour or the city workingman finds the coloured competing with him“.

Die familie van die kleurling net soos ander sosiale verhoudinge is onlosmaakbaar van sy ekonomiese aangeleenthede, en as sulks vorm dit een van die belangrikste faktore om die aard van sy bestaan en lewenswyse te bepaal. Om ons 'n juiste perspektief te kry van die kleurling familie wil ons dit ook nou uit 'n ekonomiese gesigspunt van nader besien.

Die ekonomiese posisie van die kleurling familie en die daaruit vloeiende toestande is alleen reg te verstaan wanneer ons 'n kykie neem in die geskiedenis van hierdie geslag om te sien hoedat

die tans heersende ekonomiese toestande waaronder die kleurling familie hom bevind geleidelik ontstaan het. In hoofstuk I het ons gesien hoedat die voorgeslagte van die tans bestaande bruinmense vir byna twee eeue tot 'n staat van slawerny gedwing is; op hierdie basis van gedwonge arbeid is die hele landbou bedryf van die westelike provinsie opgebou. Aan die een kant word die slaaf gedwing tot arbeid, aan die ander kant weer versorg die baas hom en sy familie sonder enige inisiatief en bestuur van die slaaf se kant; die hele familie kry b.v. hulle kos, klere, woning ens. van die besitter. Soos kinders was hulle deur hulle meesters versorg gedurende die slawe tydperk sonder enige toedoen van die slaaf se kant. Op hierdie basis van slawerny het die kleurlinge voortbestaan, ontroof van eie inisiatief en selfstandigheid; ekonomies was hulle absoluut afhanklik van hulle meesters wat hulle versorg en hulle lewes bepaal het.

Die gebruik van slawe as arbeidskragte het voortgeduur tot 1834 toe slawerny deur die hele Britse ryk afgeskaf is; en by die vrylating word hulle in menige opsig egter in nog meer haaglike toestande gedompel. Gedurende die tydperk van slawerny het die baas opgetree as voogd oor sy slawe; hoewel sommige slawebesitters hulle slawe verwaarloos het, nogtans leer die geskiedenis ons dat die Koloniste aan die Kaap oor die algemeen hulle slawe goed versorg het. By die vrylating egter is alle sorg en verantwoordelijkheid van die baas ten opsigte van die versorging van sy arbeiders van hom afgewerp, en geplaas op die skouers van die familie-

hoof van elke vrygelate slawe-familie; die vrygelate slawe word nou soos onervare en hulpelose kinders aan hulleself oorgelaat om 'n onderhoud vir homself en sy familie te seek. Gedurende die slawerny is hulle ontroof van selfstandigheid en vryheid, en eie enisiatief is gedood; waar daar na die vrylating beproefde ervaring en selfstandigheid van hulle geëis word om self die familie-skip te bestuur en te bewaar teen ondergang daar het dit ontbreek. Die natuurlike gevolg van hierdie toestande was groter ellende. Die vrygelate slawe bestaan dan voort as hulpelose en onervare losgelatenes i.p.v. waarlik vrye persone. Vryheid en selfstandigheid besit nie meer vir die vrygesette slawe die waarde soos dit die geval was in hulle onderskeie stamme en volke; geruk uit hulle stamverbande, en deur slawerny ontroof van hulle selfstandigheid het dit geblyk dat die skielike vrystelling van die slawe in menige opsig 'n skadelike en nadelige uitwerking gehad het op die gekleurdes. Die jammerlike en ellendige toestand wat deur die slawerny en deur die daarop volgende skielike vrystelling geskep is, werk selfs vandag - byna 100 jaar na hierdie geskiedkundige moment - nog voort onder die gekleurdes.

Die uitgebreide landbou-bedryf met sy verskillende vertakkinge in die W.P. bestaan nog steeds voort op 'n basis van winsgewende kleurling arbeid. Soos in die slawetyd is die blanke op dorpe en distrikte in die W.P. nog steeds afhanklik van die kleurling as vernaamste arbeidskrag. Soos sy slawe ouers verrig die kleurling nog uitsluitlik onbedrewe of ongeskoolde arbeid op dorpe

en in die distrikte; vir hulle bestaan is hulle absoluut afhanklik van die arbeid wat verskaf word deur die blankman.

Die blanke ingesetenes van Stellenbosch, beide dorp en distrik, is soos ook ander dorpe en distrikte in die W.P. uitsluitlik afhanklik van die bruinmense vir ongeskoolde arbeid. Hierdie kleurlinge val op natuurlike wyse uiteen in twee groepe n.l. die stedelike en landelike, wat onderskeidelik 4616 en 6184 tel. 'n Vergelykende behandeling van hierdie twee groepe van kleurlinge sal ons 'n juister perspektief gee van die kleurling familie-toestande as wanneer ons hulle as een groep sal behandel.

Volgens die jongste statistieke verskaf deur die magistraat en die Unie-jaarboek blyk dat 11,350 nie-blankes teenoor 7280 Europeane verspreid oor die magistraatsarea van Stellenbosch woon. Van hierdie 11,350 nie-blankes word 10,800 aangegee as kleurlinge, 500 as naturelle en 50 asië. Die kleurlinge op Stellenbosch soos op meeste dorpe van die W.P. vorm dus 'n oorwegende meerderheid bo die bevolking van enig een van die ander rasse. (Bygaande kaart toon ons die distribusie van kleurling op die munisipale area).

Die grootste gedeelte van die dorpskleurlinge woon in die streek wat afgebaken is deur Berg-, Bird- en DeVilliers-strate; verder, DuToitstasie en „Roux'sdorp" aan die suid-westelike hoek van die munisipale area op die walle van Eersterivier. Maar nie alleen vind ons die kleurling families gehuisves op die uithoeke van die dorp nie, maar ook midde die streke van die dorp wat uit-

sluitelik deur blankes bewoon word. So tref ons die berugte en ironies genoemde „Sweet, of Happy Home" aan, bestaande uit 20 eenkamer huisies in die sentrale streek van die dorp. 'n Soortgelyke berugte en treurige streek is die „Raterysdal Cottages" bestaande uit 25 sinkhuisies tussen Bergstraat en Banhoekweg. Verder is 15 families gehuisves in 'n nou gang wat Plein- en Birdstraat verbind. Behalwe hierdie streke wat deur kleurlinge bewoon word, toon ons verder op die kaart nog 'n aantal kleurling wonings wat verspreid staan in die dorp. Hier kan ons nie na-laat om ook melding te maak van die kleurling sink hospitaaltjie vir aansteeklike en veneriese siektes; hierdie hospitaaltjie bestaan tot groot ergernis van blanke inwoners ook in 'n reseden-siële streek van die dorp. Op die munisipale-area woon ongeveer 4616 kleurlinge verspreid soos hierbo aangetoon, en van waar hulle daaglik kom om in diens van die blankman te tree.

Naas die 4616 kleurlinge wat verspreid woon op die munisipale area van Stellenbosch, vind ons ook nog 6184 gedistribueer in die distrik. Met uitsondering van 'n paar kleurling neersettings soos Idas Vallei en Jamestown woon die kleurlinge verspreid op die verskillende plase van die distrik, waar hulle deurgaans ongeskoolde arbeid verrig.

Die jongste Meserslys (31 Jan. 1933) van die Stellenbosche kiesafdeling verskaf ons interessante en waardevolle gegewens omtrent die verskillende soorte arbeid wat die kleurling verrig. Hoewel die Stellenbosche kiesafdeling meer uitgestrek is dan die

magistraatsarea nogtans bied die kieserslys ons kontroleerbare gegewens ten opsigte van hulle arbeid. Die 1376 kleurling kiesers val as volg uit volgens arbeid en beroep.

Arbeiders: Messelaars: Skrynwerkers: Skilders: Taxi's: Winkeliers.

870 : 123 : 78 : 56 : 42 : 20

Grondbesitters: Skoen-en tuile-makers: Onderwysers: Kleremakers.

42 : 33 : 30 : 28

Skoenmakers : Kontraktors : Motor-meganiste.

22 : 9 : 8.

Hiernaas kom voor 'n paar klerke, renteniers, konstabels ens..

Volgens hierdie gegewens blyk dat 64% van hierdie stemgeregtigde kiesers ongeskoolde arbeiders is en slegs 28% kleurlinge verrig geskoolde arbeid. Klaarblyklik maak die bruinmense dus 'n geslag van ongeskoolde arbeiders uit. Waar die kleurlinge dus hoofsaaklik bestaan uit ongeskoolde arbeiders daar sal ons ondersoek meer bepaald gerig wees op hierdie groep van kleurlinge. Die familie-hoof, wat in die eerste plek verantwoordelik is vir die familie onderhoud, is dus in die reël 'n ongeskoolde arbeider. Aangesien die oorwegende meerderheid van families in eerste instansie afhanklik is van 'n ongeskoolde arbeidsloos vir sy onderhoud sal ons oorgaan om die tans bestaande arbeidslone vir kleurlinge te ondersoek.

Die arbeidslone van kleurlinge varieer veel in dorpe soos Stellenbosch waar geen vakunies bestaan nie; maar om die heersende lone tog doeltreffend saam te vat onderskei ons die kleurling-

arbeiders in twee hoofklasse n.l. geskoolde en ongeskoolde arbeiders. In verband met die geskoolde werkers het ons slegs die lone van die ambagsmanne nagegaan aangesien hulle 'n oorwegende meerderheid vorm n.l. 70%. Hierdie metode van ondersoek het ons in staat gestel om die lone van ongeveer 80% van die kleurling arbeiders na te gaan.

Volgens ons ondersoek val die ongeskoolde loonarbeiders uiteen in 4 klasse:

- (1) Die dorpsdagloners wat weekliks hulle lone ontvang.
- (2) Die dorpsmaandloners.
- (3) Die plaas dagloners wat weekliks lone ontvang.
- (4) Die plaasmaandloners.

Op die plase het ons baie selde maandloners aangetref; enige jare gelede was hierdie klas loonarbeiders veel groter; ook op die dorp het ons 'n geringe aantal maandloners aangetref; onder hierdie klas val gewoonlik klerke, arbeiders by die universiteit, sommige privaat persone ens.. Ons bepaal ons dus uitsluitlik by dagloners wat weekliks hulle lone ontvang.

So noukeurig moontlik het ons by werkgewers soos b.v. die munisipaliteit, winkeliers, kontraktors, ambagsmanne, privaat persone ens. navraag gedoen na die lone wat hulle aan kleurling werknemers betaal. Hierdie ondersoek stel ons in staat om die volgende skema van lone op te trek:

-58-

Daglone vir ongeskoolde arbeiders op dorp.

<u>Per dag.</u>	<u>Per week.</u>
Warieer tussen 2/6 tot 3/-;	12/6-15/-
enkele gevalle tot 3/6.	13/9-16/6 (Halfdag Saterdag bygereken).

In die distrik hou die ongeskoolde kleurling arbeiders hulle besig met 'n ryke verskeidenheid van ongeskoolde plaasarbeid, al na gelang die boer hom besig hou met die een of ander landbou-bedryf. Die hooflandbou bedryf van die Stellenbosche distrik is wynbou. Naas wynbou word tabak in later jare druk bebou, sodat in 1932, $\frac{3}{5}$ van die totale opbrengs van Turkse tabak van die Unie deur Stellenbosch gelewer is. Op 'n kleiner skaal is die Stellenbosche distrik ook 'n vrugte en graan produserende streek. In die distrik hou boere hulle dan besig met die een of ander van genoemde landbou-bedrywe, naas ander werksaamhede op die plaas, en hiertoe ^{word} uitsluitlik kleurling-arbeid gebruik.

Die lone wat kleurlingarbeiders ontvang op die plase is deurgaans dieselfde; die verskil in lone hang slegs af van die bekwaamheid van die werknemer. Die lone van loonarbeiders op die plase kan as volg saamgevat word.

Lone van ongeskoolde arbeiders op die plase.

<u>Per dag.</u>	<u>Per week.</u>
2/- - 2/6; in beter tye tot 3/-.	10/- - 12/6
1½ pt. wyn per dag; tesame met woning, tuingrond, water, brandhout ens. vry.	11/- - 13/9 (Saterdag bygereken).

In vergelyking met die dorpslone blyk dit dat plaaslone veel laer staan; maar as die bykomende geriewe en voorregte bereken word dan ontvang die plaasarbeiders beter beloning vir hulle dienste as die dorp loonarbeider. Hierdie ekstra plaasgeriewe en hulle respektiewe waardes kom op die volgende te staan:

(1) Woning - gewoonlik 'n twee-kamer gebou - bereken volgens dorpsuur: 6/- - 6/6 per week.

(2) 1½pt. wyn per dag: 3d., d.w.s. 1/6 per week. (Die weinige boere wat geen „dop“ gee betaal hulle werksvolk gewoonlik 3d. per dag ekstra).

(3) Verdere geriewe ontvang hulle in die vorm van 'n stukkie tuingrond om te bewerk; ook het hulle vry vuurmaak hout, en vry watergebruik.

Die heerlike voorreg waarin die kleurling werksvolk eers in gedeel het n.l. dat blanke huismoeders en dogters daaglik hulle voedsel moes voorberei is hulle in later jare ontnem; (en met die verdwyning van hierdie gewoonte het ook die ou uniek plaasklok wat nog 'n oorblyfsel van die slawe-tyd was ook verdwyn). Hierna het die gewoonte in swang gekom om die plaaswerksvolk te voorsien van voedsel in die vorm van rou vlees, brood en groente; maar ook hierdie gebruik is in die afgelope paar jaar verdwyn. Vandag moet die lone van die kleurling plaasarbeider voorsien aan sy hele huishouding; hierdie weeklikse loon moet voorsien aan alle lewensbehoefte van die familie. Tenspyte van die lae geldelike beloning wat die plaasarbeider ontvang, nogtans staan hierdie loon

tesame met ander plaasgeriewe en voorregte hoër dan die loon van die ongeskoolde arbeider op die dorp.

Naas die ongeskoolde kleurling arbeiders bekwaam vele kleurlinge hulle egter ook tot geoefende en geskoolde arbeiders; en hulle toon in hierdie opsig dikwels dat hulle die gelyke is van die blankman. Dit is veral as geskoolde arbeiders dat die kleurling 'n gevaarlike mededinger vir die blankman bied. Naas die groter groep van behoeftige ongeskoolde arbeiders vind ons dan ook 'n kleiner groep van meer gegoede kleurlinge aan; met hierdie klas van arbeiders is dit in die reël ekonomies beter gesteld as met die ongeskoolde arbeider en is hulle gevolglik in staat om die huishouding op 'n beter voet te plaas.

Volgens die jongste kieserslys van die Stellenbosche Kiesafdeling vorm hierdie groep van gegoede kleurlinge 'n totaal van 506 uit 1376 stemgeregtigde kleurling kiesers d.w.s. 36%; dus 'n geringe persentasie in vergelyking met die ongeskoolde arbeiders. Hierdie groep van meer gegoede kleurling bestaan hoofsaaklik uit geskoolde arbeiders of ambagsmanne, wat 387 uit 'n totaal van 506 vorm d.w.s. 76%; die res van hierdie groep tel onder hulle geledere o.a. besigheidsmanne, geld- en grondbesitters ens.. Ons ondersoek in verband met die lone van hierdie groep van arbeiders sal ons ook slegs bepaal by die geskoolde ambagsmanne wat 76% vorm.

Op Stellenbosch bestaan daar geen vakunie waardeur die lone vir die verskillende ambagte vasgelê word nie. Hier, soos in ander areas buite die gebied van die vakunies stel elke ambagsman

sy eie lone vas, gevolglik varieer die lone veel van persoon tot persoon, en dan werk die geskoolde ambagsman gewoonlik teen 'n hoër loon as die een wat sy ambag „opgetel het“; eersgenoemde antwoord beslis: „ons vra ons prys en laer kom ons nie“. Soos die ongeskoolde arbeiders is die ambagsmanne gewoonlik ook dagloners wat weekliks hulle lone ontvang. Met behulp van ambagsmanne en kontrakteurs is ons in staat om die volgende skema van bestaande lone vir ambagsmanne op Stellenbosch aan te gee:

Lone van messelaars en skrynwerkers.

<u>Per dag.</u>	<u>Per week.</u>
6/- - 10/-. In goeie tye was dit hoër.	30/- - 50/- 33/- - 55/- (Saterdag bygereken).

Messelaars en skrynwerkers se lone stem oor die algemeen ooreen.

Die lone van skilders staan laer as die van voorgenoemde twee klasse van ambagsmanne.

Lone van skilders.

<u>Per dag.</u>	<u>Per week.</u>
6/- - 8/-.	30/- - 40/- 33/- - 45/- (Saterdag bygereken).

Die lone vir die verskillende ambagte kan ons gemakshalwe as volg saamvat:

Lone vir geskoolde ambagsmanne.

<u>Per dag.</u>	<u>Per week.</u>
6/- - 10/-. In beter tye	30/- - 50/-
ontvang hulle: 8/- - 18/-	33/- - 55/- (Saterdag bygereken)
en £1.	In beter tye ontvang hulle:
	40/- - 90/-.

Volgens voorafgaande skema van lone vir kleurling ambagsmanne, staan hulle lone veel beter dan die van die ongeskoolde arbeider; gevolglik is hulle ook in staat om op veel beter wyse te voorsien aan hulle families dan die ongeskoolde arbeider.

Om 'n juiste beeld te gee van die ekonomiese toestande waaronder die kleurling familie verkeer, kan ons nie nalaat om, naas die aangegeve lone van die geskoolde en ongeskoolde werksman, melding te maak van die algemene verskynsel van werkeloosheid onder die bruinmense waardeur die huishouding in nog groter ellende geplaas word. Die heersende ekonomiese drukte openbaar hom in sy uiterste vorm onder die kleurlinge met uiters nadelige en noodlottige gevolge op die familie. Die geskoolde arbeider is onder alle omstandighede egter in 'n veel beter posisie geplaas om 'n beter onderhoud te bied aan sy familie as die ongeskoolde arbeider; die ongeskoolde arbeider aan die ander kant bevind hom midde 'n velle ekonomiese stryd om sy familie te voorsien aan die noodsaaklike bestaansmiddele.

'n Onderzoek ten opsigte van die lone van die ongeskoolde arbeiders, wat die grootste gedeelte van die kleurlinge uitmaak, toon

ons dat die weeklikse loon van die familie-hoof alleen, in meeste gevalle ongenoegsaam is om hulle kenmerkende groot families behoorlik te onderhou. Selfs die ongeskoolde arbeider wat 'n permanente werk het, vind dit moeilik om sy familie aan alle bestaansmiddele te voorsien uit sy weeklikse loon van 12/6 - 15/- per week op die dorp, en 10/- - 12/6 per week op die plaas. Uit hierdie karige weeklikse loon moet die familie-hoof - wat nie 'n drinker is - 5/- - 7/6 betaal aan huishuur; daarby moet hy brandstof, klere en voedsel voorsien vir die hele familie; ook moet 'n aansienlike deel van die loon betaal word aan doktersonkoste vir siektes wat wydverbreid is onder hulle. Hierdie treurige ekonomiese toestande waaronder die familie van die ongeskoolde arbeider hom bevind, laat hom op nadelige wyse gevoel. Die eerste nadelige gevolg wat vloei uit hierdie toestande is dat die kleurling moeder genoodsaak word om die huishouding ter sy te sit om self 'n verdienste te soek om so te help in die onderhouding van die familie. Maar 'n nog treuriger toestand word geskep waar die ouers genoodsaak word om die jong kind van sy 10de jaar alreeds uit die skool te haal om mee te help in die stryd om die familie te onderhou.

Die ongenoegsame en onvoldoende arbeidsloon van die ongeskoolde arbeider dwing die moeder van die huis om hom ter sy te staan in die huisonderhoud. Die kleurling vrou is 'n gereelde werkster, en soms - veral gedurende die heersende ekonomiese drukte - is sy die enigste persoon wat 'n verdienste kan maak en so te

voorsien aan die huisonderhoud. Vandag vind ons hierdie posisie in vele kleurling families n.l. dat die gesin 4 of 5 of meer kinders tel en die moeder is die enigste onderhoudster van die familie.

Ten opsigte van arbeid val die kleurling vroue uiteen in twee klasse n.l. die vroue van ongeskoolde arbeiders en die van geskoolde werkers b.v. van ambagsmanne, onderwysers, grondbesitters ens.. Laasgenoemde klas van kleurling vroue vorm 'n klein minderheid en verrig in die reël geen huiswerk in blanke families nie; vir haar is dit in die reël nie noodsaaklik om self 'n verdienste te gaan soek nie aangesien haar man 'n genoegsame loon verdien, of salaris ontvang wat genoegsaam voorsien aan die huisonderhoud. Gewoonlik bly sy tuis en hou haar daar uitsluitlik besig met die huishouding of neem een of ander werk aan soos b.v. kleremakery, was of stryk ens. om op hierdie wyse nog meer by te dra tot hulle gereëelde inkomste.

Vir die ongeskoolde arbeider se vrou intendeel het dit egter noodsaaklik geword om haar familie en huis alleen te laat en 'n verdienste te soek tot onderhouding van die gesin. Die gebrekkige ekonomiese toestande van die kleurling familie verg soms van die kleurling vrou meer as wat vir haar moontlik is, en bring so-doende noodsaakliker wys mee die verwaarlosing van die familie en byname die kind.

Die vroulike diensbodes in blanke families is gewoonlik 'n maandlonares wie se lone op die dorp gemiddeld varieer tussen 15/-

- £1 10 - per maand met haar kos daarby. In die distrik is die kleurling vrou se arbeid nie slegs beperk tot huiswerk nie maar verrig sy ook plaaswerk, en dan is sy 'n daglonares, of word sy by die „stukwerk" betaal. Waar sy huiswerk vind om te doen op die plaas daar werk sy teen 'n gemiddelde maandelikseloon wat varieer tussen 10/- en £1 per maand met kos.

Gedurende drukke werksaamhede op die plaas word van die kleurling vrou as werkkrag veel gebruik gemaak; saam met die mans verrig sy dan plaaswerk, veral is dit die geval met parstyd, druiwesny-tyd, „stokkies optel", vrugte pak, tabak-plant, -skoffel, -pluk, -steek ens.. Deur hierdie verdienste wat sy maak op die plaas dra die vrou veel daartoe by om te voorsien in die familie-onderhoud. Die dagloon wat sy op hierdie wyse ontvang varieer gemiddeld tussen $1/3$ - $1/6$ per dag. Ook verrig die kleurling vrou „stukwerk" d.w.s. ontvang beloning vir die hoeveelheid werk verrig; beloning vir „stukwerk" kom ongeveer ooreen met die daglone hier bo aangegee per dag.

Die ongenoegsame lone wat die vader ontvang eis nie alleen dat die moeder sal meewerk tot onderhouding, van die familie nie, maar dit noodsaak ook die kind om op 'n te vroeë leeftyd die huis en skool te verlaat om 'n verdienste te seek. Op hierdie wyse veroorsaak die ekonomiese toestande waaronder die familie verkeer, 'n verdere opbreking van die huislike lewe wanneer die kind genoodsaak word om mee te help tot onderhouding van die familie.

Ten opsigte van arbeid kan ons die kinders ook gemakshalwe in twee klasse verdeel n.l. die kinders van die ongeskoolde arbeiders en die van die geskoolde werknemers. Die ongeskoolde arbeider se ekonomiese posisie is oor die algemeen van so 'n aard dat hy soms noodgedwonge is om sy kind op jonge leeftyd uit die skool te haal om te help voorsien in die huisonderhoud. Sodra die kind kan werk, gewoonlik enige tyd van 10 jaar, word hy vir korter of langer tyd uit die skool gehaal om óf tuis te bly en jonger kinders op te pas terwyl ouers uit is om te werk, óf om self die huis te verlaat en 'n verdienste te soek b.v. stuurjongens of met drukke werksaamhede op die plase 'n verdienste te soek. Wanneer die ongeskoolde arbeider sy kind nodig het vir een of ander werk dan word die kind sonder meer vir 'n dag of meer uit die skool gehou. Die hoofonderwysers van kleurling skole op Stellenbosch klae dan ook dat hulle dit moeilik vind om ongeskoolde arbeiders se kinders gereëld op skool te hou. Solank die kind nog te jonk is om te werk word hy nog op skool gehou, maar sodra hy in staat is om te help tot onderhouding van die gesin moet hy die skool verlaat. Naas ander redes word die ekonomiese posisie van die kleurling familie dan ook gewoonlik aangegee as rede waarom gedwonge onderwys nog prakties onuitvoerbaar is by die kleurling.

Die kind van die geskoolde arbeider net soos sy moeder geniet enigsins beter voorregte dan sy maat wie se vader 'n ongeskoolde arbeider is; die betere ekonomiese posisie van die geskoolde kleurlingarbeider bied aan sy kind sowel as aan sy vrou

groter voorregte, so word die kind nie genoodsaak om skool te verlaat nie. In die reël is dit dan ook hierdie klas van kleurling kinders, wat die voorreg geniet om die primêre en soms die sekundêre skole te kan deurloop en in enkele gevalle hoëre opvoeding te geniet. Hierdie groep van bevoorregte kinders vorm egter 'n klein minderheid; op Stellenbosch is slegs 'n klein persentasie van 10% kleurling skoliere hoër dan Std. IV, en slegs enkele gaan na die Kaap vir sekundêre opleiding. Na Std. VI verlaat die kleurling kind gewoonlik die skool en probeer sy weg vind na 'n ambagskool; of die kleurling meisies gaan uit om klere-makery te leer; óf gaan na St. Monica Huis waar hulle opgelei word as verpleegsters; andere weer word opgelei as onderwysers(-esse) b.v. in Battshood opleidingskool. In meeste gevalle gaan die kleurling meisie terug om na die huishouding te sien totdat sy een of ander werk vind. 'n Std. VI kleurling doen in die reël nie graag ongeskoolde arbeid nie; waar hy dus nie sy weg oopsien na 'n ambagskool daar soek hy 'n betrekking as klerk, of laboratorium jong op Universiteit; dit is slegs enkele Stellenbosche skoliere wat verdere opleiding geniet met die doel om hulle as onderwysers(-esse) voor te berei.

Die ongeskoolde arbeider se kind aan die ander kant is verstoke van hierdie betere huislike en opvoedkundige voorregte; reeds op vroeë leeftyd moet hierdie voorregte en geleenthede in sy lewe plek maak vir plig. Tot Std. IV verlaat die oorwegende meerderheid van kleurling kinders die skool; volgens die hoofon-

derwyser van die Rhyense skool verlaat 90% van die skoliere die skool voor Std.V. Op hierdie jeugdige leeftyd - enige tyd van sy 10de jaar - word die kind onder die veredelende invloed van onderwyser en ouer uitgeruk om kennis te maak met die vele ontberinge en beproewinge wat hom as kleurling wag. Hierdie jong werkertjie word nou uitgestuur om een of ander „loswerkjie" te doen b.v. koerante verkoop, motors of fietse skoonmaak, as stuurjong ens.. As hy gelukkig is om sulke werkies te kry dan verdien hy gemiddeld 1/- - 1/6 per dag.

Op die plase is dit met die kleurling kinders ten opsigte van arbeid enigsins anders gesteld: hier is nie soveel geleentheid om een of ander loswerkjie te verrig nie, en op hierdie wyse 'n paar silwers tuis te bring nie; dit is slegs gedurende drukke werksaamhede op die plaas dat hulle volop werk vind om te doen. In die reël word hulle vir ligte plaaswerk gebruik b.v. touleiers, stuurjongens, verder min of meer vir dieselfde werk as wat kleurling vrouens verrig n.l. „stokkies optel", tabak-plant, -skoffel, -pluk en -steek. Hulle lone varieer gemiddeld tussen 9d. of 1/- - 1/6.

Ten opsigte van kinderarbeid was dit vir ons opvallend met watter getrouheid die kind saans sy klein verdienstetjie aan sy moeder oorhandig. Waar ons soveel ondeugde by die kleurling, beide by die volwassenes en kinders, aangetref het, was dit verblydend om hierdie verskynsel van eerlikheid en offervaardigheid by die kind op te merk; vele maak egter misbruik van hierdie

geleentheid, en gebruik sy verdienste ongemerk vir homself. Van jongs af word by die kleurling kind 'n soort van verantwoordelikhedsbesef ingeskerp en soms afgedwing, ten opsigte van die versorging van die familie en veral van die ouers; sodat van jongs af vind ons dat die kind enig iets in sy vermoë doen om sy ouers te versorg. Die ouers aan die ander kant sien op hulle kinders as hulle rykdom; veral is dit die seuns wat vir die ouer van groot waarde is; so word die kinders soms soos „diertjies" gebruik deur die ouers om vir hulle te werk. Word 'n kleurling gevra waarom hy soveel kinders het, sal hy onmiddelik antwoord: „sien mnr. ek dink nou so, as ek eendag oud is, kan hulle na my kyk"; „maar kry jy dan nie swaar om hulle te onderhou nie": „ja mnr., dit is nou so maar hulle sal weer vir my op my oudag sorg". Vir die kleurling is dit dan ook 'n eer om 'n groot familie te hê; die vaders wat geen of slegs 'n paar kinders het word soms gespot en word as „swak" bestempel; maar aan die anderkant voel 'n kleurling geëerd as hulle hom bestempel as „'n man van tien" of „'n man van twaalf"!

Neem ons nou 'n familie van 4 of 5 kinders en waarvan die ouers albei werk, en ons bereken die gemiddelde ~~h~~one wat moet dien tot die huisonderhoud dan kom dit ruim gereken op die volgende te staan.

Ongeskoolde arbeider op dorp.

Vader teen 3/- per dag : 15/- per week.

Moeder teen £1 10 - per maand : 8/- per week.
£1 3/- " "

d.w.s. £52 13 - per jaar.

-70-

Die rede waarom ons 'n familie van 4 of 5 kinders as illus-
trasie neem, is omdat dit ongeveer die grote van die familie is
waar kinders nog te jonk is om iets te verdien. In die reël is
die families egter veel groter b.v. tot 10, 12 of meer kinders.

Met hierdie £1 3 - per week moet die kleurling alle onkos-
tes aan die huishouding vir die week bestryk.

As ons 'n soortgelyke berekening maak van dieselfde grote van
familie vir die ongeskoolde plaasarbeider dan kom hulle lone op
die volgende te staan:

Ongeskoolde arbeider op plaas.

Man teen 2/5 per dag : 12/6 per week.

Vrou teen £1 per maand : 5/- per week.
17/6 " "

d.w.s. £45 10 - per jaar.

Hoewel hierdie lone heelwat minder is dan die van die onge-
skoolde dorpsarbeider syne, nogtans kom hulle lone ongeveer oor-
een met die van laasgenoemde as ons hulle verdere geriewe en
voorregte byreken.

Die ambagsman en sy vrou se lone (waar sy werk) op hierdie
selfde basis uitgewerk kom op die volgende te staan:

Vader teen 10/- per dag : 55/- per week.

Moeder(vir naaiwerk, was, of stryk ens).

£1 - £2 per maand : 8/- " "
58/- " "

d.w.s. £150 16 - per jaar.

Waar die kleurling ambagsman dus gereëld werk daar vind ons dat sy lone aansienliker hoër staan dan die van die ongeskoolde arbeider syne, en gevolglik is hulle lewenstandaard en huislike lewe op 'n veel hoër peil as die van die ongeskoolde arbeider. Soos ons reeds aangetoon het, deel die geskoolde arbeider se familie in ryker voorregte en huislike geriewe b.v. beter voedsel, kleding, wonings ens.. Verder is die vrou en kinders in die reël nie genoodsaak om te werk nie. Die huislike atmosfeer en lewe van die geskoolde arbeiders is gevolglik deurgaans veel gesonder en beter as die van die ongeskoolde arbeider.

Die lone van die ongeskoolde arbeider aan die ander kant laat hom egter op nadelige wyse voel in sy familie; waar sy vrou meehelp tot onderhouding van die familie daar verdien hulle weekliks £1 3 -, waarmee hulle in die reël 'n groot familie moet voorsien aan die nodige bestaansmiddele: o.a. noëm ons, 'n woning waarvan die huishuur in die reël varieer tussen 5/- - 7/6; as die vader nie die grootste gedeelte van die res verkwis aan drank of dobbel nie, dan dien dit om die familie te voorsien aan voedsel, klere, brandhout, doktersonkoste vir 'n week ens.. As ons hierby in geheue hou dat werkeloosheid 'n algemene verskynsel onder die kleurlinge is, dan besluit ons dat die ekonomiese posisie van die kleurling, en byname die ongeskoolde arbeider, dit onmoontlik maak vir hulle om hulle kenmerkende groot families op behoorlike wyse te onderhou. Vele kleurling families voer dan ook 'n uiters gebrekkige en armoedige lewensbestaan; in talle van kleurling fa-

milies is daar 'n jammerlike gebrek op te merk selfs aan die noodsaaklike bestaansmiddele. Hierdie toestand van sake het verreikende gevolge op die familie-lede, beide liggaamlik en geestelik.

Die voorafgaande uiteensetting wat ons gegee het van die ekonomiese toestande waaronder die kleurling familie verkeer, toon ons nie alleen dat die familie op ongenoegsame wyse voorsien word aan die nodige bestaansmiddele nie, maar hierdie toestande bring ook noodsaaklikerwyse mee 'n opbreking van die gesin. Die geskoolde sowel as vele ongeskoolde arbeiders op dorpe of stede het gewoonlik 'n werksdag wat gemiddeld varieer tussen 8 tot 9 uur. Die meeste ongeskoolde arbeiders egter, veral op die plase se werksdag is gewoonlik van „son-op“ tot „son-onder“; so het dit al spreekwoordelik geword, dat die son, die boer se oorlosie is. Met drukke werksaamhede op die plase b.v. met parstyd, vrugte, tabak-steek ens. begin die werksvolk veel vroeër as son-op; gewoonlik kom die arbeider slegs met etens- en slaap-tyd tuis, en soms slegs met slaaptid. Die kleurling arbeider se werkswaek is gewoonlik 6½ dag; op die plaas vind ons in die reël, behalwe met drukke werksaamhede dat die werksvolk heel Saterdag afkry.

Nie alleen is die vader in meeste gevalle die heeldag uitgeskakel uit die huislike kring nie maar ook die moeder en kind word genoodsaak om die huis te verlaat om 'n verdienste te soek. Die werksdag van die kleurling vrou varieer gewoonlik tussen „koffie-maak“-tyd tot die aand, soms tot na die blanke familie die aandete

genuttig het. Haar moedersorg word gemis in haar eie huishouding; die huishouding tesame met die sorg van die kinders word in vele gevalle opgedra aan die oudste kind, wat ook 'n onervarene is, en vanaand keer die kleurling moeder vermoeid terug om die huishouding op haar te neem. Waar die kleurling arbeider gewoonlik Saterdag vry is van sy arbeid, daar moet sy vrou gedurende hierdie dae steeds diens doen, om soms slegs 'n Sondagmiddag „af te kry“. Dit gebeur dan ook dikwels dat die kleurling ouers die huis smôrens vroeg verlaat, nog voordat die kinders op is, en keer eers vanaand vermoeid terug om te eet en weer te gaan slaap. Die kinders moet op jonge leeftyd reeds hulle aanpas by hierdie tiepiese kleurling huislike lewe, wat in die reël niks meer is as slegs eet en slaap nie.

By die kleurlinge is daar nie veel sprake van huislikheid in die sin waarop die blanke familie dit ken nie; die opbouwende huislike atmosfeer en lewe ontbreek by die kleurling familie; in die reël is die kleurling se huis vir hom niks meer dan 'n eet en slaapplek. Die heersende swakke ekonomiese toestande waaronder die kleurling familie hom bevind, bring noodsaaklikerwyse met hom mee 'n algemeen lae peil van huislike lewe, wat verreikende gevolge het op die familie-lede, en by name die kind. Vervolgings sal ons oorgaan om hierdie familie-wantoestande wat vloei uit die swakke ekonomiese posisie van die kleurling familie op te spoor.

HOOFSTUK IV.DIE HUISLIKE LEWE VAN DIE KLEURLING.

Die kenmerkende swakke ekonomiese toestande waaronder die kleurling familie verkeer, openbaar hom aan die ondersoeker in die eerste plek ten opsigte van hulle behuising. Die behuisings-toestande van die bruinmense op Stellenbosch is oor die algemeen, in vergelyking met sommige omliggende dorpe en Kaapstad bevredigend, maar in vele gevalle laat dit egter veel te wense oor, en is onvoldoende om aan 'n familie op behoorlike wyse herberg te bied.

In Stellenbosch, beide dorp en distrik, tref ons alle tipes van kleurling wonings aan - van af 'n sink of sak pondok tot 'n behoorlike huis waarin 'n blanke familie met gemak kan woon. Die bouregulasies van die munisipaliteit en afdelingsraad soos neergeleë in die Gesondheidswet No. 36 van 1919 en geamendeer in 1927 en '28 laat egter nie meer toe dat woonhuise opgetrek sal word wat, „ongeskik is om in te woon" d.w.s. dat, „in every urban area and in any rural area no person may erect: (1) Back to back dwellings; (2) any room as a sleeping, living or work room which is not sufficiently lighted by a window or windows of not less than $\frac{1}{12}$ of the floor area and sufficiently cross ventilated by two or more ventilation openings or by windows capable of being wholly or partly opened (Secs. 130)". Aan die gesondheidsinspekteurs van beide munisipaliteit en afdelingsraad is o.m. die belangrike

taak opgedra, „to prevent or remedy danger to health arising from unsuitable dwellings or the erection of dwellings or premises on unhealthy sites, or on sites of insufficient extent or from overcrowding ..... and take proceedings against any person causing or responsible for the continuance of any such condition (Secs. 121).” Hierdie regulasies in sake behuising wat van regeringsweë aan die munisipaliteite en afdelingsrade opgedra word, beliggzaam klaarblyklik ’n gesonde behuisingsbeleid; dog ten spyte van hierdie gesonde beleid vind ons op Stellenbosch nog gebreke en wantoestande ten opsigte van die kleurling behuisingstoestande, wat uiters nadelige gevolge op die familie uitoefen.

Die kleurling kan in die reël geen huis van sy eie bekostig nie, gevolglik woon hulle uitsluitlik in huurhuise; en waar die kleurling in die reël nie in staat is om ’n hoë huishuur te betaal nie, vind ons dat die blanke verhuurders - wat uitsluitlik Jode is - ook nie veel onkoste aangaan in ’n onderneming om voldoende en behoorlike kleurling huise op te rig nie. Die kleurling behuisingstoestande het op Stellenbosch dan ook soos op vele ander dorpe en stede ’n probleem geword. In die jongste aantal jaar-rapporte van die munisipale gesondheidsbeampte, dring hy dan ook sterk aan op verbetering in hierdie opsig: „Provision for more low rental and suitable blocks of cottages for coloured and native inhabitants needed very urgently”. Hierop het die munisipaliteit geantwoord dat: „the council feels the necessity of improving housing conditions and increasing the number of dwellings for the

poorer European class, coloured and native." En met graagte sien belangstellendes uit na die spoedige verwerking van die munisipaliteit se goeie voornemens in hierdie opsig, n.l. „That the housing problem will have to be tackled in time by building cottages for purely domiciled coloureds who can become owners of the cottages under the hire purchase system". (Notule Munisipaliteit).

Nie alleen is daar 'n tekort aan kleurling wonings in die Stellenbosche munisipale area, soos genoegsaam blyk uit die jaar-rapporte van die munisipale gesondheidsbeampte nie, maar ook is daar sekere streke van kleurling wonings wat klaarblyklik onvoldoende en ontoereikend is om 'n familie op/behoorlike wyse te huisves. In hierdie opsig wys ons in die eerste plek na die berugte agterbuurte, ironies genoem „Sweet Home" of „Happy Home", geleë in die sentrale streek van die dorp, ongeveer 100 jrts. uit Pleinstraat langs Andringastraat; 'n nou gangetjie 5 ft. breed gee toegang tot hierdie kleurling agterbuurte van 20 een-kamer huisies in 'n afgeslote vierkant teen-mekaar gebou, en elk voorsien van 'n familie; hierdie streek kan die „distrik VI" van Stellenbosch genoem word. Hierdie agterbuurte van 20 kleurling huisies - waarvan sommige nie behoorlike beskutting gee in reëntye nie - word gekenmerk deur beknoptheid en onsinlikheid; volgens die gesondheidsbeampte (Dr. Reitz) vorm dit dan ook een van die siekte geteisterde streke onder die kleurlinge op Stellenbosch. Hiernaas adem hierdie streek ook 'n stikkende sosiale atmosfeer beide vir kinders

en volwassenes; vir die nuuskierige besoeker is dit nie altyd veilig om hier 'n besoek af te lê nie, veral op 'n Saterdag-namiddag. Die bestaan van so 'n streek midde in die dorp kan alleen skadelike invloed uitoefen, beide geestelik en liggaamlik, op sy ingesetenes en die blanke dorpsinwoners in die omgewing. 'n Streek soos hierdie midde in 'n dorp kan geen munisipaliteit tot eer strek nie, en die verontskuldiging wat aangevoer word dat die streek nie verwyder kan word, is seker geen bewys van die hoogste inspanning en strewe om dit te verbeter of te vernietig nie. Hierdie eenkamer kleurling huurhuise kom gelukkig minder voor op Stellenbosch, dog totale wegruiming daarvan sal meer heilsame gevolge hê op beide die kleurling familie en die blanke inwoners van die dorp in die omgewing van so 'n streek.

'n Ander streek van kleurling woninge wat die ernstige aandag van die munisipaliteit verdien met die oog op verwydering, is die „Raterysdal Cottages". Hierdie kleurling gebuurte bestaan uit 25 aaneengeskakelde sinkhuisies van 3 vertrekke elk (2 kamers en kombuis).

Die lae huishuur van hierdie twee streke van armoedige en onvoldoende kleurling woninge veroorsaak 'n sameskoling van die mees ongewenste klas kleurlinge deur wie 'n stikkende sedelike etos geskep word. Beide uit gesondheids- en sedelike oogpunt het hierdie streke 'n nadelige uitwerking op die kleurling ingesetenes, en bestaan as 'n „ergernis" en gevaar vir die blanke inwoners in die onmiddellike omgewing. (Bygaande is 'n aantal kiekies van genoemde

streke).

Die ongeskoolde arbeider is as gevolg van sy swakke ekonomiese posisie gedwonge om sy familie te huisves in 'n woning teen die laagsmoontlike huur, wat dan ook gewoonlik die kleinste is. Die grote van die huis wat deur die kleurling familie bewoon word varieer al na gelang hulle lone dit toelaat. Die grootste gedeelte van die kleurling bevolking n.l. die ongeskoolde arbeiderklas, woon gewoonlik in die tiepes van wonings: (Die gegewensre behuising is ons gedeeltelik verstrekk deur die „huurbase“ wat meesal Jode is o.a. Gelb, Joffe, Levensohn, O'Dea, Kaplan ens.):

(1) Een-kamer huisies: „Sweet Home“ bied ons voorbeelde van hierdie tiepe van wonings. In hierdie enigste vertrek kook, eet en slaap 'n hele familie saam! Die huishuur wat hulle betaal varieer tussen 5/- - 6/- per week.

(2) Twee-kamer huise, bestaande uit slaap-kamer en kombuis; die kombuis maak ook die eet-vertrek uit. Huishuur 6/- - 7/- per week.

(3) Drie-kamer huise, bestaande uit twee kamers en kombuis. Huishuur is gewoonlik 6/6 - 7/6. Hierdie huise is gewoonlik steenhuisse maar ons tref egter ook sinkhuise aan; die „Raterysdal“ sinkopstalle is voorbeelde van hierdie tiepe van wonings.

Die meer gegoede kleurlinge woon gewoonlik in beter huurhuise en betaal 'n maandelikse huishuur van ongeveer £1 10 - - £2 10 -. Hierdie klas van woning is dan ook veel ruimer en meer gerieflik as die bogenoemde tiepes van huurhuise, wat deur

ongeskoolde arbeiders bewoon word.

Die lae lone wat die ongeskoolde arbeider ontvang, stel hom nie in staat om sy familie in 'n ruime en gerieflike woning te huisves; hierdie toestand van sake lei dan verder tot die wydverbreide verskynsel van onderverhuring (sub-letting) van wonings, wat gevolglik oorbewoning meebring. 'n Huurder van 'n huis van 2 of 3 vertrekke b.v., verhuur een of meer kamers daarvan aan een of meer ander families. Gewoonlik vind hierdie onderverhuring plaas in die geval van 3 kamer huise; in elk van die kamers neem 'n familie dan intrek en kook dan saam in die kombuis. Hierdie onderverhuring vind selfs plaas in die geval van die twee-vertrek wonings.

Hierdie verskynsel van oorbewoning openbaar hom in sy ergste kleure onder die bruinmense. In die een-kamer huisies vind ons dat 'n familie soms bestaande uit 4 of 5 kinders saamgepak is. In hierdie een vertrek moet die familie toesien om o.a. voedsel voor te berei, te eet en slaap ens.. In die 2 of 3 vertrek huise is die familie dikwels te groot om behoorlik saam te woon b.v. 'n familie van 6 en meer in 'n twee vertrek huis; of 'n familie van 10 kinders in 'n drie-kamer vertrek.

Die wydverbreide verskynsel van oorbewoning onder die kleurlinge word deur die plaaslike gesondheidsbeampte in sy jaar-rapport gedeeltelik toegeskrywe aan intrekkende kleurlinge: „as regards overcrowding amongst coloureds detailed information cannot be given. Houses are let to the required number of people who

unknown to the landlords again sublet portions thereof. There is a gradual influx of coloured races which is accentuated as soon as cottages are built and more as when rents are decreased. In most instances actual overcrowding is caused by subletting to others who have migrated the town."

Hierdie oorbewoning het uit die aard van die saak beide uit 'n gesondheids- en sedelike oogpunt nadelige gevolge op die ingesete familie-lede. Eerw. Weber (Rhyense sendeling op Stellenbosch), as een van die lede van 'n afgevaardigde kommissie na die munisipaliteit in sake kleurling behuising, verwys na die gevolge van hierdie oorbewoning as volg: „Door het groot gebrek aan woningen en door de verhoogde huur worden vele families genoodsaakt in by ver te kleine woningen te huisvesten en dus eene toestand te veroorzaken die noodlottig voor het zedelyk leven van onze gekleurden is, en een dringend gevaar wordt voor den gezondheidstoestand der ganschen zameleving." (Notule Munisipaliteit). In hierdie beknopte en oorbewoonde huise vind ons dat ouers en kinders saam moet woon by dag en by nag; en veroorsaak 'n geleidelike afstomping van die fynheidsgevoel en sedelike prikkelbaarheid van die kleurling.

• In die distrik is dit aan die ander kant oor die algemeen beter gesteld ten opsigte van kleurling behuising. Die boer verskaf aan sy werksvolk op die plaas gewoonlik 'n behoorlike en doeltreffende twee-kamer woning. Die groter ruimte en afgesonderheid van hierdie wonings het 'n heilsame uitwerking op die familie.

Maar naas hierdie wonings op die plase het ons egter ook vele treurige pondokke aangetref bestaande uit pale of takke en dekgoed, met klei oorsmeer. Hierdie soort van pondok word in die reël deur die volk self opgetrek, waar hulle b.v. grond van 'n eienaar huur om op te woon. Gelukkig gaan die afdelingsraad stelselmatig te werk om sulke geboue te vernietig. Hierdie tiepe van woning is volgens die gesondheidsbeampte van die afdelingsraad (Mnr. van Niekerk) die „broeineste" van alle soorte siektes, en maak ontsmetting haas onmoontlik deurdát al die dekgoed en pleisterklei nie deeglik bereik kan word nie.

Die behuising van die kleurling beide stedelik en landelik verdien die beste aandag van munisipaliteit en afdelingsrade met die oog op verbetering van gesondheidstoestande, nie alleen van die kleurlinge self nie maar ook van die blanke inwoners in hulle onmiddellike omgewing. Waar daar alreeds in hierdie opsig verbeteringe tot stand gebring is op die dorp of in die distrik is die heilsame vrugte alreeds gesien in die vorm van 'n beter gesondheid en huislike lewe. Beide uit 'n gesondheids- en sedelike oogpunt eis hierdie treurige behuisingstoestande verbetering, en beaam ons wat die Sekr. van Publieke Gesondheid in sy jaarrapport geuit het in 1932: „It is becoming increasingly recognized that under present-day conditions the poorer classes in towns, both European and coloured, are unable to pay an economic rent for housing of a sanitary and reasonably adequate type and that, if gross overcrowding and insanitation are to be remedied and pre-

vented, assistance must be given by the local authority or the state, or both".

Die swakke ekonomiese toestande van die kleurling familie laat hom in die huislike lewe nie alleen voel ten opsigte van onvoldoende en onbewoonde wonings nie, maar as onvermeidelike gevolg vloei uit hierdie toestande voort 'n verdere gebrek aan noodsaaklike bestaans-middele soos voedsel en kleding. Gesondheidsinspekteurs deel ons mee dat daar 'n algemene gebrek aan voedsame voedsel en voldoende kleding by die kleurling aangetref word, en wat dan tesame met ander oorsake lei tot die kenmerkende sieklikheid van die bruin-mense. Die gebrek aan middele om genoegsaam voedsel te verskaf word nog verder vererg deur die kleurling se jammerlike onkunde ten opsigte van die bereiding van 'n warierende en gesonde dieët. Die volgende lys van inkopies wat die ongeskoolde arbeider se vrou, volgens winkeliers, weekliks doen gee ons 'n kykie in hulle gereëde dieët wat hulle nuttig:

meel	1/-
2lb suiker	6d.
2 " rys	4d.
$\frac{1}{2}$ " rou koffie	5d.
1 kers	1d.
Peper	1d.
"Curry Powder"	1d.
1 lb boontjies	3d.
1 " sout	1d.
2 " mielie-meel	6d.
1 " gebreekte mielies	2d.
Vet	3d.
Vuurhoutjies	2d.

Die daaglikse dieët van die kleurling word gekenmerk deur 'n oormaat van stysselstowwe en afwesigheid van groente stowwe. Vol-

gens die plaaslike gesondheidsbeampte en -inspekteurs bied die daaglikse dieet van die kleurling ongenoegsame voedingstowwe vir 'n gesonde sisteem, veral aan die ouers wie se kragte daaglikse - van vroeg smôrens tot laat saans - geëis word in diens van die blanke werkgewer; ook is dit ontoereikend om die groeiende gestel van die kind voldoende op te bou tot heil van sy eie gesondheid. Waar die volwasse kleurling gedurende 'n lang werksdag vermoeiende werk verrig, en daarby ondervoed word spreek dit vanself dat hy bo sy normale werksvermoë diens verrig, veral waar hy nog onder invloed van drank oordag is. Hierdie toestande bring mee 'n verdere verswakking van sy gestel en sloping van sy fisiese kragte tot gewisse nadeel en ondergang van sy gesondheid.

Die onmiskenbare gebrek aan kragtige voedsel by vele kleurling families word nog verder aangevul deur onvoldoende kleding; by nader ondersoek is gevind dat daar vele gevalle voorkom waar die kleding van die kleurling onvoldoende is om behoorlike beskutting te bied, veral in die winter teen koues en reëns.

Die plaaslike gesondheidsbeampte gee dan ook hierdie drie gebreke nl. onvoldoende wonings, armoedige voedsel en kleding aan as oorsake vir die vele en algemeen heersende siektes onder die kleurlinge.

Die swakke ekonomiese toestande waaronder die kleurling familie hom bevind, openbaar hom verder in die kenmerkende armoedigheid van die kleurling huishouding, wat noodwendig 'n nadelige invloed moet uitoefen op die familie-lede en veral op die kind.

Die grootste ellende staar die ondersoeker in die gesig waar hy 'n familie besoek wat in 'n enkel beknopte kamer gedruk is. 'n Bedompige en slegruikende damp slaan hom teë by die deur om dan armoede in sy ware kleure te sien; in die verste hoek van die vertrek staan 'n vuil vuurerd waarop die voedsel voorberei word; in die hoek naaste aan die deur 'n met kaste aanmekaar getimmerde tafeltjie; in 'n derde hoek staan gewoonlik 'n ou katel met onsinlike beddegoed, waarop die ouers slaap; verder staan rond in die kamer 'n paar ou stoele of kaste, alles lyk koud en onaantreklik, en die hele omgewing is onsinlik en vuil. Niks is daar in die huisie teen muur of op vloer wat sy inwoners lok en uitnood om daarin te bly nie, in teendeel stoot die hele omgewing die besoeker af en dwing hom na buite. In die meeste huise is dit slegs ellende en versonkenheid wat uit elke hoek tot die besoeker spreek; weinig of niks word aangetref om die edele en die hoogste in die mens op te bou en te ontwikkel nie; die kleurling huise bly in gebreke aan 'n opbouende en veredelende invloed, veral vir die gevoelige kindergemoed; veelal word die kinders op straat gestoot om daar 'n verderflike omgewing te vind om in op te groei. In hierdie verband druk Eerw. Breedt (Moderator N.D.G.Send.Kerk) hom as volg uit in sy openingsrede op 'n Konferensie te Uitenhage: „Hierdie toestande dood alle sedelikeids-, skoonheids- en sinlikeheids-gevoel; die gesondheid word benadeel; 'n dierlikeheids-gevoel word geskep."

Uit 'n gesondheidsoogpunt word hierdie beknopte en onsinlike

huisies nog meer skadelike gemaak vir die ingesetenes deurdat dit in die reël uitgesluit is van vars lug; die kleurling is klaarblyklik geen liefhebber van vars lug nie, gevolglik staan die woning bedags maar veral snags uitgesluit van die so noodsaaklike vars lug vir hulle gesondheid.

Hierdie jammerlike huislike toestande o.a. oorbewoning, gebrek aan voldoende voedsel en kleding, en armoedige huishouding toon aan ons oortuigend dat die kleurling se huis nie eers vir hom 'n behoorlike eet en slaap plek bied nie; hierdie toestande werk dan ook mee om die familie-band en eenheid te verslap en uiteindelik te verbreek; Eerw. Latsky (N.D.G. Sendeling Stellenbosch) is dus geregverdig om te sê dat die kleurling-familie „saamwoon maar nie saamleef nie“. Dit is haas ondenkbaar dat 'n gesonde en gelukkige huislike lewe kan geskep en opgebou word, waar die familie onder sulke beproewende omstandighede moet voortleef, Die stryd wat die kleurling oor die algemeen voer om te bestaan, is in die reël van so 'n heftige aard dat hy sy hoof nie bo die materiële kan uitsteek om ideale in die toekoms te sien nie; hy sink weg in materialisme en word minder vatbaar vir die spirituele.

Die heersende armoede en gebrek wat die kleurling huishouding kenmerk is egter nie slegs toe te skrywe aan geldelike gebrek of lae lone nie, maar is gedeeltelik te wyte aan die kenmerkende swakheid van die kleurling om met geld om te gaan; as bewys hiervoor dien die vele families wat ten spyte van hulle lae lone, nogtans 'n beter huislike lewe voer as vele ander families met die-

selfde of hoër lone tot hulle beskikking. In vele gevalle moet hulle armoede uitsluitlik toegeskrywe word daaraan dat hulle nie met geld kan omgaan nie. Vele kleurlinge is nie in staat om sy weeklikse lone tot sy eie voordeel te gebruik nie; maar word soms bestee vir minderwaardige sake en artikels b.v. drank, lekkernye, dobbel, rook ens. met die gevolg dat die familie in gebreke bly aan die mees noodsaaklike bestaansmiddele.

Hierdie wydverbreide verskynsel n.l. dat die kleurling nie met geld kan omgaan m.a.w. homself nie kan behoorlik versorg, is waarskynlik nog een van die nadelige gevolge en oorblyfsels van die slawerny. Gedurende die slawe-tydperk was die families versorg deur die eienaars sonder enige inisiatief van die familie self, met die gevolg dat hulle selfbestuur, selfstandigheid en inisiatief grotendeels verswaar en vernietig is. By die vrylating van die slawe tref ons hulle dan aan as hulpelose losgela-tenes en onbekwaam om hulleself te versorg: hierdie onbeholpenheid om homself te versorg tref ons nog vandag aan, byna 100 jaar na die vrylating, as algemene verskynsel onder die kleurlinge. Dit is geen seldsame gebeurtenis dat 'n vader Saterdagmiddag in 'n beskonke toestand tuis kom met geen, of slegs 'n paar sjielings van sy loon, terwyl die res^o in die kantien of in die dobbel kamer agter gebly het. Geld is vir vele meer skadelik as voordelig vir sy bestaan. Selfs onder die hoër ontwikkeldes tref ons hierdie verskynsel aan; die hoofonderwyser van die Rhyense sending skool verklaar: „ons kannie anders sê dat ons bo ons inkomste lewe“.

As illustrasie noem ons die geval van die Wynbergse kleurling hulpleraar wat £8 ps maandelikse salaris ontvang. Met sy huisgesin van 6 kinders woon hy eers in 'n woning teen £2 per maand, daarna in een teen £2 10 - en eindelijk in een van £3 12 6 per maand, wat hy toe op die huurkoopstelsel laat meubileer beter as die van die blanke sendeling syne. Hierdie geval dien as voorbeeld van die talle wat daaglik voorkom en ons aantoon dat by die kleurling geen sin vir selfbestuur te vind is nie. Eerw. van der Merwe van Wynberg verklaar dan ook dat vir elke pond die kleur vir twee pond uitgawes maak. Selfs op kerkraadvergaderings en skoolkommissies klae die sendelinge oor hierdie kenmerkende verskynsel by die kleurlinge; alles wil hulle onderneem wat die sendeling voorbring sonder onkoste te bereken; en geld word onverskillig gestem sonder om te bereken hoedat die onkoste bestryk sal word. Hierdie onbesorgdheid en onverskilligheid is kenmerkend van die kleurling; 'n geliefde segswyse onder hulle is, „ek sal dit maar ‚risk‘ en die ‚consequences‘ staan“. Na 'n diens tyd van 50 jaar verklaar Eerw. Weber dat hy nooit vir kleurlinge sal preek oor die teks: „Bekommert u niet over de dag van morgen...“ Die besorgdheid en opoffering wat die kleurling moeder haarself getroos teenoor haar familie, bestempel Eerw. Weber kortweg as 'n „soort apen liefde“!

Die gebrekkige en armoedige huislike toestande waaronder die kleurling lewe, is dan ook gedeeltelik die oorsaak vir hulle misdadigheid. In „Die Burger“, 12 Mei 1933, spreek Regter Gardiner

hom uit oor die gees van wetteloosheid wat tans heers, en hy het armoede en sterke drank die skuld gegee vir die vele misdade: „daar kan moeilik verwag word dat 'n mens nie in botsing met die wet sal kom as hy in treurige omstandighede leef nie" het die Regter verklaar. Ons moet die hoë persentasie van diefstal onder die kleurlinge grotendeels aan hierdie gebrekkige ekonomiese toestande toeskrywe. Die volgende statistieke verstrekk uit die plaaslike magistraats-misdaad-registers, toon ons hoedat diefstal die oorwegende misdaad is onder kleurlinge:

Diefstal: Aanrading: Dronkenskap: Mun. regulasies.

1931: 297 : 224 : 35 : 197

1932: 230 : 214 : 45 : 194.

Die gebrekkige en ontoereikende huislike omstandighede waaronder die kleurling familie hom bevind, dra onvermeidelik sy deel by tot die sedelike agteruitgang van die kleurling familie en daarmee die hele samelewing van Bruinmense. Die kenmerkende huislike omstandighede openbaar alreeds ten opsigte van die kind 'n gebrek aan deeglike opvoeding. Die uiteensetting van die ekonomiese posisie van die kleurling familie het ons alreeds getoon hoedat dit onvermeidelik meebring dat die kind op baie jonge leeftyd die skool moet verlaat om te help voorsien in die huis onderhoud. Op te jonge leeftyd moet die kind die skool verlaat om die opheffende en veredelende skoolinvloed goed te laat posvat; op die mees kritieke tydperk van sy lewe wanneer hy voorligting uiters nodig het moet hy die veredelende invloed

van die skool verruil vir die goedkoop en skadelike straatinvloede en uitsers gebrekkige huislike opvoeding. Waar die skool die kind slegs vir 'n paar jaar vir 5 uur per dag tot sy beskikking het vir opvoeding en vorming van sy karakter, daar is dit klaarblyklik dat die belangrikste vormende faktore van die kleurling kind se karakter buite die skoolmure geleë is.

Die familie skep die onmiddellike omgewing waarin die kind sy taal aanleer en daarnaas fundamentele sedelike beginsels. Tot so 'n mate ontvang die kind sy sedelike vorming, en sosiale gewoontes en gebruike van die familie dat vele opvoedkundiges verklaar dat die mees essensiële faktore vir die vorming van die persoon se karakter nie gebied kan word op 'n publieke skool nie maar alleen tuis. Die familie is die vernaamste draer van gewoontes en gebruike, nie in teorie maar deur praktiese voorbeeld en lewe; sy sedewette en morele beginsels word nie hier in teorie geleer maar in praktyk gelewe. Dit is omdat die kind tuis meer leer deur aanskouing dan deur voorskrifte en prohibisies dat die familie 'n unieke opvoedkundige sentrum vorm naas die skool. Die belangrikste en verreikendste opvoedster is die familie; die familie funksioneer dus nie alleen as skepper van nuwe individue nie maar ook om hulle op te voed en in te lyf in die mees fundamentele betrekkings van die lewe.

Onderzoek ons nou die kleurling familie ten opsigte van sy funksie as opvoeder en afrigter van sy lede tot voortreflike lede van die gemeenskap, dan vind ons in die eerste plek dat die ge-

brek^{kige}/ lewenstoestande van die kleurling familie hom van sy opvoedkundige waarde ontroof. In die eerste plek het die materiële gebreke in die kleurling familie b.v. onvoldoende en oorbewoonde wonings, ontoereikende voedsel en kleding noodsaakliker wyse sy nadelige invloed op die gevoelige kindergemoed en druk sy stempel op die vorming van die kind se karakter; gebrek aan die noodsaaklike bestaansmiddele kan nie met hom meebring innerlike en geestelike volkomenheid en rypheid nie; 'n voortrefflike geestestel vereis ook 'n gesonde fisiese gestel. Verder bring hulle huislike toestande ook mee die afwesigheid van die essensiële vormende en opvoedkundige faktore n.l. die ouers, wie genoodsaak is om die huishouding te verlaat om 'n verdienste te soek. Tuis word die kinders oorgelaat aan die sorg van die oudste wat in vele gevalle ook 'n kind is; die moeder met haar verreikende en vormende invloed ontbreek en word gemis oordag, en vanaand wanneer ouers vermoeid van die dag se werk terugkeer dan is daar ook nie veel geleentheid om hulle invloed genoegsaam te laat geld en die gewenste stempel te druk op die kind nie. Na 'n tydjie gesels gaan hulle weer na bed om môre oggend weer in die werk te wees voordat die jonger kinders op is.

Nie alleen word die ouers as opvoedkundige faktore tuis gemis nie, maar ook lê hulle die grootste onkunde aan die dag ten opsigte van kinder opvoeding; die ouer wat self nie opgevoed is nie en in vele gevalle mank gaan aan ondeugde is gevolglik self ongeskik om op te tree as bekwame opvoeder; 'n persoon kan 'n ander

nie hoër stoot as wat hyself staan nie. Die onbeskaafde leefwyse van vele ouers spreek luider en duideliker tot die kind dan die voorskrifte en prohibisies wat hy gee.

Die vorm van kindertug wat toegepas word by die oortreding van die ouerlike bevel is uiters gebrekkig en 'n karikatuur van eintlike kindertug. Die een dag sal die ouer bv. vir 'n onbeduidende nietigheid die kind op skandelijke wyse mishandel; die volgende keer sal hulle saam met die kind lag oor 'n verreikende misdaad. Die kind groei op in 'n omgewing, wat 'n kenmerkende gebrek aan opvoeding en dissipline toon sodat die kind meerendeels aan homself oorgelaat word om geestelik, weelderig voort te groei al na gelang verskillende invloede en omstandighede op hom inwerk. Gesonde ideale wat dien as rigsgoere van die persoon se lewe en sy karakter vorm word gemis in die familie van die kleurling en sy huislike omgewing; die kind mis die nodige vormende faktore waaruit te voorskyn sal kom 'n karaktervaste en voortreflike lid van die gemeenskap. Meestal vorm die straat die vormende faktor in die kleurling kind se lewe, waar hy dan ook op die mees vatbare periode van sy lewe in slegte geselskap verval en hom in 'n skewe rigting laat degenerere. Ons verstaan dan waarom Eerw. Weber wat 50 jaar onder hulle gearbei het met soveel oortuiging verklaar: „Ek verwonder my altyd dat dit nie 100% slegter gaan met die kleurlinge“. Die gemeenskap wie se familie op hierdie wyse ontdoen is van sy opvoedkundige invloed en veredelende krag moet sedelik sink en agteruitgaan - die armoede op

materieel en geestelik gebied lei tot sosiale agteruitgang.

Die kleurling familie gaan nie alleen in gebreke aan die mees noodsaaklike opvoedkundige faktore nie maar dit bied ook positief skadelike en demoraliserende invloede wat verlamdend inwerk op die familie sowel as op die kind. Hierdie demoraliserende toestande en sedelike korruptheid van die kleurling behandel ons in die volgende hoofstuk.

HOOFSTUK V.DIE SEDELIKE TOESTANDE VAN DIE KLEURLING FAMILIE.

'n Onderzoek na die ekonomiese toestande van die kleurling familie het op oortuigende wyse getoon die verreikende en nadelige invloede wat dit uitoefen op die familie; aan die ander kant egter word die aard en karakter van die kleurling familie nie uitsluitlik deur hierdie materiële faktor bepaal nie; die wanstaltige kleurling familie is nie uitsluitlik te herlei uit hierdie ekonomiese gebrek nie, maar aan die grond van hulle familie wantoestande is daar 'n meer ingrypende faktor nl. 'n geestelike aanwesig wat sy stempel druk op die familie. Al sou die uiterlike en materiële faktor nl. die ekonomiese uitgeskakel word dan sal daarmee slegs ten dele die wantoestande in die familie verwyder word, maar sal nie ten volle verdwyn nie, omdat aan die grond daarvan 'n innerlike en geestelike faktor geleë is n.l. die kleurling sedelikheid of moraal.

Vele families het ons aangetref wat deur hulle lone, relatief gesproke, ekonomies goed voorsien is maar wie se familie-toestande nie te min in die teken van verval staan; die talrykheid van gevalle soos hierdie, spreek oortuigend genoeg dat die oorsaak van hierdie wanstaltige kleurling familie veel dieper geleë is dan die bloot materiële gebreke: trouens in die meeste gevalle word die ekonomiese gebrek veroorsaak deur hierdie sedelike faktor. Aan die ander kant word weer 'n groep families aan-

getref wat ten spyte van die mees gebrekkige ekonomiese omstandighede tog 'n rein, sinlike en gesonde huislike lewe lei; hierdie groep van families bevestig ons stelling dat die armoedige en treurige familie-toestande nie uitsluitlik bepaal word deur uiterlike materiële gebreke nie maar dat aan die wortel daarvan 'n innerlik sedelike korruptheid en verrotting lê. Hierdie sedelike beiderf waaraan die kleurling familie onderhewig is, doen hom dan ook op onmiskenbare wyse voor in hulle kenmerkende en wydverbreide sosiale euwels. Vervolgings gaan ons oor om die kleurling familie op sedelike gebied van nader te besien om die demoraliserende toestande wat hulle hier openbaar op te spoor.

Die bruinmense was van die vroegste jare van die neersetting al ontbloot van die nodige faktore vir die ontwikkeling van 'n hoë peil van sedelikheid; inteendeel was die voorgeslagte van die tans bestaande kleurling bevolking ondernewig aan omstandighede, wat uiters gunstig gewerk het om 'n algemene sedelike korruptheid onder die bruinmense te skep.

Die tans bestaande kleurling-bevolking is uitsluitlik afkomstig van heidense voorouers wat in gebreke was aan hoë sedelike norme en standaarde. Soos aangetoon in hoofstuk I is hulle gedeeltelik afkomstig uit 'n vermenging van Negers uit Oos- en Wes-Afrika; Asiate uit die Ooste; inboorlinge van Suid-Afrika, en deels uit blanke koloniste; vir die grootste gedeelte is hulle voorouers dus afkomstig uit die heidendom waar die son van die Kristelike beskawing met sy kerngesonde en hoë sedelike norme nog nie

opgekom het nie. Aan die Kaap was hierdie gebrek aan gesonde sedelike norme verder verswak, deurdat die slawe in 'n bonte verskeidenheid sonder enige stam-, volks- of godsdienstige eenheid gewoon het. In hulle respektiewe stamme is hierdie duisende van slawe tog tot 'n uiterlike sedelike lewe gedwing deur hulle stamwette, wat 'n godsdienstige kleur gedra het; hierdie stamwette of primitiewe sedewette het diens gedoen as sedelike kontrole middels al was dit dan uiterlik. Deur die slawe-handelaars word hierdie duisende persone van onder hulle respektiewe stamwette geruk, en in die staat van slawerny word hulle saamgeplaas, afgesien van stam of ras, en sonder gemeenskaplike stamwette, en sonder enige volksideale wat hulle tot 'n psigologiese eenheid gebind het; intendeel het hulle 'n heterogene en disintegrerende groep gevorm van losstaande individue sonder enige sedelike kontrole middels. Hierdie toestand van sake was dan ook grotendeels oorsaak vir die geleidelike sedelike verval van die kleurling. In die staat van slawerny waartoe die gekleurdes vir twee eeue verneder was, moes onvermeidelik lei tot verfloring van alle sedelikheid. In hierdie staat van slawerny is hy ontnem van sy persoonlike wils-vryheid en sy hele lewe word bepaal deur uiterlike dwang wat hom opgelê is; meganiese dwang van buite neem die plek in van self-dissipliene en selfbestuur - die wese van sedelikheid, en hiermee word hom die moontlikheid van 'n sedelike lewe te lei, ontnem; ontnem 'n persoon van sy persoonlike vrye wil en jy ontnem hom alle moontlikhede vir die beoefening van 'n sedelike lewe.

Die gebrek aan sedelike norme en standaarde, die gemis van 'n volks- of stambewussyn en die slawerny wat die voorstadium van die kleurling gemeenskap gekenmerk het, het 'n vrugbare akker gebied vir die ontstaan van sedelike korruptheid onder die bruinmense. Hierdie sedelike degenerasie het hom in die loop van tyd in verskeie en angswekkende vorms voorgedoen; die eerste gebied waarop sedelike korrupsie sy verskyning gemaak het was op seksueel gebied.

Die slawerny het in die eerste plek meegebring dat die familie op baie losse voet geplaas is: moutlik kan gesprek word van 'n familie. Die slawe-besitter was enige tyd geregtig om 'n getroude slaaf(-in) of die kinders te verkoop en so die familie te verbrekkel. Die onsekerheid waarin die familie bestaan het, het sedelik verlamdend gewerk op die familie-lede; hierby kom nog dat geen ongedoopte gekleurdes deur die kerk in die huwelik bevestig is en deur die staat bekragtig is nie, sodat die meeste van die egskappe op losse voet gestaan het; daar was ook geen publieke opinie wat in die roer gekom het by 'n sedelike vergryp onder die slawe nie. Volgens die ou reisbeskrywings vind ons dat van die vroegste jare van die neersetting daar geen hoë moraal onder die gekleurdes was, wat hulle innerlik verplig en gedwing het om ooreenkomstig sy eise te leef nie.

Die jammerlike sedelike versinking van die kleurling, is nie slegs toe te skrywe aan eie en spontane verwildering nie, maar onmiskenbaar het die blankman sy aandeel gehad aan die demoralise-

ring van die gekleurdes. Die blankman as draer van die westerse beskawing, en wie se taak dit is om kindervolke op te hef, het nie slegs hierdie mense as middel tot 'n doel gebruik ten opsigte van arbeid nie, maar het in vele gevalle ook die gekleurde vrou gebruik as middel om sy seksuele luste en drange te bevredig. Die aandeel wat die blankman gehad het in die sedelike vernietiging van die kleurling behandel ons hier nie weer in besonderhede nie, ons verwys slegs terug na hoofstuk I waar hierdie saak breedvoerig behandel is. Naas die opheffende sedelike invloed wat een gedeelte van die blanke gemeenskap in die loop van tyd, en vandag nog op die kleurling uitoefen, loop daar egter parallel, ook 'n stroom van vernietigende invloed van blanke kant op die moraal van die kleurling. Op Stellenbosch, soos seker op elke dorp en stad, is daar nog 'n aantal blanke skurke wat oordag deurgaans as beskaafd en fatsoenlik, maar wat snags 'n verwoestende werk op sedelike gebied onder die kleurlinge aanrig. Uit die 29 kleurling vrouens, wat weekliks deur bemiddeling van die magistraat, die geldelike toelaag ontvang van die betrokke mans, vir hulle onegte kinders, is daar ook drie wat van blanke mans ondersteuning ontvang; hierdie drie blanke mans was onbeskaamd genoeg dat die magistraat hulle kragtens die kinderbeskermingswet gedwing het om ondersteuning te bied aan hulle onegte kinders.

Naas die demoraliserende invloed wat van blanke kant gekom het in die loop van tyd, bied die versoonke kleurling familie met sy swakke behuisingstoestande die eerste prikkels aan die kind in

die rigting van onsedelikheid. In hierdie beknopte en oorbewoonde wonings word die familie-lede genoodsaak om, b.v. saans saam te ontkleed en saam te slaap afgesien van geslag; die skaamte en fynheidsgevoel stomp af, en geleidelik ontwikkel 'n oorbodige familiariteit tussen die verskillende sekse wat uiteindelik uitloop op onsedelikheid. Ons kannie meer verwag dan dat die spruite, afkomstig uit hierdie omgewings sedelik slap moet wees nie. Ook bied hierdie beknopte en ondoeltreffende wonings nie aan die jongmense die geleentheid om mekaar in die huise te ontmoet nie maar op straat en buite die dorp. Die versoekings waarin die kleurling op hierdie wyse val kan hulle moeilik weerstaan.

Die sedelike korruptheid onder die kleurlinge het in die loop van tyd so verbrei en posgevat, dat dit hom vandag openbaar as een van die vernietigende sosiale euwels van die bruinmense. In skande is die kleurling gebore en in skande sit hy sy lewe voort en dit tot sy eie nadeel en vernietiging; Eerw. Weber verklaar in hierdie verband: „Jy kan dit dubbel van die kleurling sê: in skande ontvang en gebore". Al gaande het die gewete en publieke opinie van die kleurling bevolking verslap en afgestomp sodat dit vandag geen sedelike kontrole op die kleurlinge kan uitoefen nie; die publieke opinie het sy krag verloor as sedelike demper, sodat onsedelikheid vandag as 'n algemene sedelike siekte verskynsel beskou kan word, waaraan die kleurling almeer en meer gewoond word.

Die feit dat die kleurlinge oor die algemeen nie gebruik maak

van die sedebederwende kontrasepsie middels van die westerling nie, stel ons in staat om by benadering die graad van onsedelikeheid by die bruinmense nader te bepaal as wat dit die geval is by die blankes. Die sedelike vergryp waaraan die kleurling hom skuldig maak op suksueel gebied in sy voor-huwelik stadium kom tot openbaring in twee vorms, n.l. óf in die vorm van 'n gedwonge huwelik en dan 'n te vroeg gebore kind, óf dit kom tot openbaring in die geboorte van 'n onegte kind en dan word 'n vaderlose familie in die lewe geroep. Die sedelike laagwatermerk van die kleurling word volgens die geboorteregisters van die Stellenbosche magistraatsarea as volg aangegee: (Ongelukkig bied die geboorte registers ons slegs vir die afgelope 4 jaar waardevolle gegewens, aangesien Kuilsrivier en Somerset-Wes aan die einde van 1928 afgesny is van die Stellenbosche magistraatsarea).

<u>Jaar.</u>	<u>Geboortes.</u>	<u>Onegte Geboorte.</u>	<u>Persentasie.</u>
1932	602	209	35%
1931	622	233	37%
1930	603	201	33%
1929	534	202	38%

Uit 'n totaal van 2361 geboortes word 845 aangeteken as oneg d.w.s. 36%. Hierdie statistieke illustreer gedeeltelik aan ons die sedelike laagwatermerk van die kleurlinge. In hierdie groot aantal gevalle is die moeder die lydende persoon; op haar word die verantwoordelikheid gewerp om hierdie vaderlose familie te versorg.

Naas die onegte geboorte syfer toon die talryke gedwonge huwelike, wat jaarliks aangegaan word in die verskillende kerke verder die uitgestrektheid van onsedelikheid by die kleurling. Die Rhyense Sending genootskap wat 'n strenge tugstelsel toepas, bied ons waardevolle gegewens om die onsedelikheid soos openbaar word deur gedwonge huwelike te registreer. By die opgawe van die huweliksgeboorte word die betrokke paartjie o.m. gevra, of hulle hulleself nie skuldig gemaak het aan ontug nie. Antwoord hulle bevestigend dan word by die huweliksaankondiging slegs die name van die betrokke persone gelees sonder byvoeging van „jongeman” of „jongevrou”. Eerw. Weber, die Rhyense sendeling, verseker ons dat die persone by die opgawe van die huweliksgeboorte gewoonlik die ware toedrag van sake bekend maak, om sodoende te vermy dat die getuienis van 'n te vroeg gebore kindjie die skande nog meer verhoog. So 'n onreine of gedwonge huwelik word dan nie in die kerk bevestig nie, maar in die studeerkamer van die sendeling; en dan moet die bruid haar aanbied sonder 'n sluier „omdat sy geen meisie meer is nie”. Hierdie vorm van kerk tug, „stille kerk tug” genoem, is bedoel om te dien as demper op die wydverbreide onsedelikheid onder die kleurlinge. Die volgende statistieke vir die afgelope 4 jaar van gedwonge huwelike in die plaaslike Rhyense sending kerk, toon ons dat selfs hierdie prosedure nie daarin slaag om die onsedelikheid te demp nie:

-101-

Jaar.	<u>Gedwonge huwelik.</u>	<u>Reine huwelik.</u>	<u>Persentasie gedwonge huwelik.</u>
1932.	21	5	81%
1931	27	7	79%
1930	27	8	77%
1929	28	9	76%

Volgens hierdie statistieke blyk duidelik dat slegs 'n onbeduidende minderheid 'n reine huwelik vandag aangaan. Vir die 4 jaar kom die persentasie van gedwonge huwelike testaan op: 78%. Hierdie syfers toon ons op oortuigende wyse die ontsettende omvang van hierdie sosiale euwel van die bruinmense. 'n Stadsomgewing soos b.v. die Wynbergse afdeling, waar die grootste gemeente van die N.D.G.S.Kerk bestaan, illustreer hierdie onsedelike toestande onder die bruinmense vir ons verder. Volgens die notule van daardie gemeente in sake behandelde gevalle van ontug, word oor 'n periode van 8 jaar 95% van die bevestigde huwelike aangegee as gedwonge huwelike.

Die invloed van die Kerk en van 'n publieke opinie ten opsigte van onsedelikheid onder die kleurlinge is gereduseer tot 'n minimum; die moeder van 'n onegte kind sal b.v. sonder skroom antwoord: „ek is nie die enigste nie“; en 'n paartjie wat 'n gedwonge huwelik aangegaan het sal hulleself verontskuldig deur aan te voer dat „meeste mense vandag so trou“. Die bruinmense oor die algemeen toon 'n onmiskenbare en angswekkende sedelike swakheid wat hom op wydverbreide wyse van af die vroegste jare openbaar;

Eerw. Weber het dus gelyk wanneer hy sê: „jy kan van hierdie geslag dubbel herhaal ,in skande ontvang en gebore'". Die wydverbreide verskynsel van onsedelikheid op seksueel gebied, is slegs een van die uitinge van die kenmerkende moraal van die kleurling, wat saamgevat kan word, as die bevrediging van alle hartstogte. Die kleurling oor die algemeen lewe vir die bevrediging van sy natuurdrifte en hartstogte; sy hoogste doel en ideaal in die lewe is n.l. die smaak van die hoogste genot vir die oomblik; soos vele van hulle dit uitdruk in Cyrenaïse terme: laat ons eet en drink want môre sterf ons. In die strewe na die realisering van hierdie kenmerkende moraal, regverdig hulle enige soort handelwyse en gedrag solank dit net nie vir hom nadelige resultate lewer nie. Die sedelike oordeel wat die kleurling vel op 'n daad val vir hom op die gevolge van 'n daad en nie op die innerlike motief van die persoon nie. Alle gedrag is vir hom goed wat vir die persoon self aangename en voordelige gevolge lewer; maar die daad wat vir hom onaangename gevolge bied is ook noodwendig kwaad. Volgens Eerw. Breedt verskil die bruinman se begrip van kwaad van dié van die blankman; vir die beskaafde blanke val die sedelike oordeel in die reël op die innerlike motiewe van die persoon, terwyl dit by die kleurling uitsluitlik val op die gevolge van die daad; „dis nie kwaad om onsedelikheid te pleeg nie, solank daar net nie 'n kind van gebore word nie" verklaar Eerw. Breedt; in hierdie selfde sin steel en bedrieg ens. die kleurling solank hy net nie uitgevind word nie. Solank die onaangename gevolge wegbly veroorloof

hy homself enige gedragswyse. By die kleurling vier die harts-
togte en natuurdrifte bot, kortom sy hele laere self vier die bo-
toon oor sy hoëre self; en aangesien die hartstog geen maat ken,
wek dit beide fiesies en psiegies verderwend en vernietigend in
op die kleurling. Alle hartstog is patalogies.

Die Cyrenaïse moraal en lewensbeskouing van die kleurling
skep onvermeidelik demoraliserende toestande ten opsigte van die
familie en vreet so geleidelik die hartaar van die gemeenskap deur.
Die eerste verlamende en vernietigende invloed, wat die wydver-
breide onsedelikheid uitoefen op die familie, is die vaderlose
familie wat ontstaan en soos 'n parasiet aan die stamfamielie kleef
en hom so geleidelik van sy krag ontroof. Die vader van die on-
egte kind is gewoonlik verantwoordelik vir die onderhouding van
die kind, deur 'n maandelikse toelaag te betaal aan die betrokke
moeder; maar nou gebeur dit dat sommige hierdie verpligting ont-
duik, of 'n ongenoegsame toelaag betaal sodat die sorg en onderhoud
van die kind uitsluitlik rus op die moeder en die stamfamilie wat
nouliks in staat is om aan sy eie behoeftes te voorsien. Volgens
die syfers hierbo aangegee word jaarliks 35% van die kinders wat
jaarliks gebore word buite 'n huwelik gebore; hierdie kinders so-
wel as die moeders word gewoonlik opgeneem deur hulle respektiewe
stamfamilies, en soos 'n misgewas skend en onteer hierdie vader-
lose familie die stamfamilie. Die behoeftige stamfamielie se
getalle vermeerder dan by een, twee of selfs by vier en vyf sulke
onegte kinders, wat 'n toenemende gebrek en armoede veroorsaak in

die familie.

Die wanstaltige familie-samestelling wat op hierdie wyse geskep word, het klaarblyklik 'n neerdrukkende en demoraliserende invloed op die kleurling familie, veral op die kind se karakter. Nog meer as op stoflik gebied werk hierdie vaderlose familie nadelig op sedelik gebied vir die familie-lede, en vorm so 'n prikkel tot verdere onsedelikheid. Waar daar alreeds 'n kenmerkende gebrek in die kleurling familie aan ideale is, die fondamentstene van 'n kerngesonde karakter, daar dien hierdie toestande verder om die laagste in die kind te prikkel en hom te voorsien van 'n sedelike uitrusting wat noodwendigerwyse skadelike en vernietigende gevolge in sy lewe moet toon.

Die lae sedelike peil wat ons aangetref het is nie slegs beperk tot die voorhuweliksstaat nie, maar vreet vernietigend voort soos 'n kanker ook in die huweliksstaat. Die groot persentasie van gedwonge huwelike en onegte geboortes is vir ons alreeds 'n heenwysing van die toestande wat sal heers in die huwelikslewe. Die oorheersing van die hartstogte lei dan in die eerste plek tot die uitdowing van die essensieël bindende element in die huwelikslewe n.l. die liefde, wat onmisbaar is vir die totstandkoming van 'n kerngesonde familie. Die kenmerkende seksuele bandeloosheid, en verflouing van die liefde wat by die kleurling aangetref word, bring mee dat die huweliksband nie sterk genoeg is om die egpaar op seksueel gebied te beperk tot die huweliksgrense nie. Ons tref dan die treurige verskynsel aan dat waar 'n vrou onvrugbaar is, die man

seksuele gemeenskap beoefen buite die huwelik, en so vir hom kinders verwek. Hierdie verskynsel tref ons veral aan onder die meer welgestelde kleurlinge aan wat in staat is om sy onegte kinders te onderhou. So het Stellenbosch ook hierdie tiepe van gevalle, waar die eggenoot van 'n onvrugbare vrou, 4 tot 5 kinders verwek het by 'n ander vrou. Die skending van die huweliksband op hierdie wyse, skep natuurliker wyse 'n diepe ongelukkigheid en verbrokkeling van die huwelikstaat. Hierdie seksuele bandeloosheid is nie slegs beperk tot die gevalle waar die vrou onvrugbaar is nie, maar ook tot gevalle waar beide normaal is; onsedelikheid en gebrek aan redelike dissipline is dus oorsaak van die losheid van die huweliksband. Teenoor hierdie monster van onsedelikheid staan die kerke magteloos; kerk tug van watter aard ook is ongenoegsaam om hierdie euwel te bestry, en is hierdie siekte geensins te genees deur uiterlike middels nie.

Hierdie algemeen heersende verskynsel van onsedelikheid onder die kleurlinge word tot 'n groot mate veroorsaak en aangevuur deur die verlamende en vernietigende invloed van sterk drank, wat deur die bruinmense op angswekkende wyse misbruik word. Dit bring ons daartoe om hulle toestande ten opsigte van drankmisbruik na te gaan en te sien watter invloed dit het op die familie.

As die blankman deels verantwoordelik is vir die lae sedelike peil en losbandigheid van die kleurling op seksueel gebied, dan is die demoraliserende invloed van die blankman nog meer te bespeur ten opsigte van die drankverbruik van die kleurling. Die

blankman word in Suid-Afrika geroep om as voogd op te tree teenoor die gekleurde volke, maar vele blankes word aangetref wat meer meewerk tot hulle sedelike vernietiging. Op seksuele gebied het ons alreeds aangetoon hoedat die blankman die kleurling vrou as middel tot bevrediging van sy dierlike luste gebruik. Die blankman maak hom aan 'n soortgelyke sedelike vergryp skuldig in sy verhouding tot die kleurling as werkgewer. Die kleurling word veel-eer beskou as 'n masjien, as 'n middel tot die doel van 'n winsgewende arbeidskrag; veelal word die kleurling beskou as 'n middel tot 'n doel, dan 'n persoon op homself. Maar die blankman neem 'n nog swakker sedelike standpunt in, waar hy soms aan die kleurling opsetlik drank bied om sodoende die hoogste arbeidskrag en energie uit hom te put.

Die blankman was die eerste wat die gekleurdes in aanraking met sterk drank gebring het. Reeds van Riebeeck het al die slawe en Hottentotte op brandewyn en tabak trakteer om hulle sodoende te prikkel tot gereëelde skoolbesoek. As die belangrikste landbou-produk van die W.P., is dit van die vroegste tye af deur die boer aan sy werksvolk gebied as gedeeltelike vergoeding vir die arbeid wat hulle gedewer het. Hierdie gebruik om wyn te bied as gedeeltelike beloning vir arbeid, is nog wydverbrei in die W.P. en staan vandag bekend as die „dopstelsel“. Waar boere eers onbeperkte vryheid besit het in die hoeveelheid wyn wat aan gekleurdes van alle ouderdomme gegee is, daar het die regering dit nodig geag om in te gryp en die boer in hierdie onbeperkte vryheid waarvan hy soms

misbruik gemaak het te beperk; gewetenlose boere wat sterk drank gebruik het om deur sy verdowende invloed 'n maksimum werkkrag uit sy arbeiders te put, het wetgewing noodsaaklik gemaak. Weinige boere bereken die demoraliserende invloede wat hierdie sterk drank uitoefen op die kleurling self en sy familie.

Vandag vind ons die drankwet van 1928 in toepassing gebring op die drankverbruik van kleurlinge, beide op die dorpe en in die distrikte. Volgens hierdie drankwet mag die boer op die plaas nie meer dan $1\frac{1}{2}$ pt. wyn aan 'n arbeider per werksdag gee nie, en dit slegs aan kleurlinge bo die ouderdom van 21 jaar. Hierdie $1\frac{1}{2}$ pt. wyn word dan in 3 en soms 5 eweredige „doppe" gebied gedurende die dag. Die waarde van hierdie $1\frac{1}{2}$ pt. wyn word bereken op 3d., sodat 'n gedeelte van die arbeider se loon vir hom in die vorm van wyn gegee word. Die enkele prysenswaardige voorbeelde waar boere geen „dop" gee nie, word 'n 3d. ekstra betaal aan lone per dag. Naas die gewone dop wat die kleurling plaasarbeider gereëld elke werksdag ontvang tref ons nog aan, die algemeen bekende „ekstra dop" wat hy ontvang wanneer hy 'n ekstra werkie verrig; graag doen 'n liefhebber van drank vir die nooi of baas sulke ekstra werkies!

Die drankwet laat egter veel ruimte vir oortreding, aangesien daar niemand is om toe te sien, dat dit uitgevoer word nie. Sommige boere verseker ons dat al die bepalinge van die wet nie nagekom word deur vele boere nie. Die feit dat geen boer van die Stellenbosche distrik voor die magistraat verskyn het vir die oor-

-108-

treding van hierdie wet, is 'n bewys dat die boere óf hierdie wet stiptelik nakom, óf dat daar geen voorsiening gemaak word om toe te sien dat dit getrou nagekom word nie.

In die loop van jare word die werkvolk so geheg aan sy dop dat hy nie daarsonder gelukkig en tevrede is nie; sy sisteem eis dit daagliks. Vele antwoord dat hulle liewers hulle dop ontvang as 'n ekstra 3d. op hulle lone; andere weer antwoord: „mnr. ek sal liewers my kerk mis as my doppie“. Sommige boere verseker ons dat hy nie enig een van sy werkvolk in die wynkelder kan gebruik nie, aangesien sy voorliefde vir wyn binne korte tyd hom onbekwaam maak om verder met die werk voort te gaan! Geleidelik raak die kleurling gewoond en verslaaf aan hierdie monster van sterk drank wat slegs nadelige gevolge kan hê op sy geestelike en liggaamlike gestel. Daagliks word honderde doppe wyn aan die werksvolk in die distrik gegee met nadelige gevolge vir homself en sy familie.

Aan die anderkant is dit nie alleen die boer op die plaas maar ook die wynhandelaar op die dorp wat in die kleurling 'n voordelige afset gebied sien vir sy wynvoorraad. In die verskillende kantene op Stellenbosch verkoop hulle hierdie vernietigende stof na hartelus sonder enigsins te bereken dat gepaard met die stoflike wins wat hulle trek uit hierdie handel, hulle die verbruiker onberekenbare sedelike skade berokkel. Soos die kleurling huurhuise so ook is die kleurling kantene byna uitsluitlik in hande van Jode, en sien hulle slegs op die stoflike voordeel wat hulle

trek uit die handel; hoe groter die weeklikse wynafset was hoe beter die besigheid; maar die stoflike en geestelike skade wat hulle die verbruikers aangedoen het word nie bereken nie.

Die drankverbruik van kleurlinge op die dorpe en stede het die aandag van die regering nie geheel en al ontsnap nie. Die noodsaaklikheid aan beperking van die wynverkopers is gevoel en volgens die bepalinge van die Drankwet van 1928 word hulle beperk tot die verkoop van 1 dos. bottels wyn per persoon. 'n Register van die hoeveelheid wyn verkoop aan kleurlinge word gehou, en is ter insage van die politiesie. Hoewel hierdie wet 'n mate van kontrole uitoefen in die drankverbruik van die kleurlinge, nogtans word die euwel van drankmisbruik nie verwyder nie; 'n beperking van 'n dosyn bottels wyn per persoon sluit nie noodwendig in, 'n matige gebruik van sterk drank nie. Die registers wat elke kantienhouer ooreenkomstig Drankwet 1928 hou stel ons in staat om by benadering die drankverbruik van die bruinmense op Stellenbosch vas te stel.

Ons laat 'n lys volg van die 7 verskillende kleurling kantienne op Stellenbosch en die gemiddelde hoeveelheid wyn wat hulle elke week verkoop aan kleurlinge:

(1) 'Santhagens' Bottlestore'	:	15-20 dos.	per week.
(2) Gelb se kantien, algemeen bekend as „No.1 Bottlestoer"	:	15-20 dos.	" "
(3) Masonic Kleurling kantien	:	15 dos.	" "
(4) Commercial " "	:	12 "	" "
(5) Sacs' " "	:	9 "	" "
(6) Pêrel " "	:	15 "	" "
(7) Grand Hotel " "	:	20-25 "	" "

-110-

Volgens hierdie statistieke blyk dus dat weekliks tussen 110-120 dos. bottels wyn in die kleurling kantene op Stellenbosch verkoop word! As ons hierby bereken dat die grootste gros van hierdie 1320-1440 bottels wyn op Saterdag môrens verkoop word, dan kry ons 'n besef van die uitgebreidheid van die drankmisbruik onder die kleurlinge. Naas hierdie statistieke het elke kantienhouer met klaarblyklieke teleurstelling meegedeel dat besigheid gedurende die heersende depressie „swak is“.

Die gewetenlose drankverkoper laat sy rustelose ywer na geld nie damp deur die beperkende mag van die wet nie, maar soek ook 'n ander weg om sy drank van die hand te sit. Op Stellenbosch het ons dan een van hierdie wanpraktyke ontdek, algemeen bekend as „shebening“; hieronder word verstaan die uit die hand verkoop van drank buitensure. In die reël word kleurlinge gebruik om hierdie onwettige handel vir die blankman te drywe. Hulle word n.l. met 'n 12 dos. bottel kan wyn („shebens“ genoem) na bepaalde huise buitensure gestuur, waar veral gedurende die naweek 'n uitgebreide onwettige drankhandel gedrywe word.

Die statistieke hierbo aangegee, gepaard met die gedagte aan die onwettige „shebenning“ en die uitgebreide drankverbruik van die kleurlinge op die plase, bied vir die persoon wat in hierdie toestand meer sien as slegs „'n winsgewende handel“ 'n angswekkende gesig. Die duisende bottels wyn wat weekliks onder die bruinmense op dorp en in distrik ingestuur word, kan slegs onberekenbare verwoesting aanbring in die verbruikers se lewe self, en in hulle

STATISTIEKE RE MISDAAD VIR 1931 EN 1932, VOLGENS MISDAADREGISTERS VAN DIE PLAASLIKE MAGISTRAATSKANTOOR.

	Diefstal.	Aan- randing.	Dagga en Dronkenskap.	Kwaadwillige skending eiendom.	Munisipale regulasies.	Kinderbe- skermings- wet.	Diere mis- handeling.	Abduction.	Kopbelasting.
<u>Kleurlinge.</u>									
1931	297	224	35	13	197	34	5	3	0
1932	230	214	45	26	194	9	7	8	0
<u>Europeane.</u>									
1931	17	13	6	-	101	-	-	-	-
1932	16	20	5	-	64	3	-	-	-
<u>Naturelle.</u>									
1931	66	19	15	-	4	-	-	-	11
1932	22	13	9	3	3	-	1	1	28
<u>Malaiers.</u>									
1931	-	-	-	-	-	1	-	-	-
1932	-	3	-	-	5	-	2	-	-

Rondgaande-

Hof-Uitsprake.

1931 : Verkragting kleurling : 5 (4 onder 16 jaar).
 Strafbare manslag : 5 kleurlinge en 1 naturel.

1932 : Verkragting : 4 kleurlinge.
 Strafbare manslag : 2 naturelle.

families.

Gepaard met die drankmisbruik, gaan ook die gebruik van dagga, wat veral in resente jare onder invloed van naturelle vinnig toeneem onder die kleurlinge. Hierdie stof net soos drank het 'n bedwelmende en nadelige invloed op beide sisteem en gees van die verbruiker.

Die drankmisbruik onder die kleurlinge vorm dan ook 'n belangrike aanleidende oorsaak tot vergryp van die sedewet sowel as die staatswet. In hierdie verband deel Eerw. van der Merwe mee, hoedat tydens die Griep Epidemie 1918 drank gebruik vir die kleurlinge op Clanwilliam verbied is, en hoedat die tronke toe leeggeloopt het, maar 'n week nadat hierdie bepaling herroep is 21 gekleurdes toe opgesluit is. Grotendeels onder invloed van drankmisbruik het misdadigheid algaande onder die kleurlinge ontaard in 'n siekte. Die volgende statistieke toon ons die omvang wat misdaad aangeneem het onder die kleurlinge in vergelyking met die ander gemeenskappe. (Sien teenoorgestelde blad.)

Volgens statistieke verstrek deur die plaaslike magistratskantoor was die volgende die gemiddelde aantal gevangenes per dag vir die afgelope paar jaar:

1930 : 60 gevangenes per dag.

1931 : 64   "   "   " .

1932 : 43   "   "   " .

Van hierdie getalle is 90% kleurlinge.

Hierdie wydverbreide misdadigheid onder die kleurlinge werk

klaarblyklik vernietigend in op die familie-eenheid en sedelike gesondheid en groei van die kind.

In die voorafgaande hoofstuk het ons aangetoon hoedat die swakke ekonomiese toestande waaraan die kleurling familie onderhewig is, om die eenheid en samehorigheid van die familie te verbrekkel en te verstoer, en daarnaas stremmend inwerk op die kinderopvoeding beide tuis en op skool. Maar naas die gebrekkige ekonomiese toestande, vind ons ook dat die moraal van die kleurling soos geopenbaar op seksueel gebied, drankmisbruik, misdadigheid ens. sterk direk en indirek sy deel bydra om die wanstaltige familie te skep, en die kind se sedelike vorming te benadeel en skend. Aan die een kant veroorsaak die gebrekkige ekonomiese toestande van die kleurling familie 'n jammerlike gebrek aan opheffende en veredelende sedelike invloede; die toestand van onsedelikheid waarin die kind opgroei in die familie vorm demoraliserende invloede wat vernietigend op die kind inwerk; die geestelike en sedelike dampkring of etos waarin die kind moet opgroei, is stikkend vir die vorming en groei van sy karakter; die weinig skool-opvoeding wat hy geniet moet noodwendiger wyse weer tuis verdwyn.

Die lewe van die ouers is die sterkste opvoedkundige faktore tuis: „the parents' life is the child's copy book“. By die kleurling egter vind ons dat vele ouers, geen ouers in eintlike sin kan en mag wees nie. In stede van die kind hoër op te hef help hulle hom laer in die sedelike moeras. So b.v. sal 'n kleurling moeder

haar dogter aanspoor tot onsedelikheid om sodoende 'n bron van inkomste te vind. Die vele ouers wat saans tuis kom onder die invloed van sterk drank, oefen deur hulle lewes meer en kragtiger invloed uit dan deur hulle prohibisies. In teenwoordigheid van die kinders word onkiere gesprekke gevoer, vuil taal gebesig ens.; of die dronk vader gaan oor om die vrou en kinders te mishandel; al sulke gedragswyse wat die kind van dag tot dag by die ouers opmerk oefen 'n skadelike en demoraliserende invloed op die kind se vorming uit.

Dit is slegs by weinige families waar 'n gesonde kristelike, en sedelik gesonde atmosfeer geadem word; slegs in die huise van sommige kerkraadslede en godvrugtige ouers word gereelde huisgodsdiens gehou en die kristelike deugde beoefen. Oor die algemeen vind ons dat die kind as gevolg van sy swakke huislike opvoeding soek na drank, pleeg onsedelikheid, besig vuil taal ens.. Sommige jonge kinders maak hulle alreeds skuldig aan die grofste sedelike misstappe. Met oortuiging verklaar Eerw. Weber dan ook: „as ek onder dieselfde omstandighede as die bruinmense gebore en opgegroeï het dan sal ek ook 'n dronkaard wees, en onsedelikheid pleeg".

Reeds op jonge leeftyd vind ons by die kleurling kind al 'n voorliefde vir die leuen, en 'n gebrek aan waarheidsliefde. Eerw. Weber verklaar in hierdie verband: „die kind leer eers om te sê pa en ma en daarna leer hy die leuen". Die kleurling kind ken in die reël geen waarheidsliefde nie, ook voel hy nie die sedelike

verpligting om dit te laat seëvier bo die leuen nie. So dikwels as wat 'n leuen die kleurling uit 'n moeilikheid kan help dan word dit daartoe gebruik. Die kleurling hoofonderwyser van die Rynse Sending skool druk hom in hierdie verband as volg uit: „Die leuen is by ons 'n nasionale sonde. By ons is dit: die nood leer lieg“!

Die familie is bo alles die plek waar ons, „those things that are pure, and just, and lovely“ aanleer; die familie is die plek wat aan die kind sy sedelike norme en standarde gee; waar sal die kind leer om misdaad te verag, waarheid lief te hê, sedelike reinheid te beoefen, reine taal te besig en matigheid nastrewe as hy in 'n omgewing opgroei wat in gebreke is aan hierdie deugde. In stede dat die kleurling familie die kind gehelp het om 'n kern-gesonde karakter, 'n gedissiplineerde wil te vorm vir die lewe, word hy uitgestuur met onbeteuelde hartstogte en ongetemde wellus. Die moraal en lewensbeskouing wat die familie aan die kind oorlewer en die rigting gewende faktor in sy lewe vorm, bewerk sy verdere versinking in die sedelike moeras waarin hy hom bevind en bedreig daarmee sy bestaan. Alle hartstog is patologies en bewerk uiteindelik die liggaamlike vernietiging van die persoon. Die moraal van die kleurling wat bestaan in die bevrediging van die hartstogte, werk nie slegs verderwend in op die geestesgestel van die familie-lede nie, maar ook vernietigend op hulle liggaamlike bestaan en eindelik die dood. Dit bring ons daartoe om te spreek oor hulle gesondheidstoestande.

HOOFSTUK VI.DIE GESONDHEIDSTOESTANDE VAN DIE KLEURLINGE.

Die wanstaltige familie-lewe van die kleurling bring met hom mee nie alleen 'n geestelike en sedelike skending van sy lede nie, maar ook 'n liggaamlike beskadiging en verminking van die familie-lede. Die kenmerkende toestande waaronder die kleurling familie woon vorm uit die aard van die saak 'n vrugbare akker vir die ontstaan en verspreiding van menigvuldige siektes.

Die publieke gesondheidswet, No. 36, 1919 soos geammendeer 1928, bind gesondheidsbeampies van munisipaliteite en afdelingsrade om jaarliks 'n rapport op te stel in verband met die gesondheidstoestande van hulle respektiewe area's; ondersoek van hierdie verskillende rapporte stel ons in staat om 'n betroubare insage te kry in die heersende toestande ten opsigte van die gesondheid van die kleurlinge op Stellenbosch. Hierdie statistieke toon ons die uitgebreidheid van 'n ryke verskeidheid van siektes, wat die voortbestaan van die bruinmense bedreig. (Soos in die geval van misdaad-, en geboorte-statistieke is ook hierdie gegewens slegs geldig vir Stellenbosch oor 'n tydperk van 4 jaar aangesien aan die einde van 1928 Somerset Wes en Kuilsrivier afgesny is van die magistraatsarea van Stellenbosch.)

Om 'n noukeurige uiteensetting van hulle gesondheidstoestande te gee verdeel ons die heersende siektes, duidelikshalwe in twee, hoofgroepe n.l. (1) Besmetlike siektes en

(2) Onbesmetlike siektes.

'n Onderzoek ten opsigte van die besmetlike siektes toon ons dat hulle op hulle beurt uiteenval, in die wat periodies voorkom en die wat permanent en algemeen heersend is onder die kleurlinge. Dié besmetlike siektes wat periodies voorkom is o.a. maagkoors, witseerkeel, skarlaken koors, rugmurgontsteking (Spinal meningitis) ens.. Die Munisipale gesondheidsrapporte vir die afgelope 4 jaar gee die volgende statistieke aan in sake besmetlike siektes van hierdie klas:

Aangifte re periodies-verskynende besmetlike siektes vir Mun.-area.						
	Kl.ing : Eur. Nat. Mal.		Kl.ing : Eur. Nat. Mal.			
Maagkoors	8	:	6	4	:	2
Diptheria	2	:	3	0	:	0
Skarlaken Koors	4	:	0	0	:	0
Meningitis	X	:	2	X	:	1
	1929		1930			
	Kl.ing : Eur. Nat. Mal.		Kl.ing : Eur. Nat. Mal.			
Maagkoors	1	:	1	1	:	0
Diptheria	0	:	2	2	:	5
Skarlakenkoors	1	:	0	4	:	4
Meningitis	X	:	0	X	:	1
	1931		1932.			

Hierdie statistieke toon ons dat hierdie periodies verskynende besmetlike siektes, altans vir die afgelope 4 jaar, nie uitgebreide afmetings aangeneem het nie; en dat meeste gevalle voorkom

-117-

onder die bruinmense. Die rede waarom hierdie en ander aansteeklike siektes in hoë mate voorkom onder die bruinmense, gee die gesondheidsbeampste in sy jaarrrapport 1932 as volg aan: „The majority of cases occur among coloured people due to their tendency to live in ill-lighted and -ventilated premises, overcrowding, disregard of hygienic practices and mode of living and failure to adopt a decent standard of living”.

'n Verdere opvallende verskynsel wat getoon word deur die statistieke is dat 1930 voorkom as 'n besondere gesonde jaar, beide onder blankes en nie-blankes. Gesondheidsinspekteurs en -beampstes skrywe hierdie verblydende verskynsel toe aan die instalering van die rioel, waardeur vele gevaarlike bronne vir die ontstaan en verspreiding van aansteeklike siektes verwyder is.

In die distrik kom die periodies-verskynende siektes meer algemeen onder die kleurlinge voor as op die dorp, veral ten opsigte van moogkoors. Die volgende statistieke word in hierdie verband aangegee deur die gesondheidsrapporte van die afdelingsraad.

(Ongelukkig kan ons slegs oor 'n tydperk van twee jaar hierdie gewens aangee; voor 1931 het geen rapporte verskyn nie.)

Kleurlinge:

Aangifte re periodies-verskynende besmetlike siektes vir Distriksarea.

	1931	1932
Maagkoors	10	5
Diphtheria	6	3
Skarlakenkoors	1	1
Spinal Meningitis	2	1

Naas die periodies verskynende besmetlike siektes, tref ons die meer permanente en algemeen heersende besmetlike siektes aan; onder hierdie klas van siektes tel veral veneriese siektes en longtering; met reg word hierdie siektes „nasionale siektes van die bruinmense" genoem, van weë die uitgebreidheid waarin hierdie siektes voorkom.

Die juiste omvang en uitgebreidheid van veneriese siektes onder die kleurlinge is nie met juistheid aan te gee nie, aangesien die kleurlinge deur hulle onkunde en onverskilligheid ten opsigte van hierdie siektes hulle nie altyd aanmeld by die gesondheidsbeampte nie. Die volgende gegewens toon ons egter die getalle wat onder die aandag van die plaaslike gesondheidsbeampte was:

Statistieke re Kleurling Veneriese Siektes.

Aangifte vir hierdie permanent-verskynende besmetlike siektes
Magis. area.

	1929	1930	1931	1932.
Pasiente behandel	86	90	140	96
Besoeke afgelê	680	716	885	800
Inspuitings gegee	600	716	785	750
Inentings	198	X	253	332

Beide ten opsigte van die aantal persone behandel, besoeke afgelê, inspuitings en inentings wat gegee is in die geval van veneriese siektes toon ons dat hierdie plaag, waarmee die Bruinmense geteister is, nie aan die afneem is nie, maar dat die kurwe geleidelik styg. Naas hierdie aangemelde gevalle is daar egter

talle wat nie aangemeld word nie. Volgens Dr. Reitz (gesondheidsbeampte, plaaslik) ly 50% bruinmense op Stellenbosch aan veneriese siektes; en deel hy verder mee dat gedurende die 8 jaar wat hy hier werksaam is daar nog geen tekens van afname van hierdie siekte is nie.

Die drie belangrikste veneriese siektes is n.l. Syphilis, Gonorrhoe, en sagte Chancre waarvan eersgenoemde twee die gevaarlikste is. Syphilis of ook „vuilsiekte" genoem, is die meer algemeen onder die kleurlinge; hierdie siekte is onder die kleurlinge ook bekend as „godsiekte" waarskynlik so genoem omdat hulle dit as 'n straf op hulle sonde beskou. Volgens geneeskundiges word Syphilis hoofsaaklik veroorsaak en versprei deur geslagsgemeenskap; die versoonke onsedelike toestande waaronder die kleurlinge lewe, moet dan beskou word as die aanleidende oorsaak vir die wye verspreiding van hierdie aansteeklike siekte; daar bestaan 'n korrelasie tussen onsedelikheid en veneriese siektes.

Syphilis word egter nie alleen deur seksuele gemeenskap opgedoen nie, maar ook op onskuldige wyse opgetel. So word hierdie siekte b.v. oorgedra van die een persoon op die ander deur 'n besmette persoon te soen, dieselfde eetgereedskap te gebruik, of deur dieselfde skeermesse, beddegoed, klere, pype ens. saam te gebruik met 'n besmette persoon. Die kleurling toon die grootste onverskilligheid ten opsigte van die aansteeklikheid van hierdie en ander siektes; ongeërg sal die kleurling in hierdie opsig antwoord: „as jy moet siek word is dit so". Die huislike lewe van

die kleurling bring dit dan ook van self mee, dat hierdie en ander aansteeklike siektes maklik versprei. Ons vind dat hulle huislike armoede, bygestaan deur hulle onverskilligheid teenoor die aansteeklikheid van siektes, hulle dieselfde eetgereedskap gebruik, dieselfde klere dra ens. met die besmette persoon. Die oorbewoonde huise bring verder mee dat hulle nie geïsoleerd kan gehou word, maar dat hulle almal saam in een kamer en in dieselfde bed slaap; so sal die vader of moeder wat aan hierdie siekte ly saam met die kinders in een bed slaap. Ook toon hulle die grootste mate van onverskilligheid ten opsigte van die behandeling van hierdie siekte; die nalatigheid en versuim wat hom in hierdie opsig openbaar is noodlottig beide vir hulle self en vir hulle omgewing. Die verpleegster Mej. Leppan, van die munisipaliteit laat 'n noodkreet in hierdie verband hoor in haar jaarverslag: „There are many V.D. cases; they come for treatment when they feel like it but otherwise as I have reported before - we have no law to force them. This is a matter requiring urgent legal attention but is out of my hands. I have done all I can." Aangesien daar geen fasiliteite in die plaaslike gevangenis gebied word vir gevangenes wat aan veneriese siektes lei nie, kan ook niks meer in die vorm van straf toegedien word dan 'n vermaning van die magistraat.

Die oorsake van ontstaan en verspreiding van veneriese siektes onder die kleurlinge, word as volg kompak saamgevat deur die plaaslike gesondheidsbeampte in sy jaarrapport:

„The causes are (1) Promiscuous intercourse; (2) Ignorance;

(3) Failure of patients' parents to adequately educate and warn their offspring against the evils of promiscuous intercourse; (4) Indecency in the home; (5) Failure to undergo early medical treatment and to seek expert advice." Tot 'n groot mate moet ons dus die ontstaan en verspreiding van die wydverbreide veneriese siektes onder die kleurlinge, toeskrywe aan die treurige familie-lewe van die kleurlinge. Uit hierdie besmette omgewings kom die huisbediendes of kindermeide daaglik om die blanke families te bedien en die kinders te versorg. Met die minste nadenke word die blanke suigeling, die hoogste skat en kosbaarste juweel van die ouers en die adel van die volk, oorgedra aan 'n kindermeid. Wie ondersoek of sy vry is van veneriese of tering kieme? Die gesondheidsbeampte deel ons angswekkende gevalle mee, waar hierdie en ander siektes oorgedra word op die blankes deur huisbediendes en kindermeide; o.a. deel hy mee van 'n geval van 'n Syphilitiese kindermeid wat die blanke suigeling gesoen het, en nadat die suigeling sy moeder aangesteek het, die vader ook besmet geword is deur die moeder. Die gevare verbonde aan die menigvuldige siektes onder die kleurlinge is nie slegs beperk tot hulleself nie, maar strek hulle ook uit tot die blanke gemeenskap in hulle onmiddellike omgewing waarin hulle daaglik diens verrig.

Die tweede permanente en algemeen heersende besmetlike siekte onder die bruinmense is tering. Ook tering, soos veneriese siektes, kan bestempel word as „n nasionale siekte" onder die bruinmense. Volgens die munisipale gesondheidsrapporte word die omvang

-122-

van hierdie siekte op die dorp alleen as volg aangegee:

Re Tuberculosis by Kleurlinge van die Munisipale-area.

1929	1930	1931	1932
Kl.ing: Eur. Nat. Mal.	Kl.ing: Eur. Nat. Mal.	Kl.ing: Eur. Nat. Mal.	Kl.ing: Eur. Nat. Mal.
15 : 3	12 : 4	10 : 4	15 : 3

Volgens die sterfte-registers vir die dorp word tering as oorsaak van dood as volg aangegee:

Statistieke re Tuberculosis as oorsaak van dood in Mun.-area.

Kl.ing: Eur. Nat. Mal.	Kl.ing: Eur. Nat. Mal.	Kl.ing: Eur. Nat. Mal.	Kl.ing: Eur. Nat. Mal.
15 : 2	13 : 1	19 : 5	20 : 3

Vir die afgelope twee jaar word die volgende aangifte van tering vir die distrik aangegee (ongelukkig bestaan daar geen rapporte vir vorige jare nie).

Aangifte van Tuberculosis by Kleurlinge in distrik.

(Gesondheidsrapporte vir 1929 en 1930 ontbreek).	1931	1932
	30	26

As oorsaak van dood word T.B. vir die distrik as volg aangegee:

Tuberculosis as oorsaak van dood in distrik.

1929	1930	1931	1932
Kl.ing: Eur. Nat. Mal.	Kl.ing: Eur. Nat. Mal.	Kl.ing: Eur. Nat. Mal.	Kl.ing: Eur. Nat. Mal.
18 : 4	16 : 7	29 : 7	20 : 4

Totaal van aangifte vir tering vir beide dorp en distrik word as volg aangegee:

-123-

Aangifte van Tuberculosis by Kleurlinge alleen vir dorp en distrik.

1929	1930	1931	1932
15 (dorp)	12 (dorp)	40	41

Die doodregisters van die plaaslike magistraats kantoor toon die volgende gegewens in sake tering as oorsaak van dood:

Tuberculosis as oorsaak van dood vir dorp en distrik.

1929	1930	1931	1932.
Kling : Eur.Nat.Mal.	Kling : Eur.Nat.Mal.	Kling: Eur.Nat.Mal.	Kl.ing: Eur.Nat. Mal.
33 : 6	29 : 2	48 : 12	49 : 7

Bereken oor 'n periode van 4 jaar toon hierdie statistieke dat in die Stellenbosch magistraatsarea 12% van die totaal sterfte onder die bruinmense veroorsaak word deur longtering. Die jaarlikse rapport van die departement van publieke gesondheid gee die volgende statistieke aan vir T.B. in die Unie:

	<u>Europeane.</u>	<u>Nie-Europeane.</u>	<u>Totaal.</u>
Kaap prov.	485	3,170	3,655
Transkei	2	651	653
Transvaal	72	1,265	1,337
Natal	107	554	661
O.V.S.	<u>27</u>	<u>116</u>	<u>143</u>
	693	5,756	6,449

Hierdie totaal toon 'n verhoging bo die van die vorige jaar van 6,148. Hierdie statistieke sowel as die van die magistraats-area van Stellenbosch toon ons klaarblyklik, dat hierdie siekte nie af-

neem nie maar in teendeel toon die kurwe 'n geleidelike styging. 'n Verdere angswekkende verskynsel wat blyk uit hierdie statistiek is n.l. dat T.B. ook toeneem in die blanke gemeenskap; waarskynlik het die kleurling hier, soos in die geval van veneriese siektes, 'n aandeel aan die verspreiding van hierdie siekte onder die blankes.

Volgens geneeskundiges is longtering of „Pulmonary Tuberculosis" die mees algemene vorm van tering onder die kleurlinge. Die tuberkel-basiel is selfs in beskaafde en reine samelewings versprei in minder of meerdere mate, sodat meeste mense van enige gemeenskap besmet is deur hierdie kieme; hierdie besmetting is egter in meeste gevalle slegs van ligte aard sodat die gesonde liggaam verhoed dat hierdie siekte posvat. Waar hierdie besmetting egter in 'n erger graad plaasvind en die fisiese gestel van die persoon nie gesond en sterk genoeg is nie daar vat hierdie siekte pos. Volgens gesondheidsbeamptes vorm die samelewing van bruinmense 'n „omgewing wat verpes is met tering". Hoewel die tuberkel-basiel die spesifiek eerste oorsaak is vir die ontstaan en verspreiding van tering, nogtans vorm bykomende faktor 'n ewe belangrike rol; waar 'n sterk en gesonde fisiese gestel die ontstaan en verspreiding teëwerk en verhoed daar bied 'n swakke en sieklike sisteem 'n vrugbare akker vir die voortbestaan van hierdie siekte.

Onder die bruinmense vind ons nou juis verskillende faktore werkzaam wat bereken is om hulle fisiese gestel te verswak, en so doende uiters vatbaar maak vir die ontstaan en verspreiding van

hierdie siekte. Die swakke ekonomiese toestande waaronder die bruinmense lewe bring mee dat hy hulle 'n kenmerkende gebrek bestaan aan voedsame en voldoende voedsel om sodoende 'n sterk en gesonde gestel op te bou. Hierdie armoede laat hom ook op nadelige wyse gevoel deur die gebrek aan voldoende kleding en huise om hulle genoegsaam te beskut teen koues en reëns. Volgens die plaaslike gesondheidsbeampte lei hierdie swakke lewensomstandighede van die kleurling daartoe om toring te bevorder. Nog meer word die fisiese gestel van die kleurling verswak deur die lae peil van sedelike lewe wat hulle oor die algemeen voer. Die seksuele oordaad en drankmisbruik waaraan die kleurling hom oor die algemeen skuldig maak, sloop die fisiese krag van die gestel en verminder die weerstandvermoë. Volgens die statistieke wat ons aangegee het blyk dat toring meer algemeen voorkom in die distrik as op die dorp; as oorsaak vir hierdie verskynsel word o.a. aangegee die gereëldde „dop“ wat werksvolk ontvang, en wat daartoe lei dat arbeiders bo hulle normale werksvermoë arbeid verrig; bereken ons hierby dat hy ten opsigte van sy geslagsdrange geen dissipline ken nie dan verstaan ons dat sy fisiese kragte gesloop word en daarmee sy vermoë om teen siektes te stry. Die aandeel wat die gebruik van sterke drank het in die veroorsaking van toring word deur gesaghebbende geleerdes bevestig; Dr. Hover Smeeson, Prof. volksgesondheid Columbia Universiteit verklaar, dat „die sterftesyfer aan T.B. in die sewe jaar van prohibisie 1920-26 vinniger gedaal het as in enige vorige periode van ons bestaan“. Prof.

Brouerdal lid van die T.B. Kommissie van die Franse regering verklaar dat die „publieke kantien ’n verwekker is van T.B., die feit is dat alkohol die vernaamste faktor is ^{vir} die voortplanting van die siekte". Die wydverbreide drankmisbruik onder die kleurlinge moet dus beskou word as die aanleidende oorsake vir die verbreiding van tering onder hulle. Die swakke behuisingstoestande word deur die plaaslike gesondheidsbeampte verder aangetoon as oorsaak vir hierdie siekte; „Sweet Home", „Raterysdal Cottages" en „Fonteintjies dorp" (laasgenoemde streek is geleë in Ida's-vallei) word dan ook bestempel as „broeineste" van tering en ander siektes.

Die verskillende oorsake vir die ontstaan en verspreiding van longtering soos in die geval van veneriese siektes kan tot ’n groot mate dus herlei word van die treurige familie toestande van die bruinmense. So ^{be-}/skrywe die plaaslike gesondheidsbeampte in sy jaarrapport hierdie toestande as volg: „The cases notified all occurred among the coloured classes and the predisposing causes are poverty, ignorance, a lack of proper housing conditions and a tendency to live in overcrowded quarters, and a natural apathy to living in squalid conditions; a certain amount of disregard to heed advice and warnings given by health officials; and neglect to seek early medical attention and advice when first taken ill",

Die ongenoegsame fasiliteite wat op Stellenbosch soos op vele ander dorpe verskaf word vir die behandeling van aansteeklike siektes veral van tering en veneriese siektes is oorsaak dat die

-127-

meeste lyers aan hierdie siektes nie geïsoleerd word in 'n hospitaal, maar voortbestaan onder die kleurlinge as soveel gevaarlike bronne vir die ontstaan en verspreiding van hierdie siektes. Die volgende statistieke toon ons dat die oorwegende aantal veneriese pasiënte b.v. buite 'n hospitaal behandel is:

	1929	1930	1931	1932
Behandel in V.D.Hosp.	19	14	28	57
Behandel buite V.D.Hosp.	65	76	112	85

Die Publieke Gesondheidswet (No.36, 1919) dra aan die plaaslike outoriteite beide munisipaliteite en afdelingsrade in sake aansteeklike siektes die taak op, om in gevalle „where the patient is not accommodated or is not being treated or nursed in such manner as adequately to guard against the spread of a disease” hulle te isoleer, indien moontlik in 'n hospitaal vir behandeling. Volgens die gesondheidsrapporte van die munisipaliteit maak hulle dan ook voorsiening vir gevalle: „where cases of infectious diseases cannot be adequately and satisfactorily isolated and treated in their own homes; the patients are then taken into the local Infectious disease Hospital where all the necessities are provided and the sick cared for under the supervision and control of the sanitary inspectress (Nurse Leppan), under the guidance of the medical officer of Health (Dr. Reits)”. Die „Infectious disease Hospital” waarvan hier sprake is, kannie anders dan onvoldoende en ontoereikend bestempel word, wanneer gevalle van veneriese, tering en ander besmetlike siektes beide van dorp en distrik be-

handeling moet geniet in hierdie „Infectious Disease Hospital which provides for 16 patients"! Afgesien van die feit dat genoemde hospitaaltjie wat in 'n residensiële streek van die dorp geleë is sodanige hindernis veroorsaak, dat verskeie petitiesies die munisipaliteit al bereik het om dit te verwyder, is dit daarnaas ook in alle opsigte ontoereikend om op doeltreffende wyse voorsiening te maak vir die wydverbreide aansteeklike siektes onder die bruinmense van dorp en distrik. Die gesondheidsbeampte laat jaarliks die noodsaaklikheid van 'n toereikende hospitaal vir aansteeklike siektes hoor: „An I.D.Hospital for Europeans and Non-Europeans has become a necessity". Dit sal 'n prysenswaardige stap wees wanneer die munisipaliteit daartoe oorgaan om sy goeie voornemens wat jaarliks vermeld word in sy rapporte sal verwesenlik n.l. „The Town Council have plans for 'n new I.D.Hospital to be built outside the town and will shortly ask for tenders"! Hier verdien vermeld te word van die gevalle van tering-lyers, wat die munisipaliteit en afdelingsraad op advies van die gesondheidsbeampte na die Nelspoort Senatorium stuur vir behandeling; in sulke gevalle word die onkoste deels deur die munisipaliteit of afdelingsraad en deels deur die regering bestryk.

Nie alleen vind ons dat die akkomodasie wat plaaslike outoriteite verskaf vir behandeling van aansteeklike siektes ongenoegsaam is vir 'n doeltreffende bestryding van hierdie aansteeklike siektes nie, maar ook is die personeel wat in die veld gestel word ontoereikend daartoe. Die veldtog teen hierdie gevaarlike

STERFTE-STATISTIEKE MET OORSAKE 1929-1932 VIR STELLENBOSCHE MAGISTRAATSAREA.

	1929		1930		1931		1932	
	Totaal Sterfte:451 (Kl.ing:367. (Eur. : 61. (Nat. : 16. (Mal. : 7.		Totaal Sterfte:379 (Kl.ing:310. (Eur.: 53. (Nat.: 11. (Mal.: 5.		Totaal Sterfte:413 (Kl.ing:319. (Eur.: 58. (Nat.: 25. (Mal.: 11.		Totaal Sterfte (Kl.ing:288. (Eur. : 50. (Nat. : 16. (Mal. : 9.	
Siektes	Kleurlinge	Eur.Nat.en Mal.	Kleurlinge	Eur.Nat.en Mal.	Kleurlinge	Eur.Nat.en Mal.	Kleurlinge	Eur.Nat.en Mal.
Gastro Enteritis	89	3	68	7	71	7	65	5
Myocorditis	36	5	31	2	36	9	24	10
Pneumonia	50	14	55	8	62	17	49	11
Tuberculosis	33	6	29	2	48	12	49	7
Morasmic decomp.	10	1	7	1	3	1	5	1
Premature Birth	17	0	14	1	14	3	6	0
Maagkoors	14	1	4	1	2	1	1	0
Inflamasie	10	3	9	3	10	2	8	2
Stripe	30	3	35	1	23	2	17	2
Cerebral Haemorrhage	8	6	8	4	5	11	9	5
Inanition & Insufficiency	5	0	6	0	1	0	2	0
Bronchitis	10	3	14	3	7	2	5	0
Apoplexy	5	2	3	0	2	2	3	2
Geelsug(Jaundice)	5	0	2	0	1	0	1	0
Syphilis & Verswering	8	0	5	0	5	0	13	0
Ongelukke	2	4	6	7	7	5	2	4
Kanker	11	4	4	6	6	3	6	4

-129-

siektes word gevoer slegs deur een gesondheidsbeampste en „one lady health visitor (Nurse Leppan) in charge of the I.D.Hospital and supervising the V.D. clinic, deals with all infectious cases and matters referring to notifiable diseases". 'n Doeltreffende bestryding van hierdie besmetlike siektes kan slegs geskied, deur 'n uitgebreider veldtog te onderneem met 'n meer toereikende personeel en beter fasiliteite. Die gesondheidsbeampste erken dan ook in sy jaarrapport hulle onvoldoende kragte: „our present efforts are really only touching the fringe of the problem and not producing the best or fullest results hoped".

Naas die aansteeklike siektes toon die sterfte registers van die plaaslike magistraatskantoor ook nog 'n ryke verskeidenheid van onaansteeklike siektes as oorsaak van dood. Ons behandel hier slegs 'n paar van die mees algemene.

(Sien teenoorgestelde bladsy vir volledige sterfte-statistieke met oorsake vir afgelope 4 jaar).

Volgens die sterfte-registers kom Gastro Enteritis (inflamasie van die ingewande) die mees algemene voor; Gastro Enteritis sowel as stripe is uitsluitlik kindersiektes volgens die gesondheidsbeampste. Volgens die aangegewe statistieke vir die 4 jaar blyk dat 30% van die totale sterfte onder die kleurlinge te wyte is aan hierdie twee siektes en waarvan die meeste kinders is.

Dr. Shaddick Higgins van Kaapstad verklaar dan ook in die „Cape Times" dat „Twee-derdes van die gekleurde populasie van die Kaapse Skiereiland sterf voordat hulle die ouderdom van 25jaar bereik".

Die bruinmense is inderdaad armoedig as ons aanneem dat, „A nations wealth must not be considered in terms of £ s. d. but in terms of well nourished, well formed, healthy virile children; and that sound children spell national prosperity".

Volgens die gesondheidsbeampte word Gastro Enteritis veroorsaak deur onkunde en armoede; uit onkunde en gebrek aan behoorlike voedsel word die suigeling en kind voorsien van ongenoegsame en verkeerde voedsel; so sal 'n kleurling moeder b.v. haar suigeling pap snoek voer omdat sy nie iets anders het nie, of nie beter weet nie; op hierdie wyse het een vrou dertien van haar kinders verloor!

Deur gebrek aan voldoende en genoegsame voedsel word ook veroorsaak „Morasmic decomposition" (uiteringsiekte), „Inanition" en „Insufficiency". Deur hulle armoedigheid en onverskilligheid word ook volgens die plaaslike gesondheidsbeampte veroorsaak, Inflamasie, Bronchitis ens..

Volgens voorafgaande globale uiteensetting van die gesondheidstoestande van die kleurlinge, is dit dus klaarblyklik dat die wydverbreide siektes onder die kleurlinge grotendeels veroorsaak word deur die kenmerkende familie-lewe van die kleurling. Die huislike lewe en omstandighede van die kleurling besien van uit 'n gesondheidsoogpunt lei dus uiteindelik tot die liggaamlike vernietiging van die familie-lede.

Die uiteensettings wat ons gegee het van die kleurling familie van uit 'n ekonomiese en sedelike standpunt, het ons op oor-

-131-

tuigende wyse getoon, hoedat die kleurling familie meewerk tot die geestelike en sedelike versinking van sy lede. Die kleurling familie-lewe van uit 'n gesondheidsoogpunt gesien toon ons aan die ander kant hoedat die familie-toestande lei tot 'n liggaamlike verminking en vernietiging van die familie-lede. Ooreenkomstig ons bevindinge kom ons tot die besluit dat die kleurling familie nie by magte is om liggaamlik en sedelik gesonde en voortreflike lede vir die gemeenskap voort te bring en op te lei. Die kleurling familie skiet kort aan sy doel en roeping as instelling van die gemeenskap; hiermee is die hartaar van die gemeenskap deurgesny, en is dit gedoem tot gewisse ondergang.

Die heersende toestande van hierdie geslag wat onder die blankes woon, maak die verantwoordelikhede en verpligtinge van die blankman as voogd van die minderbevoorregtes en minder beskaafdes in hierdie land soveel gewigtiger. Die blankman het eerstens 'n dure plig te vervul teenoor die bruinmense self om mee te help om hulle op 'n hoër lewenspeil te plaas en te verhef; verder het hy 'n plig teenoor homself te vervul n.l. van selfbehoud, om sodoende te verhoed om eensdeels saamgetref te word deur die sinkende bruinmense. Die enigste doeltreffende wyse om die wantoestande onder die bruinmense te verbeter en uit die weg te ruim, is deur die kleurling familie op te hef en te verbeter: verhef die familie en die gemeenskap word verbeter en op 'n hoër peil gestel; die familie as skepper en herskepper van die lede van die gemeenskap moet hervorm word.

Die noodsaaklikheid om die kleurling te red uit sy wantoestande word almeer en meer gevoel, en is dringend; van alle kante word roepstemme van „red ons" met luider stem verneem. Treffend druk Eerw. Breedt hierdie nood en ellende van die bruinmense uit:

„Vahaf die skaapwagterskooie in die verre Karovlaktes tot die vol en vuilgepakte kamertjies in ons stede en dorpe, waar die kleure en geure mekaar verdring, kom die stemme ons tee en smee die deur sorg en ellende gebroke blikke ons om hulp. Die slingerende, vloekende, bedwelmd, half-uitgeteerde persone wat soms langs die paaie en strate ons verby waggel.....die verwoeste huisgesinne deur die monster van onreinheid en dronkenskap verteer....., die troostelose massas..... die hopelose-sterwende siele aan ons Kerkdeure - al hierdie stemme roep tot ons en steek soos die Macedoniese man, hulle hande tot ons uit om hulle te red." Dit bring ons nou daartoe om te spreek oor die redmiddels wat kan aangewend word om hierdie gewisse ondergang te stuit.

-133-

HOOFSTUK VI.REDMIDDELS.

Die verskillende aspekte van die kleurling familie wat ons in die voorafgaande hoofstukke behandel het, bied elkeen genoegsaam stof vir 'n aparte behandeling; waar ons in hierdie hoofstuk enige redmiddels wil aantoon ter verbetering van die bestaande toestande onder die kleurlinge daar bevind ons onself op nog uitgebreider gebied as enige van die voorafgaande tereine waarop ons beweeg het.

Die uiteensetting wat ons in die voorafgaande hoofstukke gee het van die verskillende aspekte van die kleurling familie, het vir ons enige faktore duidelik op die voorgrond laat kom, wat meewerk om hierdie wanstaltige familie tot stand te bring. Waar ons nou probeer om enige redmiddels aan die hand te gee tot hervorming en verbetering van die kleurling familie en daarmee die gemeenskap, daar is dit wenslik om die reeds behandelde oorsake wat lei tot hierdie heersende toestande in oënskou te neem om so-doende doeltreffende middels aan die hand te gee om hulle uit die weg te ruim.

In die eerste plek het ons gesien hoedat die ekonomiese toestande waaronder die kleurling familie hom van die vroegste tye af bevind, nadelige gevolge het op die familie beide geestelik en liggaamlik. Die swakke ekonomiese posisie van die kleurling familie bring mee 'n gebrek aan die noodsaaklike bestaansmiddele b.v. behoorlike voedsel, kleding, behuising ens., met 'n nadelige uit-

werking op die gesondheid en sedelikheid van die familie-lede; die swakke ekonomiese posisie van die kleurling bring m.a.w. mee 'n lae lewenspeil en lewenstandaard. Die gebrekkige lewensbestaan wat die kleurling familie voer veroorsaak ook noodsaakliker wyse 'n verbrokkeling van die familie-eenheid en huislike geluk, waarmee gepaard gaan 'n verwaarloosing van die liggaamlike en geestelike versorging van die familie-lede, en byname die kind.

Die ekonomiese faktor as aanleidende oorsaak van die treurige familie-toestande van die kleurling, begunstig dan ook ten dele die kenmerkende sedelike laagwatermerk en korruptheid onder die bruinmense. Die swakke moraal van die kleurling vorm die grondleggende faktor in die totstandkoming van hulle familie wantoestande. In die eerste plek werk dit mee om hulle ekonomiese toestande nog meer haglik te maak, deurdat hulle nie met geld weet om te gaan nie en ten voordele van hulleself te bestee nie; verder lei dit om die familie op losse voet te stel, en die geluk te verstoer deur sedelike vergryp, drankmisbruik en misdadigheid. Hierdie sedelike faktor werk vernietigend in op beide die geestelike en liggaamlike gestel van die familie-lede.

Die ekonomiese en sedelike faktore as aanleidende oorsake van die wydverbreide siektes onder die kleurlinge, word bygestaan en aangewakker deur hulle kenmerkende onkunde en onverskilligheid ten opsigte van 'n gesonde lewenswyse. Deur onkunde omtrent voedsame dieëte, voeding van kinders, en onverskilligheid omtrent die aansteeklikheid van siektes ens. ens. word vele van die meer algemene

siektes onder die bruinmense veroorsaak; hierdie siektes het nie alleen 'n nadelige uitwerking op die persone self nie maar het ook 'n dodende en verlamende invloed op die familie self aangesien meeste van hierdie pasiente aan die sorg van die familie self oorgelaat is; veral is sulke pasiente 'n las op 'n groot familie in 'n beknopte woning en onder armoedige omstandighede.

Ons ondersoek in verband met die kleurling familie het dan veral drie faktore op die voorgrond gebring, wat as aanleidende oorsake funksioneer om die wanstaltige familie tot stand te bring n.l. die ekonomiese faktor, die sedelike faktor en die diepgaande onkunde van die kleurling op haas elke terrein van die lewe. Uit hierdie drie faktore, sover as ons ondersoek gegaan het, kan al die familie wantoestande onder die bruinmense herlei word. Die wanstaltige kleurling familie kan dus hervorm en verbeter word deur verbetering of wegruiming van hierdie drie faktore, as aanleidende oorsake van die heersende familie toestande van die bruinmense. 'n Noukeurige en breedvoerige bespreking omtrent verskillende metodes ter verbetering en wegruiming van hierdie toestande, bied ruimte en geleentheid vir 'n verdere verhandeling soos hierdie, daarom sal ons in hierdie hoofstuk nie 'n breedvoerige behandeling en uiteensetting kan gee van doeltreffende middels om bestaande euwels in die kleurling familie kragteloos te maak nie; nogtans is ons nou oortuig dat die kleurling familie hervorm en rehabiliteer kan word deur wegruiming of hervorming van die drie genoemde aanleidende oorsake tot hierdie toestande, n.l. die eko-

nomiese en sedelike faktore en wegruiming van die kenmerkende onkunde van die bruinmense op meeste terreine van die lewe.

Ten opsigte van die tans bestaande lone vind ons dat daar 'n algemene klag van die kant van die kleurling kom n.l. dat die lone oor die algemeen te laag is; maar by nader ondersoek het ons gevind dat waar 'n behoorlike familie lewe gelei word, gekenmerk deur orde, dissipline en spaarsaamheid daar vind ons dat so 'n familie - al is dit soms talryk - op bevredigende wyse lewe op die heersende lone. Die lewenswyse en omstandighede van sulke families word dan nie gekenmerk deur oorfloed en weelde nie, maar tenspyte van hulle armoede lewe hulle tog 'n sindelike en sedelike reine lewe met genoegsaam middele om hulle te voed en te klee. Die wantoestande word oor die algemeen aangetref onder dié families waar geen gedissiplineerde en godsdienstige lewe beoefen word nie; waar 'n gebrek aan orde en spaarsaamheid is, vind ons 'n kenmerkende armoede en versonkenheid. Tenspyte van hoe lone in sulke gevalle, nogtans is hulle familie-toestande veragterd en versonke. Ons sal dus die ekonomiese faktor as direkte oorsaak vir die bestaande familie-wantoestande onder die bruinmense tot 'n groot mate kan uitskakel, en hierdie oorsake kan reduceer tot die kenmerkende lae sedelike peil en diepgaande onkunde van die bruinmense.

Waar ons die ekonomiese faktor as oorsaak van die veragterde en versonke kleurling familie wil elimineer, daar mag ons nie na laat om in hierdie verband daarop klem te lê dat op die blankman as voogd van hierdie minder beskaafde geslag, die dure plig rus om

die kleurling se lewensomstandighede so redelik moontlik te maak vir die beoefening van 'n beskaafde lewe. Hier wys ons veral op die swakke behuisingstoestande van die bruinmense; hierdie probleem het van ingrypende belang geword aangesien dit so 'n diepgaande invloed uitoefen op beide die fisiese en geestelike gestel van hierdie mense. As die blankman verlang dat die kleurling 'n sedelike reine en beskaafde lewe moet lei, dan moet ons hulle voorsien van behoorlike en toereikende huise waarin hulle sodanige leefwyse kan beoefen. Deur verhoging van die arbeidslone van die kleurling sal vele families seer seker gehelp word om op 'n hoër lewenspeil te lewe, maar aan die ander kant sal daar nog meer families aangetref word wat hierdie lone tot hulle eie nadeel en ondergang sal aanwend. Die verbetering van die ekonomiese toestande, alleen, in die geval van die kleurling, beteken slegs die verpleging van simptome en geen verbetering of wegruiming van oorsake nie.

In ons ondersoek na die oorsake van die versoonke en wanstaltige familie, word ons gelei om as grondlêende faktore van hierdie toestande aan te gee, as hulle vernietigende moraal en hulle diepgaande onkunde in verband met 'n liggaamlik en sedelik gesonde lewenswyse; slegs deur bestryding en wegruiming van hierdie verterende en grondlêende faktore is daar hoop op permanente hervorming in bestaande toestande onder die kleurlinge, en hiertoe is nodig 'n kerngesonde familie-lewe. Hervorm die wanstaltige familie van die kleurling en die kleurling samelewing word verbeter en

hervorm; laat die kind in 'n geskikte omgewing liggaamlik gesond opgroei; laat hy geestelik en sedelik voldoende opvoeding en voorligting geniet, dan word 'n voortreflike lid vir die samelewing geweer - hiertoe is in die eerste plek nodig 'n kerngesonde familie.

Die bruinmense het in die loop van jare, op voetspoor van die blankman, self pogings aangewend om hulle versoonke toestande te probeer verbeter, en die familie te ondersteun in sy moeilike en beproewende omstandighede; hierdie grootse doel soek hulle nog steeds te verwesenlik deur hulle verskillende verenigings, of klubs, algemeen bekend onder die kleurlinge as „klopse”. Die belangrikste van hierdie verenigings of „klopse” op Stellenbosch, wat hulp bied aan die familie tydens siekte en dood is „Die Stellenbosche Onderlinge Vereniging” of kortweg „S.O.V.” genoem. Hierdie vereniging is nou ongeveer 80 jaar oud en bestaan uit 'n ledetal van 300. Die lede van hierdie vereniging is slegs beperk tot kleurlinge; inboorlinge en Mohammedane word nie as lede toegelaat nie. In die reël word 'n nuwe lid - enige ouderdom tussen 16 en 40 jaar - word gewoonlik in die vergadering voorgestel en nadat hy 'n doktersertifikaat van die „S.O.V.”-dokter (Dr. Reitz) aan die bestuur van die „S.O.V.” oorhandig het en hulle goedkeuring heg aan sy lidmaatskap, dan alleen kan hy opgeneem word as lid van die vereniging. Solank 'n lid sy gereelde weeklikse bydrae van lld. stort in die spaarfonds, bly hy lid van die vereniging. Word 'n persoon siek nadat hy 6 maande lid was van die vereniging, dan ontvang hy vrye mediese behandeling op koste van

die vereniging; van af die tweede week van sy siekté ontvang die pasient ook 'n siektoelaag van 12/- per week mits hy geen arbeid gedurende hierdie tyd verrig nie. Bly 'n persoon vir 'n jaar siek dan ontvang hy gereeld 12/- per week as siek toelaag; vir die tweede jaar ontvang hy 6/- per week; en daarna 'n pensioen, soos dikwels voorkom in die geval van ou-mense, van 15/- per maand vir 5 jaar; na hierdie tydperk ontvang hy geen ondersteuning van die vereniging meer nie. Kom die man te sterf dan ontvang sy vrou die som van £42; (bereken volgens die ledetal van die vereniging, in hierdie geval van 300 lede). Sterf die vrou dan ontvang die man £18, ook bereken volgens die ledetal van die vereniging. Elke drie maande word 'n geouditeerde verslag van die finansiële staat van die vereniging gelewer, voor die vergadering. Hierdie vereniging beskik oor 'n bate van 'n paar duisend pond.

Soortgelyke „siekte en dood“-verenigings is „Die Hervormers“, „Die Goede Hoop“, en „The Independent Friendly Society“; al drie hierdie verenigings wat op Stellenbosch bestaan beoog dieselfde doel as die „S.O.V.“, hoewel hulle oor 'n veel kleiner ledetal en fondse beskik. Hier moet ons ook noem die „African Order of Free Gardeners“ wat 'n uitvloeisel is van die „Vrymesselaars“ met sy kenmerkende geheimsinnigheid. Die „Free Gardeners“ doen o.a. heelwat vir onderwys deurmiddel van studie-beurse; hulle loof o.a. jaarliks 'n prys uit van £10 per jaar vir 2 jaar aan skoliere vir sekundêre opleiding.

Hierdie spaarverenigings bied ongetwyfeld direk en indirek

waardevolle steun aan die familie; waar een of albei ouers deur siekte of dood uit die werk gehou word daar bied hierdie verenigings 'n waardevolle steun aan die gesin; hiernaas kweek hierdie verenigings ook spaarsaamheid by die bruinmense wat in hierdie opsig 'n kenmerkende gebrek toon. Ongelukkig slaag hierdie verenigings nie daarin om die grootste gedeelte van die bruinmense as lede te werf nie; diegene wat die goeie en opheffende invloede van hierdie verenigings die meeste nodig het, word hier gemis.

Die verenigings onder die kleurling mik nie alleen op die verbetering van die ekonomiese toestande van die kleurling deur spaarsaamheid nie, maar ook strewe 'n gedeelte van die verenigings of „klopse" om drankmisbruik te bestry. In hierdie opsig bestaan op Stellenbosch, „The Independent Order of True Templers" of kortweg genoem „I.O.T.T.". Hierdie beweging is 'n uitvloei van dié onder die blankes n.l. „I.O.G.T.". Onder die kleurling vrouens tref ons „The Women Christian Temperance Union" aan, en die „Bands of Hope" onder die kinders, wat beide dieselfde doel beoog as die „I.O.T.T." onder die kleurling mans. Al drie hierdie verenigings beoog die bestryding van die gebruik van alkoholiese drank, en aankweking van soberheid en gesonde, sedelike lewe onder die bruinmense. Vele kleurlinge getuig van die goeie invloed wat vanuit hierdie verenigings op hulle uitgeoefen is van jongs af; b.v. die kleurling hoofonderwyser van die Rhyense sending skool verklaar dat sy lidmaatskap as kind van die „Bands of Hope" meegewerk het dat hy vandag nie rook nie.

Die doel wat die spaar-, en afskaffersverenigings en losies hulle stel onder die bruinmense is 'n grootse, en die invloedryke werk wat hulle in hierdie rigting verrig is prysenswaardig; maar hoe verdienstelik hierdie werk ook al mag wees nogtans dien meeste van hierdie verenigings op hulle beste slegs as verpleegsters van simptome; en geen vernietiging en permanente uitskakeling van oorsake word deur hulle bewerk nie. As bewys hiervoor dien die feit dat hoewel hulle konstitusie goeie sedelike gedrag eis, hulle tog persone toelaat wat 'n sedelik bandelose lewe lei. Meer doeltreffende metodes moet aangewend word as hierdie verenigings om permanente hervorming te bewerkstellig in hulle bestaande wantoestande en korruptheid op haas elke gebied van die lewe; die redmiddels moet veel dieper gryp as slegs uiterlike bepalings en wetgewing; om die wanstaltige kleurling familie te hervorm tot 'n kerngesonde moet ons sy lede in aanraking bring met 'n hoër, verhefender lewensideaal en moraal, en daarby moet hulle kenmerkende onkunde weggeruim en vervang word deur gesonde kennis en betroubare voofligting. Die verwesenliking van hierdie grootse doel is slegs moontlik deur die Kristelike beskawing en Evangelie aan die bruinmense in toenemende mate te bring deur dagskool en Sondagskool, Kerk en persoonlik geestelike bearbeiding van hierdie mense, dan eers sal die duisternis van sy onkunde en die versonkenheid van sy geestelike en sedelike lewe verbeter en hervorm word. Slegs deur opvoeding en Evangelisasie, deur skool en Kerk en persoonlike bearbeiding, is daar vir die kleurling

-142-

familie hoop by herstel. Hulle moet in 'n nouer aanraking gebring word met die beskawende invloede van die Kristendom; 'n Kristelike opvoeding en godsdiens moet hulle gebring word dan ook sal hulle familie, en daarmee hulle hele samelewing hervorm en verbeter word. Die voordelige uitwerking waar opvoeding geniet word en die Kristelike Evangelie posgevat het, het dan ook al sy heerlike vrugte van 'n gesonde familie-lewe afgewerp. Vele families het ons aangetrof onder die bruinmense wat tenspyte van hulle armoedige toestand nogtans 'n sedelik reine en sindelike huislike lewe lei, met 'n voordelige uitwerking op die familie-lede. Opvoeding en Evangelisasie is dan ook van die vroegste tye af erken as die mees doeltreffende middele om die bruinmense en inboorlinge op 'n hoër lewenspeil te plaas.

Reeds van die vroegste jare van die Kaapse neersetting vind ons alreeds pogings aangewend tot opvoeding en Evangelisasie van die gekleurdes. Die vele leraars, sendelinge en sendingvriende verdien alle eer vir die dure selfopoffering en selfverloening, wat hulle hulleself laat welgeval het deur die jare heen om die versoonke gekleurdes in aanraking te bring met die beskawende invloede van die Kristendom. In die gedenkwaardige gebed van Jan van Riebeeck uitgespreek by elke sitting van die Politieke Raad vind ons alreeds 'n vrome wens in hierdie rigting uitgedruk, „dat onder deze wilde brutale menschen (mogelyk zijnde) Uwe ware Geref.de Christelycke Leere mettertýd mochte voortgeplant ende verbreyt worden tot Uwe Heiligen Naams lof en eere en welstand

-143-

onzer Heeren Principalen". Jan van Riebeeck het hierdie dure verantwoordelikheid wat op hom gerus het teenoor die blinde heidene beide slawe en inboorlinge, nie by 'n vrome versugting alleen laat bly nie; maar omdat die beskawing van die heidendom hom waarlik 'n saak van die hart was, het hy homself dan ook daadwerklik daartoe beywer om hulle verstandelik en geestelik te verlig en te ontwikkel.

Met reg kan 1685 bestempel word as die aanvangsjaar van sekulêre onderwys en sending in Suid-Afrika; in hierdie jaar is die eerste skool in Suid-Afrika gestig, en dit vir nie-blankes. In hierdie eerste skool is die skoliere geleer Hollands-praat, lees en skrywe en later is ook onderwys gegee in elementêre rekenkunde; hiernaas moes hulle die kategismus en gebede na sê. In 1662 was daar 12 blanke kinders, 4 slawe en 1 Hottentot op hierdie skool. Slawe en Hottentotte het vry onderrig ontvang maar blanke kinders moes 'n klasfooi van 1/- per maand betaal. In verband met hierdie skool deel van Riebeeck mee in sy joernaal, 17 April 1658, dat elkeen „een croessjen" brandewyn en twee duim tabak aangebied word, om sodoende hulle aan te spoor tot gereelde skoolbesoek! Hierdie allesins belangrike opvoedkundige en Evangelisasie werk is aangevang deur die sieketrooster Willem Wylant, en is vir die volgende 13 jaar d.w.s. tot 1665 voortgesit deur 4 opvolgende sieketroosters.

Die sieketrooster was geen geordende leraar nie, dus kon hy geen heilige sakrament bedien nie; maar hy was egter aangewys om

al die geestelike verpligtings beide vir blank en gekleurd aan die Kaap na te kom. Wylant se poging om die inboorlinge te leer lees en skrywe het blykbaar sonder vrug gebly. Die onvatbaarheid by die gekleurdnes vir die Kristelike beskawing, en hulle onwilligheid om onderrig te ontvang in die grondbeginsels van die Hollandse taal, was oorsaak dat sy pogings in hierdie rigting oënskynlik skipbreuk gely het. Jan van Riebeeck meld dan ook in sy joernaal, 15 Junie 1656: „dat hulle net so min in die huise van blankes sal woon as 'n voëltjie die skoonste paleis sal verkies bo die vrye natuur; dit is ook hulle grootste straf as hulle nie soos varke hulle kon besmeer en in hulle vuiligheid lewe nie". Die werk wat hierdie reeks van sieketroosters aangepak het, naas hulle gewone geestelike werksaamhede was waarlik 'n werk van selfopoffering en selfverloëning; hulle pogings om die blinde heidene in aanraking te bring met die beskawende invloede van die Kristendom is gekenmerk deur taaie volharding en geloofsvertroue.

Slawe sowel as inboorlinge is gedoop na „belijdenis van het Christendom en de vaardigheid om zich in^ohet Hollands uit te drukken". Met die bediening van die Kristelike doop het die slawe hulle vryheid ontvang, en daarmee ook sosiale en kerklike gelykstelling met die blanke Koloniste; almal afgesien van kleur, ras of beskawing is na die doopsbediening op gelyke voet met mekaar geplaas. Daar was slegs 'n godsdienstige skeidsmuur tussen individue in die ou neersetting; maar na bediening van die Kristelike doop, is ook hierdie skeidsmuur neergetrek. So vind ons

-145-

dat Catharina, 'n slavin, na haar doop aangespreek is as „de eerbare jonge vrouw“; en is sy sowel as Eva getroud met twee blanke mans t.w. Pieter Meerhoff en Jan Wouters onderskeidelik. Na die doop het die slawebesitter alle eiendomsreg op sy slawe verloor en is hulle op gelyke voet geplaas met homself, beide op sosiaal en Kerklik terrein. Volgens Theal vind ons die volgende getalle van gedoopte slawe: 1665-1695 : 382 slawekinders en 48 volwassenes.

1696-1711 : 296   "

1711-1731 : 543   "

Die eerste dertien jaar van die Kaapse neersetting, in watter tydperk die sieketroosters geestelike werksaamhede moes behartig, kan beskou word as die aanvangstadium van die uitgebreide opvoedkundige en Evangelisasie werk wat vandag onder die bruinmense voortgesit word. In hierdie aanvangsperiode van die sendingaktiwiteite in Suid-Afrika, soos lank daarna het godsdienstige opleiding en sekulêre onderwys hand aan hand gegaan; dit is eers in die 20ste eeu dat hierdie verantwoordelikheid oorgegaan het op die staat.

In 1665 met die koms van die eerste leraar aan die Kaap neem 'n nuwe en tweede stadium 'n aanvang op sendingterrein; van nou af sal die geestelike belange van blank en gekleurd nie meer behartig word deur sieketroosters nie, maar deur geordende en gevestigde leraars; waar die sieketrooster geen sakrament kon bedien en geen preek mag lewer nie, daar kon die leraar beide verrig. Klaarblyklik was hierdie tweede stadium in die geestelike be-
arbeiding van siele in die neersetting 'n stap vooruit.

Die eerste 25 jaar onderskei hom as 'n aparte periode in die sendingaktiwiteite van die neersetting; gedurende hierdie beproefde stadium vind ons n.l. dat meer ernstige pogings aangewend is tot Evangelisering en opvoeding van die nie-blankes, as die daarop volgende tydperk van ongeveer 'n 100 jaar. Die 1ste tydperk van 25 jaar word gekenmerk deur die volhardende ondernemings en sendingywer wat sieketroosters en lerare aan die dag gelê het. Ten spyte van hulle menigvuldige werksaamhede, het hulle alle moontlike kragte ingespan om die nie-blankes in aanraking te bring met die Kristelike beskawing. Na hierdie 25 jaar van sendingywer aan die Kaap het daar verslapping en stilstand ingetree op sendinggebied, wat deur historiese toegeskrywe word aan die sedelike verval van die vroeë koloniste.

Die toestande wat Goske in 1676 hier aangetref het is vir ons genoegsaam bewys van hierdie sedelike laagwatermerk van die Koloniste; $\frac{3}{4}$ van die slawe-kindere van die Kaap was onegte kindere van blanke afkoms! Hierdie toestande het Goske genoodsaak om hierteen wetgewing uit te oefen. Verder deel Kom. van den Broeck, wat die Kaap in 1670 besoek, ons mee van die algemene drankmisbruik onder die burgers. Hy vind die aantal kantiene te veel om 'n gunstige sedelike uitwerking te hê op die Koloniste. Deur sy toedoen is hierdie aantal egter verminder tot 9. Hierdie toestande gee ons 'n kykie in die lewe van die vroeë Koloniste, en wat 'n nadelige uitwerking gehad het op beide blanke en nie-blankes; bo alles moes ook die sendingywer van die Koloniste onder

-147-

sulke omstandighede verflou en verswak het. Sprekende van hierdie toestand merk Prof. du Plessis in sy „History of Missions" (bls. 37) aan: „Under circumstances such as these it is easy to understand that the zeal for the conversion of the heathen could not but be greatly relaxed among the colonists in general, and tended to be confined to a few individuals of exceptional spiritual force. Moreover, the slaves and Hottentots, who had before them the example of such dissolute masters and employers, must have become wholly indifferent towards a religion which exercised apparently so little influence over the lives of those who professed it. In proportion as deterioration set in among the colonists, the attraction which Christianity may have possessed for the native mind must have grown feebler; and feebler too must have grown the hopes entertained by the nobler section of the colonists that the heathen would eventually accept the Christian religion". Hierdie tweede periode op sending terrein wat meer as 100 jaar geduur het, word gekenmerk deur slapheid en lusteloosheid op sending terrein; hierdie periode gaan die tydperk van sending ontwaking wat aanvang aan die einde van die 18de eeu onmiddellik vooraf. Hoewel ons die traagheid en slapheid op sending terrein deels kan toeskrywe aan die sedelike en godsdienstige laagwatermerk van die Koloniste, nogtans is dit andersyds verorsaak deur die groot gebrek aan geestelike bearbeiding van die koloniste aan die Kaap. Wanneer ons let op die groot gebrek aan geestelike bearbeiding in die neersetting gedurende hierdie periode

dan verstaan ons waarom daar nie uitgebreide sendingondernemings onder die gekleurdes aangevang is nie; in 1743 vind Goew.-Generaal van Imhoff die gebrek aan geestelike bearbeiding van die koloniste opsienswekkend; vir die 4000 boere wat verspreid gewoon het tussen die Baai en Bree-rivier, en die 1500 Kompanjie-dienare was daar slegs drie leraars gestasioneer te Kaapstad, Stellenbosch en Drakenstein onderskeidelik. In die buite-distrikte was geen skole of kerke nie; af en toe moes Koloniste hulle maar tevrede stel met 'n swerwende matroos of soldaat as leermeester. Hierdie toestande toon ons die jammerlike verwaarlosing van die geestelike bearbeiding van die Koloniste, en verklaar gedeeltelik die gebrek aan sendingwerk in hierdie periode.

Ten spyte van die gevoelde gebrek aan geestelike arbeiders, en die geestelike en sedelike verval van die Koloniste in die Kaapse neersetting, nogtans was daar ernstig gestemde persone en families wat die dure verpligting teenoor die sending onder die heidene erken het, en na hulle vermoë gestrewe het om dit te vervul. Met getrouheid en nougesetheid het enkelinge volhard om die lig van die Kristelike beskawing en Evangelie onder die blinde heidene te versprei. Die behartiging van hierdie sending werksaamhede was egter beperk tot enkelinge; op eie inisiatief het enkele getroue sendingliefhebbers hierdie grootse werk onder die heidene aangepak, en na die beste van hulle vermoë behartig.

Gedurende die eerste 150 jaar was in die neersetting nog geen gesistematiseerde en georganiseerde pogings aangewend om die

gekleurdes van die land op te voed of te evangeliseer nie; dit is eers teen die einde van die 18de eeu met die aanvang van die eeu van sendingontwaking dat georganiseerde pogings aangewend is tot beskawing en evangelisering van die heidene, beide slawe en inboorlinge. Hierdie eerste tydperk van 150 jaar van die neersetting word dan ook deur historiese onderskei as 'n afsonderlike stadium in die Evangelisasie en opvoeding van die gekleurdes in Suid-Afrika. Die uitstaande kenmerk van hierdie tydperk is n.l. dat opvoedkundige en evangelisasie onderneminge uitgegaan het van persoonlike inisiatief, en dat geen georganiseerde sendingaktiwiteite uitgegaan het van Kerk-, of staatsweë nie.

Hierdie lange periode van individuele sendingonderneminge was egter tussen 1737 en 1743 onderbreek deur die aanvang van genootskaplike sendingarbeid. In hierdie tydperk maak George Schmidt as verteenwoordiger van die Verenigde Broederskap van Hernhut, sy verskyning op die toneel van sendingaangeleenthede in Suid-Afrika. Schmidt as 'n verteenwoordiger van die Morawiese sendinggenootskap en arbeider onder die Hottentotte in Suid-Afrika, was 'n voorloper van 'n volgende periode op sending gebied in Suid-Afrika n.l. die stadium van genootskaplike sending onderneminge. Met George Schmidt was die eerste direkte en georganiseerde onderneming aangevang om onder die Hottentotte die Evangelie te verkondig, en die lig van die Kristelike beskawing te versprei.

George Schmidt begin sy sending werksaamhede te Zoetemelksvlei op die Rivier-sonder-end; na sewe maande verskuiwe hy sy

kwartiere na Baviaanskloof wat later vernoem is na Genadendal, waar die morawiese sending genootskap vandag nog 'n vrugbare werk verrig. Hier onder die wildes het hierdie geloofsheld temidde van vele ontberinge 'n grootse werk aangepak in geloof, en volhardend voortgesit in vertroue. Sy opofferende en selfverloënde werk was nie bekroon deur massa-bekering nie, nogtans het van sy tydgenote aan die Kaap getuig dat, „Schmidt has accomplished what others would not have effected in 30 years, namely to teach a Hottentot to pray as he has done. They actually retire from time to time to pray in solitude." (Oorgeneem uit „History of Missions" (bls. 56) Prof. du Plessis). Ongelukkig moes hierdie vrugbare werk gestaak word as gevolg van wrywing wat ontstaan het tussen homself en die Kaapse lerare, deurdat hy as ongeordende die doop bedien het aan bekeerde heidene. Hierdie stryd het vir Schmidt so ondraaglik geword, dat hy in 1743 sy werkkring vaarwel gesê het en teruggekeer het na sy vaderland.

Die genootskaplike sendingwerk wat aangevang is deur Schmidt se 6 jarige sendingarbeid in Suid-Afrika was slegs 'n tussenkoms in die eerste stadium van sendingwerkzaamhede in Suid-Afrika nl. van individuele sendingwerk. Na die vertrek van Schmidt het hierdie tydperk met sy kenmerkende slapheid weer sy gewone loop geneem; eers 50 jaar na Schmidt se vertrek sou daar 'n toenemende sendingywer op sendingterrein ontbrand in Suid-Afrika sowel as in Europa. Die einde van die 18de eeu was gekenmerk deur 'n sterker en toenemende sendingywer.

In Suid-Afrika het sending ontwaking sy uitbarsting gehad in die godvrugtige Ds. van Lier, wat in 1786 aan die Kaap arriveer het as leraar. Eers met die koms van Ds. van Lier met „sy innige godsvrug, sy kort maar kernagtige prediking, sy gereelde huisbezoek, sy sterk sendingywer“, sou daar herlewing kom in die Kristelike lugruim van die Kaap. Saam met Ds. van Lier moet Ds. M. C. Vos genoem word as voorlopers op sendinggebied.

Di. van Lier en Vos het hulle die lot van die nie-blankes aangetrek, en het hulle die publieke opinie van daardie tyd probeer gevoelig maak vir haar Kristelike plig teenoor die blinde heidene. Veral is dit Ds. van Lier wat sending op kragtig wyse na vore gestoot het in sy prediking, deur klem te lê op die verkondiging van die Evangelie „aan alle creature“. Op sy aansporing is dan ook in 1788 die eerste Bid-, en Werksvereniging gestig wat bestaan het uit 50 ywerige sendingliefhebbers. Hierdie vereniging kan beskou word as die eerste georganiseerde poging wat aangewend is, om die gekleurde heidene te beskaaf en te evangeliseer. 'n Paar dae per week is afgesonder waarop hierdie sendingbeyweraars hulle besig gehou het met geestelike verheffing van die gekleurdes. Moeder Smit, een van die ywerige werksters van hierdie vereniging was die eerste om 'n Sondagskool van gekleurdes te open. Die „Zuid Afrikaansche Tijdschrift“ (pag. 25 Deel I) skrywe omtrent hierdie groepie sendingwerkers as volg: „Reeds in 1788 hadden zich vele menschen in de Kaapstad en buiten distrikten besloten enige dagen der week af te zonderen

tot het onmiddelyke onderwys der Heidenen". Op vasberade en ernstige wyse het hulle te werk gegaan „om alle aandens in die letteren, en s'zondagsnamiddag in die eerste beginselen der Kristelike leer, na elks vatbaarheid worden onderwysen". As gevolg van die onvermoeide pogings en vurige sendingywer van van Lier, Vos e.a. was daar 'n aansienlike sending aktiwiteit te bespeur aan die Kaap teen die einde van die 18de eeu, met die koms van verteenwoordigers van verskillende buitelandse sendinggenootskappe om hier in Suid-Afrika sendingwerk te verrig.

Teen die einde van die 18de eeu het Kristelike filantropie hom op kragtige wyse openbaar in Europa, en laat sy invloed ook op kragtige wyse op sendingterrein gevoel in daardie tyd. Die een sendinggenootskap na die ander het in die buiteland ontstaan o.a. „The London Missionary Society", „Nederlandse Sending genootskap"; die „Rhyense Sendinggenootskap" ens. ens.. Met die einde van die 18de eeu betree ons dan 'n tweede fase in die sendinggeskiedenis in Suid-Afrika n.l. die genootskaplike sendingarbeid. 'n Nuwe en betere dag het vir die heidene op godsdienstige en opvoedkundige gebied aangebreek. Die georganiseerde arbeidskragte van genootskappe het betere vooruitsigte gebied en groter resultate verseker as die individuele pogings wat in hierdie rigting aangewend is.

Die Morawiese Sending genootskap was die eerste wat sy werk in Suid-Afrika aanvaar het; na 'n periode van ongeveer 50 jaar van staking van hulle werk in Suid-Afrika word daarmee weer aangevang

in 1792 deur Marsveld, Schwim en Kuhuel. Die jaar 1799 staan bekend in Suid-Afrikaanse geskiedenis vir die koms van die verteenwoordigers van die L.M.S. aan die Kaap, en veral vir die koms van Dr. van der Kemp. Deur die toedoen van hierdie alombekende - dog nie altyd alombemende figuur in Suid-Afrika - is aan die Kaap gestig, „Het Zuid Afrikaansche Genootschap ter bevordering van de uitbreiding van Christus Koninkryk". Hierdie vereniging het die oorspronklike bid-; en werkvereniging geïnkorporeer, en moes dit ook diens doen as instrument waardeur buitelandse sendinggenootskappe hulle sending aktiwiteite in Suid-Afrika kon bestuur en reël.

’n Noukeurige uiteensetting van hierdie tweede fase n.l. die genootskaplike sendingarbeid, in die Suid-Afrikaanse sending geskiedenis kan ons in hierdie verhandeling ongelukkig nie gee nie; hier moet ons onself tevrede stel met slegs ’n globale oorsig te gee oor die geleidelike ontwikkeling wat ons opmerk in sending-, en opvoedkundige aangeleenthede onder die kleurlinge. Die stadium van genootskaplike sending deur buitelandse genootskappe in Suid-Afrika is nog nie heeltemal afgeloop nie.

Die sendingonderneminge wat aangevang is deur individue gedurende die eerste fase van sendingarbeid in Suid-Afrika, en daarna voortgesit is deur buitelandse genootskappe is nie slegs aangelê op die Evangelisasie van die heidene nie maar ook het hulle gestrewe om die beskawende invloed van die skool in hulle arbeid te bring. Net soos die godsdienstige belange van die heil-

dene verwaarloos geword is gedurende die eerste 150 jaar so ook is daar weinig gedoen in verband met hulle opvoeding; die aanvang van die genootskaplike sendingarbeid het egter ook verbetering op opvoedkundige gebied meegebring, en in hierdie opsig moet die Morawiese sendinggenootskap as die voorloper beskou word. Die ander genootskappe het dieselfde ywer openbaar ten opsigte van opvoeding, sodat in 1865, 175 sendingskole met 21,324 leerlinge aangetref word onder die gekleurdes in Suid-Afrika.

„The London Missionary Society" was die belangrikste verteenwoordiger van die Engelse sending in Suid-Afrika, en is later verder voortgesit deur die Wesleyaanse, Presbyteriaanse ens. Kerke in Suid-Afrika. „The London Missionary Society" se verteenwoordigers soos van der Kemp, Philip, Rheade e.a. het in hulle sendingarbeid die hoofklem laat val op beskawing van die gekleurdes, veral was dit die hoofgedagte van Dr. van der Kemp.

Van Hollandse kant noem ons „Die Nederlandse Sendinggenootskap" en „Suid-Afrikaanse Sendinggenootskap" wat in hulle sending beleid die hoofklem laat val op die Evangelisasie van die heidene.

Die Duitse Sendinggenootskappe in Suid-Afrika n.l. die Morawiese, Rhyense en Berlynse genootskappe, het weer die klem laat val op arbeid; die heiden moes naas Evangelisasie en opvoeding ook opgelei word as nuttige arbeiders. Die lof wat die Duitse sending geniet het van beide Koloniste en besoekers van die neersetting, is oortuigende bewys dat hulle beleid die mees doeltreffende is om die heiden, nie alleen vir die ewigheid te red maar

om hom ook te hervorm tot 'n nuttige lid van die gemeenskap.

Die periode van buitelandse genootskaplike sendingarbeid is nog nie geheel-en-al afgeloop nie, maar dit word vandag algemeen erken dat die periode van hierdie sendingmetode verloop is, en dat sending van gekleurdes in hierdie land nou oorgelaat moet word aan inlandse kerke. So vind ons b.v. dat die Rhyense Sendinggenootskap nie meer sendelinge uitstuur na Suid-Afrika nie, en dat hulle sending stasies geleidelik oorgaan in die hande van die N.D.G.Kerk b.v. De Doorns, Komaggas ens.. Ons staan vandag dus op sendingterrein midde 'n derde fase n.l. die sending van inlandse Kerke, en byname van die Ned. Geref.de Send. Kerk. Die Ned. Geref.de Sending Kerk doen vandag 'n uitgebreide sending werk onder die gekleurdes van Suid-Afrika. Die ledetal van die gestigde gemeentes van die Ned. Geref.de Kerk onder die kleurlinge tel 26,335 uit 'n siele-tal van 95,446; 147 dagskole en 13,368 leerlinge, en 346 onderwysers; volgens die statistieke van die „Vyftige Jarige Jubileum" kon uit die 26,000 kleurling lidmate van die Ned. Geref.de Sending Kerk nog geen 10,000 lees nie! As ons by hierdie gegewens in geheue hou wat Ds. G. L. van Heerde, Sekr. van die Algemene Sending Kommissie van die Ned. Geref.de Kerk, in „die Burger", 10 Okt. 1932, gesê het n.l. dat, „daar nog tussen 250,000 en 300,000 kleurlinge in Kaapland is wat buite enige Kerk staan," dan besef ons ter deë dat alle kragte saamgespan moet word om hierdie onbeskaafdes in aanraking te bring met die beskawende invloede van 'n Kristelike beskawing en Evangelie.

Gepaard met die geleidelike toename van sendingywer en belangstelling het daar ook 'n toenemende verbetering ten opsigte van opvoedkundige fasiliteite plaasgevind; in 1865 het kleurlingopvoeding o.a. 'n gunstige stoot geniet, aangesien Ordonansie 13, waardeur die toelae-stelsel vir onderwys ook op kleurling skole van toepassing gemaak is. In 1882 besoek alreeds 32,443 kleurlingkinders die skool, hoewel 26,278 van hierdie getal benede Std. I is. Die begeerte by die kleurling tot opvoeding het steeds toegeneem, soos blyk uit die volgende statistieke: 1896 is daar 66,044 leerlinge op skool en in 1909 is daar 97,680. Hierdie statistieke sluit ook naturelle in, want eers in 1919 word onderskeid gemaak tussen naturelle en kleurlinge in die skoolrapporte.

Sedert die totstandkoming van die Unie van Suid-Afrika is kleurling-onderwys geklassifiseer onder die Provinsiale Raad se verantwoordelikhede, waarmee 'n nuwe stadium op onderwysgebied aangevang word n.l. onderwys op koste van die staat waar dit voorheen gerus het op die Kerkgenootskappe. Die Sendinggenootskappe en Kerke bly nog verantwoordelik vir die akkomodasie, maar die onkostes in verband met reparasies van geboue en salarisse van die onderwys personeel is geskuiwe op die staat.

Nieteenstaande hierdie gunstige vordering op opvoedkundig gebied, nogtans is volgens die verslag van die superintendent-generaal 1925 nog meer dan 50% kleurlingkinders van skoolgaande ouderdom buitekant die beskawende invloed van die skool, en wat groten-

-157-

deels te wyte is aan gebrekkige en onvoldoende skoolakkomodasie en nodige fondse. In 1927 spreek wyle dr. W. J. Viljoen, Superintendent-Generaal van onderwys hom as volg uit oor kleurling onderwys: „Die vordering wat gedurende die laaste tydperk van 10 jaar gemaak is ten opsigte van kleurling onderwys moet vir almal wat regstreeks belangstel in hierdie afdeling van opvoeding baie verblydend wees. Ten opsigte van getalle oortref die ontwikkeling wat plaasgevind het, in eweredigheid die vordering van sowel blank, as naturelle-onderwys en ook in ander rigtings is daar tasbare getuienis van 'n bepaalde beweging vorentoe." Die volgende statistieke bevestig hierdie verklaring genoegsaam:

	<u>1919</u>	<u>1928</u>	<u>1931</u>
Getal primêre en Sendingskole :	389	543	647
Kinders primêreskole :	37,309	63,189	79,018
Kinders Sekundêreskole :	68	343	-
Studente Opleidingskole :	455	643	1,968.

Hierdie getalle toon ons dat die kleurling ten volle gebruik maak van die fasiliteite wat hom verskaf word vir opvoeding. Die onderwysfasiliteite wat vandag aan kleurlinge gebied word is ruim; nie alleen geniet hulle vrye onderwys tot 15 jaar maar ook word tot hulle beskikking gestel sekundêre studiebeurse; skoliere wat voornemens is om opleiding te geniet as onderwysers(esse) kan by die departement van onderwys ook lenings maak vir hierdie doel. In 1931 verklaar die superintendent-generaal van onderwys: „nie-teenstaande die ekonomiese druk gaan die gestadige vooruitgang

-158-

wat in die laaste jare 'n kenmerk van kleurling-onderwys was ook in hierdie voort .... dit is ongelukkig waar dat daar nog duisende kleurlingkinders sonder skool opgroei en dit is duidelik dat ons alle kragte sal moet inspan om ook vir hulle die skoolgeleenthede te verskaf waarop elke kind afgesien van ras of kleur met reg aanspraak kan maak".

Ten opsigte van kleurling-onderwys is daar 'n klaarblyklike voorwaartse beweging, wat 'n verblydende teken vorm aangesien opvoeding so 'n essensiële faktor uitmaak in die hervorming en opheffing van 'n geslag. Maar daar moet egter teen gewaak word om die veredelende invloed van die krislike Evangelie nie stelselmatig uit te skakel nie, want „civilization when divorced from vital religion is utterly powerless to lift the heathen out of the state of degradation into which he has sunk". Om dus 'n voortreflike lid van die gemeenskap te vorm moet die kind nie slegs intellektueel toegerus word nie, maar ook geestelik en sedelik beskaaf word. Ten opsigte van kleurling-onderwys is daar twee vraagstukke wat wag op oplossing n.l. die noodsaaklikheid van verpligte onderwys; en die noodsaaklikheid van 'n doeltreffende leerplan, aangesien meeste kleurling kinders die primêre skool nie deurloop nie. Die kind van vandag is die lid van 'n gemeenskap môrê, en om hierdie rede moet volle aandag gegee word aan die opvoeding van die kind tuis en op skool; om 'n kern gesonde gemeenskap op te bou moet die kind bo alles 'n deeglike Kristelike beskawing geniet.

Die bestaande toestande op sendingterrein en opvoedkundige gebied stel vir ons 'n 4de fase in vooruitsig nl. van 'n eie nasionale sendingarbeid onder die gekleurdes van Suid-Afrika. Spore van hierdie 4de fase in sending aangeleenthede in Suid-Afrika bespeur ons alreeds in die toenemende verskynsel dat sendingarbeid en opvoeding al meer en meer oorgaan in die hande van die gekleurdes self. Op die verskillende kleurling skole vind ons dat gekleurde onderwysers(esse) en hoofonderwysers geleidelik die plek van die blankes inneem. Onder die takvolle bestuur en leiding van die blankes toon gekleurdes daaglik dat hulle instaat is tot verantwoordelik werk, en hiertoe moet hulle meer en meer aangemoedig word sodat hulle hulle eie belange kan behartig. Hierdie selfstandige behartiging van hulle eie belange is nie alleen op te merk op opvoedkundige terrein, maar ook op Kerklike gebied. In die Ned. Geref. de Sending Kerk e.a. is etlike kleurling evangeliste, sommige geordende kleurling lerare, besig om die geestelike belange van hulle eie mense te behartig; in vele dorpe word dan ook met lof gesprek van die werk wat deur hulle verrig word. Dit moet nog steeds die doelwit en ideaal bly van die sending om die gekleurdes van hierdie land daartoe genoegsaam af te rig om hulle eie godsdienstige en opvoedkundige belange te behartig. In hierdie rigting moet hulle ook aangemoedig word aangesien hulle volgens Rev. J. Forbes (stigter van „Die Volkskerk van Afrika“), „They (the coloured) know the conditions under which these live, move, and have their being ... better than those of another race...

-160-

and are better able to combat these evils."

Nog duideliker erken ons die aanvang van hierdie 4de fase in die sending ontwikkeling van Suid-Afrika, in die veel besproke „Volkskerk-beweging". Hierdie beweging is ontstaan onder die kleurlinge in 1922 deur 'n kleurling sendeling n.l. Rev. J. J. H. Forbes, wat opgelei en gedoop is in die Wesleyaanse Kerk, en toe oorgegaan het tot die „Congregational Church" van waar hy in 1922 uittree om die „Volkskerkbeweging" op tou te sit. Op 14 Mei 1922 is die „Volkskerk van Afrika" gestig in Kaapstad; op die inwydingsplegtigheid het die stigter Rev. J. Forbes die ontstaan en doel van hierdie beweging as volg uiteengesit: „A number of men and women met, and after much thought and prayer decided to bind themselves together for the benefit of deepening their spiritual life; drawn from various sections of the Christian community these people ultimately resolved to form themselves into a church controlled by themselves and for themselves, so that they may serve God with a free conscience, with liberty of spirit and in their own way. The social, gambling, drink and dagga evils are taking such a firm hold on the youth of our city; and, claiming to know the conditions under which these live, move and have their being better than those of another race, we may be the better able to combat these evils and help our leaders to cleanse our city which will help to make for that righteousness which exalteth a nation". Die wagwoord van hierdie beweging is: „The Christian coloured people for the coloured people". Die

-161-

kerk wat in 1922 gestig is tel volgens die jaarverslag van 1932: 12 gestigde gemeentes.

Afgesien van die kritiek wat hierdie beweging uitgelok het, nogtans lewer hierdie beweging ons die bewys dat deur genoegsame en doeltreffende opleiding van die kant van die blankman, die kleurling tog in staat is om sy eie kerklike en opvoedkundige sake op selfstandige wyse te kan bestuur. Niemand mag vandag alreeds beweer dat die gekleurde bevolking van die Unie 'n stadium bereik het waarop hy volkome onafhanklik van die blankman sy eie belange op godsdienstige en opvoedkundige gebied genoegsaam kan behartig nie; hierdie bekwaamheid moet hy egter in die loop van tyd onder voorligting van die blankman aanwerf, en hierop moet die strewe van die sending nog steeds gerig wees. Slegs deur die Kristelike Evangelie, en skoolonderwys wat daarmee in harmonie en simpatie is, te bring tot die kleurling, kan sy kenmerkende onkunde en onbeskaafdheid op doeltreffende wyse opgehef word, en hy voorsien kan word van veredelende ideale en gesonde sedelike vorms om hom so te vorm tot 'n voortreflike lid van die gemeenskap. Die blankman se strewe in Suid-Afrika moet steeds gerig wees op hierdie die verwesentliking van grootse doel en roeping.

„Moed, manne, hou moed,

Die Kwaad sal verander in Goed,

Die Môre-lig kom uit die duister!"

BIBLIOGRAFIE.

- Moodie : „Ten Years in South Africa" I and II.
- Kolbe : „Beschriewing van de Kaap de Goede Hoop" I en II.
- Theal : „Chronicles of Cape Commanders".
 „Geschiedenis van Zuid Afrika."
 „History of South Africa before 1795. I, II and III.
- Sparman : „Reizen".
- De Jong : „Reizen".
- Eybers : „Outydse sketse en stories uit die ou Reisigers".
- J. du Plessis : „A History of Missions in South Africa".
- Barrow : „Travels."
- Sutherland : „South African Tribes".
- Dreyer : „Vyftig Jarige Jubelium".
- Valentijn : „Beschrjvingen van de Kaap de Goede Hoop".
- Fremantle : „The New Nation".
- Gesondheidsrapporte van plaaslike Munisipaliteit en Afdelingsraad.
- Geboorte-, sterfte- en misdaad-registers van die plaaslike magi-
 straatskantoor.
- Rapporte van die Superintendent-Generaal van Onderwys.